

הרב אליהו לנדא

ר"מ בישיבת תורת ליובאוויטש כפר חב"ד

מצוה בו יותר מבשלוcho

חלק א

סימן א

מצוה בו יותר מבשלוcho, בכל המצות

א. תנן [קידושין מא] האיש מקדש בו ובשלוcho נו'. ובגמ', השתא בשלוcho מקדש, בו מיבעיא, אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוcho. כי הא דרב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא. איכא דאמרי בהא איסורא נמי אית בה וכו', וכי איתמר דרב יוסף אסיפא איתמר, האשה מתקדשת בה ובשלוcho וכו', אמר רב יוסף מצוה בה יותר מבשלוcho וכו'.

ב. מצוה בו יותר מבשלוcho, כן הוא בכל המצות. כ"כ המג"א ואל"ו רבה, וכ"כ הב"ח (או"ח סי' תרע"ז). וכן הוא בפירוש בס' האשכול (סימן י"א) ובשלטי הגיבורים כאן. וכן פסק אדמוה"ז בשו"ע בכמה מקומות¹. ואפילו בטחינת החטים למצה ואפיית המצות שית' לקמן הרבותא בזה).

בשל"ה (מס' יומא פ' דרך חיים תוכחת מוסר) מונה "התנאים שאדם צריך לזהר בכל מצוה ומצוה לעשותה כהלכתה כו". והתנאי השמיני, כל מצוה שיכול הוא לעשותה בידו, יעשנה בידו ולא על ידי שליח וכו'. וכן בהקדמת ה'חרדים' יעו"ש.

והביאו רא"י לזה מהגמ' (קידושין ע) דרב נחמן עביד מעקה בעצמו. ומהא דמרע"ה התעסק בעצמו בארונו של יוסף (פסחים סז א).

כל זה דלא כיד המלך' (פ"ל מהל' שבת) שכי' דבכל המצות ליתא לכלל זה. אלא רק בכבוד שבת וקידושי אשה מצוה בו יותר מבשלוcho. עי"ש. ופלא גדול שלא התייחס לכל המובא לעיל.

ג. אמנם בהכשר מצוה, כ' הנצי"ב בהעמק שאלה (קסט א), שרק בשלש מצות שזכרה בהם הכנה בתורה, מצוה בו יותר מבשלוcho. ההכנה לשבת דכתיב "והכינו את אשר יביאו"².

1 המג"א בסי' ר"ג סק"ב, תל"ב סק"ה, תנ"ג סק"י"ב. א"ר גם בסי' רע"ג סק"ט. ואדה"ז בשו"ע שלו סי' ר"ג ע"ד, תל"ב ס"ח, תל"ג סנ"ג, ת"ס ס"ג, ובקו"א סי' ר"ג ב. וראה בשדי חמד חלק 'דברי חכמים' (נדפס בכרך ט' בהוצאת קה"ת) סי' מ"ג-מ"ד. ובשו"ת 'רב פעלים' (ח"ב יו"ד סי' לו).

2 ועי' משניב בביה"ל (סי' ר"ג) שכי': "אבל עכ"פ סעודה בשבת וההפנה לזה מבע"י, הוא דאורייתא לכמה פוסקים" ע"כ. אמנם בשי' הרמב"ם א"א לומר כדבריו. והרא"י, דהגם שכבוד ועונג שוים בחומרתן, דבשניהם כ' שהם מדברי סופרים. ולשי' הרמב"ם הידועה, לדאורייתא שלא נתפרש בכתוב קרי דברי סופרים. מ"מ על הכנת התבשיל בע"ש שמשום עונג, לא כ' רק בל' "שצריך". ולא כמו על העשיה שמפני כבוד שבת שכי' בל' "חייב". וע"כ הטעם, מפני שהעשיה בע"ש מפני כבוד השבת, היא עצם המצוה. משא"כ הכנת התבשיל שמפני עונג, הוא רק הכנה והכשר מצוה. אמנם זהו דוקא בשי' הרמב"ם. אך אין זה סותר למשי"כ המשניב שהוא דאורייתא "לכמה פוסקים". אך עי' בשו"ע אדה"ז, שכי' "ורמו לדבר שנאמר והיה ביום הששי והכינו וגו'". רמז, ולא מצות עשה.

ההכנה דמצות, דכתיב "ושמרתם" את המצות. וההכנה דסוכה, דכתיב חג הסוכות "תעשה". אבל בהכנה והכשר דמצוה אחרת, לא.

בעצמו הקשה לדבריו מהרא"ש דאית ליה שהקידושין אינם אלא הכשר למצות פו"ר, ואעפ"כ אמרי' בה מצוה בו יותר מבשלוcho. אלא העלה דמש"כ א"ש לדעת הרמב"ם שעצם הקידושין מצוה. אבל באמת גם לדעת הרמב"ם לא אתי שפיר. הניחא ללישנא קמא, דמצוה בו יותר מבשלוcho היינו בדידיה. אבל ללישנא בתרא דאיירי בה, איך השותה הגמ' הא דרבא ורב ספרא שעסקו ב"והכינו" דשבת, ל"בה יותר מבשלוcho" בקבלת קידושיה. והלא הלכה כלישנא בתרא. וצ"ע.

ומש"כ בדין "ושמרתם את המצות" ודאי קשה. דזו אינה מצוה על הגברא כלל, אלא רק דין במצה שתהא שמורה. כדאמרינן בפסחים (לח ב), "ת"ל ושמרתם את המצות, מצה המשתמרת לשם מצה". ואדרבה מה שבזה אמרינן דמצוה בו יותר מבשלוcho, הוא חידוש גדול. וכמו שית' לקמן.

ד. ובאמת החיד"א ב"מחזיק ברכה" (או"ח סי' ר"ן אות ג') כבר הקדים וכו' לא כדבריו. הביא מש"כ ה'תוספת שבת' דלפי המג"א ואל"י רבה ראוי ליהרר לעשות בעצמו גם בהכנת סעודת מילה וחתונה וכיו"ב, ולא מצינו זה בשום מקום וכו'. והוא נגד מ"ש (ברכות יט ע"ב) גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה³. לכך מסיק שם בתו"ש דלא כמג"א. אלא שבת שאני דגדולה קדושתה כמבו' בסי' ר"ה. והבו דלא לוסף עלה וכו'. עכ"ד.

אבל החיד"א דוחה דבריו והוכיח לאידך גיסא. דתנן (מכות יד וכריתות טו א), "אמר רבי עקיבא, שאלתי את רבן גמליאל ואת ר' יהושע באיטליס של עימאום, שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של רבן גמליאל וכו'". ולמה סיפר התנא ששאלו באטליז וכו'. אלא מלבד מש"כ התוס' שם, "להודיע שבחן שאע"פ שהיו טרודין היו עוסקין בדברי תורה", אשמעינן התנא דמצוה למטרח וכו'. שאפילו ר"ג שהיה נשיא וגדול הדור, רצה ליטפל בעצמו וכו'. ש"מ שלכל סעודת מצוה כגון חתונה, צריך להתעסק בעצמו כמו לסעודת שבת. ואי קשיא איך הותר זה לר"ג, מדין מי שנתמנה פרנס וכו', ביאר שם במחבר"ר דל"ק. מה שאסור לו, כגון להביא בעצמו הבשר לביתו. וזה ודאי לא עשה ר"ג בעצמו. אכל עצם ההליכה והקניה, אינה בגדר מלאכה שאסורה עליו. עכ"ד. ועי' שע"ת סי' רנ סק"ב.

ובתשו' חות יאיר (סי' ר"ה) כ' דהא דגדול כבוד הבריות וכו', היינו דוקא במצות שבין אדם לחבירו. אבל במצות שבין אדם למקום, אדרבה כל המיקל בכבודו עדיף. (ראה הע' 3).

3 חות יאיר (סי' רה) הקשה כן גם על האמוראים שולזלו בכבודם בהתעסקותם בע"ש, דהא דק"ל גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה. והרא"ש גבי השבת אבידה כ' דאינו רשאי לבזות כבוד תורתו אחר שהתורה פטרתו (עי' טושו"ע חו"מ סי' רסג). ותירץ לחלק דהיינו דוקא במצות שבין אדם לחברו. אבל במצות שבין אדם למקום וכו', אדרבה וכו'. והרא"י, רב שמואל בר יצחק דהוי מרקד אתלת לפני חתן וכלה עד שאמר ר' זירא קא מכסיף לן סבא (כתובות יז א), ולבסוף איפסק עמודא דנורא בין ידי' לכו"ע וכו' ואמר ר"ז אהני ליה שטותי לסבא. ובוזה מבאר הא דרב נחמן דעביד מעקה, ורשב"ג שהיה נוטל בשמחת בית השואבה שמונה אבוקות וכו' (סוכה ג). וכדוד המלך שהיה מפוז ומכרכר בכל עול לפני ארון ה'. ושבוה נתישב קצת שתי"ח וגדולי הדור מטפלין בעצמן בעשיית סוכה אף ברי"ה ובחצר המפולש. כמ"ש מהרי"ל שמצא מהר"ם עוסק בעשיית סוכתו. וכן לא נמנעים מלהתחבר בחבורת קברנים ומטפלים בחפירה וכל צרכי המת ע"ש. [בדא"ח מבואר דהיינו שטות דקדושה, הטיה שלמעלה מן הדעת. ראה סה"מ באתי לגני תשי", סה"מ קונטרסים ד"ה יידיה בעצם היום' תרפ"ג, ועוד בכ"מ]. עי' גם במחזיק ברכה סי' ר"ג ובמש"כ החיד"א בספרו יוסף אומץ.

ב.

מצוה בו יותר מבשלווחו, חובה או יתרון מצוה. לכאן' תלוי בכ' הלשוניות בנמ'

א. ידועה החקירה (שנחלקו בה המג"א ואדמוה"ז, כדבסמוך), האם מצוה בו יותר מבשלווחו הוא רק הידור ויתרון מצוה, או שהוא בגדר חיוב. ואם אינו עושה בגופו, חשיב גירוע בקיום המצוה. ויש בזה כמה נפ"מ לדינא.

כגון הספק שהעלה הפמ"ג (א"א ריש סי' תרכ"ה), אם עכשיו אינו יכול לקיים המצוה אלא ע"י שליח, ורק לאח"ז יוכל לקיימה בעצמו. האם זריזין מקדימין עדיף, או מצוה בו יותר מבשלווחו. וכן מה שנסתפק בח"א (כלל סח אות ז), אם ע"י השליח יהיה בהידור ויפה יותר. כגון כתיבת ס"ת, דע"י הסופר יהי' יפה יותר ויתקיים זה קלי ואנוהו, משא"כ אם יכתוב בעצמו⁴. וכן הספק האם להשהות המצוה כדי לקיימה ברב עם הדרת מלך⁵. וכן לענין השהיית המצוה כדי לקיימה ברב עם הדרת מלך. או כגון שהדביק נרות שעה לנרות חנוכה, וקודם שהדליק נזדמן לו שמן זית. במה ידליק האם בשמן זית משום דהוי הידור מצוה, או שאסור לו, משום דהידור מצוה אינו דוחה בזוי המצוה של הנרות שהכין, שנחלקו בזה השבות חיעקב והחכם צבי⁶. ואכ"מ לפרט השיטות בכל זה⁷. וכן אם מצוה בו כו' הוא מאורייתא או מדרבנן⁸.

ולפלא שלא תלו הספק במחלוקת הפוסקים אם מצוה בו וכו', היא חובה או יתרון מצוה בלבד, דמסתברא דבהא תליא. כי כל השקו"ט שהעלו בזה (הן לכאן והן לכאן), מסתברא שהיא רק לפי השיטה שמצוה בו וכו' אינה אלא יתרון בקיום המצוה. אבל למאן דס"ל שהיא חובה. ואפילו מבטלין תורה בשביל לקיים בעצמו מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, שית' לקמן שהיא שי' הרמב"ם והמג"א פסק כוותי', ודאי מסתברא דהא דמצוה בו כו' עדיף.

ב. ונראה שבעצם יש מקום לתלות חקירה זו עצמה, בפלוגתא דשני הלשוניות בגמ' דקידושין. ללישנא בתרא דמצוה בו יותר מבשלווחו מסיפא שמעינן, דתנן האשה מתקדשת

4 בשד"ח הביא בשם ה'בני יונה', שמצוה בו עדיף על הידור. אולם בשו"ת דובב מישרים (ח"א סי' מז) כ' לאידך גיסא, שהידור מצוה עדיף. דהידור מצוה הוי דין גמור וי"א שואנוהו זה דין תורה עיי"ש.

5 עי' תרומת הדשן סי' ל"ה בענין דחיית קידוש הלבנה למוצ"ש, שאם אין חשש שבגלל הדחוי תבטל המצוה לגמרי, ראוי לדחות. ועיי"ש ראיותיו'. ועי' רמ"א או"ח סי' תכ"ו ב' ומ"א שם. ועוד בתה"ד סי' רס"ט לענין פדה"ב. ועי' שו"ע אדה"ז סי' צ"ד ס"ה, לענין תפילה מעומד להולך בדרך, שכ' ש"כדי לקיים המצוה מן המובחר, נכון הוא שימתין עד שיגיע למחוז חפצו להתפלל שם מעומד, אם ידוע לו שיהיה לו שם מקום מיוחד שלא יבלבלוהו בני הבית. ואין בזה משום אין מחמיצין את המצות וזרזים מקדימין למצוה, כיון שמתכוון כדי לקיים מצוה מן המובחר, עכ"ל. אך יש חולקים ע"ז. עי' שו"ת פנים מאירות ח"ב סי' א' דאין מעבירין על המצוות היינו אפי' לעשותה יותר מן המובחר וכו'.

6 חכם צבי סי' מ"ה דהידור מצוה עדיף. ולא כמוש"כ ב'שבות יעקב' סי' ל"ז שכ' לאסור ההדלקה בשמן, דהידור מצוה אינו דוחה ביווי המצוה. וח"ב סי' ל' (מה שהשיב על דברי הח"צ).

7 עי' חכם צבי סי' ק"ו, ותשו' הרדב"ז ח"א (ז'ח"ד) סי' י"ג. חת"ס או"ח סי' נ"א וסי' קס"ב. שו"ת שבות יעקב ח"א סי' לד'. ומהר"ם שיק א"ע סי' א'. שד"ח כללים מערכת ז' (זריזין מקדימין) סוף כלל א' ושם כלל ג לענין דחית המילה שיהיה ברב עם כו'. ומערכת המ' סי' נח, ומערכת הפ' כלל לט. ובס' 'מסדר חילוקים ושיטות' סי' רס"ז ואילך. ושע"ת סי' רכט ס"ג. וראה אגיק לכו"ק אדמו"ר, ח"ד עמ' קנד, אגרת תתצ"ו. ותשו' עבודת הגרשוני סי' י"ב בסופו. ושו"ת דברי מלכאל ח"א סי' יב.

8 כ"כ השדי חמד (כלל ג"ן). גם ב'דברי חכמים' סי' מ"ג. וראה להלן פ"ה אות ז'.

בה ובשלוחה, ע"כ הגדר דמצוה בו יותר שבדידיה וכן בכל מצוה, ג"כ אינו אלא כמו בדידה. דא"א שיהיה בנלמד יותר ממה שהוא במלמד. ובדידה ודאי משמע שאין זה אלא יתרון והידור מצוה. שהרי אינה מצווה כלל להתקדש, כמבואר במפרשים. (עי' בר"ן שהיא אינה אלא מסייעת בקיום המצוה)⁹. ואפי' תימא שיש לה מצוה בכך, עכ"פ 'מצוה קיומית', מ"מ הלא בלא"ה אינה "עושה" מאומה בקידושין. וא"כ מה שייך "חיוב" "שתעשנו" בעצמה. אלא דאינו אלא יתרון והידור מצוה. ומכיון שכן, ע"כ גם בדידה ובכל המצות ה"נ

אבל ללישנא קמא שהתנא טרח וכתב 'בו ובשלוחו' לומר לך דמצוה בו יותר מבשלוחו. אף דשמעינן לה בכ"ש מהסיפא דתנן בה ובשלוחה (כמו שהקשו המפרשים עד שהוכרחו דל"ז אף זו קתני). י"ל דהא גופא אשמעינן התנא, דמצוה בו יותר מבשלוחו, הוא בגדר אחר מכמו בדידה. דמצוה ממש היא שיקדש בעצמו.

ומכיון שההלכה כלישנא בתרא, מוכח לכאן כשיטת הפוסקים כאדמוה"ז דמצוה בו וכו' אינה חובה, אלא רק יתרון בקיום המצוה. ולשיטה דס"ל דהוי חובה צ"ע¹⁰.

ג.

רש"י והר"ן - דכי עסיק גופו במצות מקבל שכר טפי. והיינו דהוי רק יתרון מצוה

ד. מרש"י וכן מהר"ן (בקידושין שם) שפירשו "מצוה בו יותר מבשלוחו, דכי עסיק גופו במצות מקבל שכר טפי", משמע ברור שאין זו חובה אלא יתרון באיכות קיום המצוה.

והגם שבודאי אין כונת רש"י והר"ן שרובי השכר הוא מעלת המקיימו בגופו. זה ודאי אינו. שהרי נצטוינו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס. ורבות נפלאותי על מה שראיתי מי שכתב בספרו בענין זה, דשני אופנים הם בביאור מעלת העושה בעצמו. הא' משום חביבות המצוה, וזהו טעמו של המג"א. והב' שמקבל שכר טפי כו', ואשר כך פירש אדה"ז. היתכן דהיינו טעמא של רבא ורב ספרא שעשו, ח"ו מפני שכר יותר שיש בזה. ישתקע הדבר ולא יאמר. ולא עוד אלא לתלות בזה דברי אדה"ז, שידוע אמרו "מי לי בשמים וכו'", שאינו רוצה השכר, ואפילו שכר רוחני דג"ע העליון כו'. אין תימה גדולה מזו¹¹. אלא ע"כ הפשט, דמה שנוטל ע"ז שכר יותר הוא רק הוכחה על המעלה והאיכות שבקיום המצוה בגופו. השכר אינו אלא קנה המידה. מ"מ מדהוצרכו להוכחה זו במעלת העשיה בעצמו, מוכח שהוא רק מעלה ויתרון באיכות קיום המצוה, ולא חובה. ופשוט.

ובספר 'בית ישראל' להגה"ק המגיד מקאז'ניץ (על קידושין) עמד ע"ז, וביאר בכונת רש"י

9 הר"ן שכתב דמצוה היא שמסייעת לבעל במצותו, מהרש"ל ביש"ש הקשה עליו דכמו שהיא מסייעת למצוה, כמו"כ היא מסייעת לעבירה דאסור לקדשה עד שיראנה. וליבא למימר להר"ן דאיירי במכירה כמי"ש הריטב"א. דא"כ למה ליה להר"ן לומר כרש"י דאנן איירינן במצוה דידה ולא במצוה דידה. לפיכך כ' מהרש"ל דנהי דהאשה אינה מצווה על פו"ר, מ"מ אם מקיימת - יש לה מצוה (מצוה קיומית). וכמו שגבי שבת אם מחריך רישא הו"ל קיום מצוה, אע"פ שאינו מצווה על כך. עי"ש.

10 לקמן ית'. וכן אם לראיה זו נתכוין אדמוה"ז, במש"כ בראש דבריו בקו"א דס"י ר"נ אות ב'.

11 וממילא אי אפשר לפרש דבהא פליגי המג"א ואדה"ז. אלא במאי קמפלגי, לקמן ית' מה שני"ל בזה וכדמוכח. מה שהארכתי בכ"ז, רק לאפוקי מהאי דעתא וכו'. (ועי' בהערה הסמוכה בשם המגיד מקאז'ניץ).

שהוא בגדר דשכר מצוה מצוה. דהיי' 'השפע הרוחני והבהירות שמקבל האדם בכל מצוה'. דכשעוסק בגופו נעשה כלי יותר לקבל השפע הרוחני וכו' עי"ש. ובל' החסידות, הבריור והזיכוך שפועל בגופו ובנפשו בעשיית המצוה בעצמו¹².

ה. וי"ל עוד, שכונת רש"י והר"ן גם לפרש המקור דמצוה בו יותר מבשלוחו. [מלבד הסברה שהעושה בעצמו מראה יותר חביבות וחשיבות המצוה עליו, כמש"כ אדה"ז בקו"א]. וכ' רש"י והר"ן דהראיה לכך – ממה שנוטל שכר יותר.

ומנלן שנוטל שכר יותר, שכן מצינו באברהם אבינו ע"ה. שכל מה שעשה בעצמו ולא עי" שליח, קבל ע"ז שכר יותר. כדפירש"י (בראשית יח ד) עה"פ "יוקח נא מעט מים" - "עי" שליח. והקב"ה שילם לבניו עי" שליח. שנא' וירם משה את המטה ויך את הסלע" ע"ש ברש"י.

והוא מדאיתא בב"מ (פו ב. ובב"ר מ"ח י' מרחיב יותר), אמר רב יהודה אמר רב כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו, עשה הקדוש ברוך הוא לבניו בעצמו. וכל [מה] שעשה אברהם על ידי שליח, עשה הקדוש ברוך הוא לבניו על ידי שליח. ואל הבקר רץ אברהם - ורוח נסע מאת ה'. ויקח חמאה וחלב - הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. והוא עומד עליהם תחת העץ - הנני עומד לפניך שם על הצור וגו'. ואברהם הולך עמם לשלחם - וה' הולך לפניו יומם. (אבל) יוקח נא מעט מים (עי" שליח)¹³ - והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם כו'¹⁴. ומה שלכאו' קשה, איך לא קיים א"א המצוה בעצמו, הלא מצוה בו יותר מבשלוחו וא"א קיים כל התורה עד שלא ניתנה. מיושב עפ"י מש"כ בעבודת ישראל. (ראה הערה 12).

וזהו שגם עה"פ (בראשית כב ג) ויחבש את חמורו, פי' רש"י "ויחבש - הוא בעצמו. ולא צוה לאחד מעבדיו, שהאבהה מקלקלת השורה"¹⁵. וכן לעומת זה, גבי בלעם שחבש בעצמו את אתונו, זריזות להרע. דפירש"י (במדבר כב כא), "מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה, שחבש

12 ועי"ש בהמשך דבריו שמדייק דהיינו דקאמר רש"י שנוטל ע"ז שכר יותר ולא שנותנים לו שכר יותר. שאין ההבדל בנתינת שכר, אלא שהוא עי" טרחתו בגופו מודרך ונעשה יותר כלי לקבל האור הרוחני של המצוה. כו' עי"ש. והבן שגם בזה אין כונתו הק' בתורת שכר. שהרי גם שכר רוחני הוא "פרס". אלא כונתו שבכך נעשה כלי לקבלה יותר מצד העבודה שלו. ולפום צערא אגרא דקדושה. שזהו אשר קדשנו - במצותיו, לפי ערך הקיום והעבודה, להיות כלי ליותר אור. וכמבואר בדא"ח דמצוה ל' צותא וחיבור עם נותן התורה. וכשעושה בגופו, ודאי נעשה יותר מחובר אל הקודש מאשר מבעשיה עי" שלוחו. וגם "שכר" רוחני זה ש"נוטל", רק ראיה על איכות וחשיבות קיום המצוה בגופו דוקא.

13 הרה"ק המגיד מקו'ניץ בספרו עבודת ישראל (פ' וירא) מבאר, מכיון שנדמה לו שהם ערביים ואמר להם ורחצו רגליכם מגילוליהם. כי טרם שאדם יכנס אל הקדושה מחויב לרחוץ כו', וליטהר מטומאת מעלליו. רק אחרי זה "השענו תחת העץ", הוא עץ החיים להכניסם אל הקדושה וכו'. בדבר רחיצתם, חשש א"א לרדת מגדולתו ולעשות בעצמו, פן יהיה בבחי' המתאבק עם מנוול מתנבל. לכן על זה אמר יוקח נא מעט מים, עי" שליח. "ומה שאעפ"כ נענש, שלא שילם הקב"ה לבניו המים כ"א עי" שליח, כי לפי גודל רחמנותו של הקב"ה על הברואים, הי' מהראוי שיטה אברהם את עצמו להם אפי' בבחי' הרחיצה, ולהרחיצם בעצמו ולבטוח על בוראו שישמרנו מכל רע". (כמו שנהגו הצדיקים תלמידי הבעש"ט כו'). עכת"ד והוא מתוק מדבש. (ועי' גם בחת"ס עה"ת שם).

14 ראה כמה גדול הענין ד'פלא מעגלותיך". כמה היו בניו מרויחים אילו נתן אאע"ה המים בעצמו. אזי הי' ניתן במדבר מים מיד ה', ולא נצטוו משה לדבר אל הסלע. ממילא לא היה הענין דמי מריבה, והי' מרע"ה מכניסנו לא"י וכו' וכו'. (וראיתי שכבר דיברו בזה. ביניהם המשגיח הנודע דמיר, רבי ירוחם).

15 והוא מהמדרש (בראשית רבה פ' נה פ"קא ח) בשם רשב"י. ובצרו המור שם מביא דרשת חז"ל (היכן?), "משנברא העולם לא היה אדם שחבש חמורו כאברהם" וכו' וכו'. לפי שאברהם היה הראשון שנדבק עם השם, וגומל נפשו איש חסד ושעבד גופו ותאוותו בשביל כבוד השם, כאומרם ז"ל יש אחד (קהלת ד ח). זה אברהם, דכתיב אחד היה אברהם עכ"ל צרו המור, והיינו ממש כמבואר לעיל.

הוא בעצמו וכו' ע"ש¹⁶. ובפ"י בעלי התוס' שם, "ומהאי טעמא נמי כעס המקום על הליכתו. ואע"ג דמעיקרא אמר לו הקב"ה שילך, משום שהוא עצמו חבש חמורו". ומרובה מדה טובה וכו'.

וכדאיתא במכילתא (הביאה הגמ"י, והרדב"ז ח"ג סי' תקפא), עה"פ משארותם צרוות בשמלותם על שכמם. וכי לא ה' להם סוסים וחמורים, אלא שה' ישראל מחבבים את המצוות, שנאמר וילכו ויעשו בני ישראל, ליתן שכר להליכה ועשי', ולכן כל אדם יטריח בעצמו בתיקון המצוות דוקא ע"כ.

והיינו כדאמרי' בגמ' (שבת קיט א), "רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק אמר אילו מקלעין לי רבי אמי ורבי אסי מי לא מכתפינא קמייהו ואיכא דאמרי רבי אמי ורבי אסי מכתפי ועיילי מכתפי ונפקי אמרי אילו איקלע לן רבי יוחנן מי לא מכתפינן קמיה¹⁷."

ועי' בשו"ת רב פעלים¹⁸ (ח"ב יו"ד סי' לה) שכ' כן, דמדברי רש"י והר"ן משמע דליכא שום איסור בעשייתו ע"י שליח. וכ' "ועל כן מ"ש הגאון חיד"א בשו"ב דנראה כמזלזל כמתעצל במצוה, וכן מ"ש הגאון תבו"ש שנראה כמבזה המצוה, לא ידעתי מנ"ל האי טעמא". עכ"ל.

ד.

מהו להפסיק מתלמוד תורה כדי לקיים בעצמו מצוה שאפשר לעשותה ע"י שליח

האם בשביל מצוה בו יותר וכו', צריך לעשות הכל בעצמו או די במקצת

שורש המחלוקת, האם חייבים בכבוד המצות

א. הנפ"מ העיקרית בחקירה והמחלוקת הנ"ל, האם 'מצוה בו יותר מבשלוחו' היא חובה או רק הידור ויתרון מצוה. האם יפסיק תלמודו כדי לקיים מצותו בעצמו ולא ע"י שלוחו, או לא. עוד נפ"מ שגם בה נחלקו, האם כדי לקיים ה'מצוה בו יותר מבשלוחו', די שיעשה בעצמו חלק ממצותו, או יעשה בעצמו את כולה.

ומשמע ברור בדברי אדמוה"ז כמשי"ת בסמוך, דשורש שתי פלוגתות אלו - אחד הוא. והוא, האם אנו מצווים לכבד את המצות כשם שאנו חייבים לכבד את השבת, או לא.

ב. דהנה בשו"ע (או"ח סי' ר"נ ס"א) נפסק, ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו, ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו וכו'.

וכ' המג"א (סק"ב) "להכין בעצמו - וה"ה בכל מצוה, מצוה בו יותר מבשלוחו". גם האלי' רבה (שם) הסכים עמו. והנראה ביאור דבריו, ואשר כך פירש אדה"ז דברי המג"א (כדלקמן

16 והמשך ל' רש"י שם: אמר הקב"ה, רשע כבר קדמך אברהם אביהם. שנאמר (בראשית כב) וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו".

17 אמנם הפנ"י ברכות (יז ב) הביא רא"י דמצוה בו יותר כו', "... שהרי אפילו הכהנים איכא למ"ד שחייב לטמא ולהתעסק בקבורת קרוביו המוטלים עליו" יעו"ש. אבל גם זה אינו אלא ראייה, ולא מקור שמשם נלמד הדין.

18 להגאון הבבלי רבי יוסף חיים בעל היבן איש חי.

אות ג). מתוך דמה שהאמוראים - שאע"פ שתורתן אומנתן - הפסיקו תלמודם לטרוח ולעשות בעצמם, הוא משום דמצוה בו יותר מבשלוחו. שכן משמע ליה מהגמ' בקידושין, דרב ספרא דמחרין רישא ורבא דמלח שיבוטא, משום מצוה בו יותר מבשלוחו. ה"נ בכל מצוה יפסיק תלמודו כדי לקיימה בעצמו. דלפי"ז ודאי צ"ל שעשיית כל מצוה בעצמו, חובה היא. ומהי חובה זו, משמע מפני כבודן של המצות. דבשו"ע כ' דמה שצריך "להכין בעצמו וכו'", הוא כדי לכבד את השבת. ומדאמר ע"ז המג"א שכן הוא בכל המצות, ש"מ שמפני כבוד המצוה הוא. וממילא למד המג"א מכאן, דכמו שמפני כבוד השבת די במעשה אחד, כמש"כ הטור ושו"ע, כי בזה כבר כיבד את השבת (כמו שביאר אדה"ז בקו"א). כמו"כ בכל מצוה, דיו בעשייה קצת. שבזה כבר כיבד את המצוה.

וזהו שגבי בדיקת חמץ, על מש"כ בשו"ע (סי' תלב ס"ב), "ואם בעל הבית רוצה, יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו לבדוק איש איש במקומו כו'", כ' המג"א (ס"ק ה'): "ועכ"פ גמ' הוא יבדוק, דמצוה בו יותר מבשלוחו". "גם" דהיי' מעשה מועט, סגי לענין מצוה בו יותר.

ג. אבל אדמוה"ז (בקו"א אות ב') חולק על המג"א בנקודה השרשית, וממילא בכל המסתעף. רבינו שולל בפירוש את הדעה שחייבים בכבוד כל מצוה. כלשונו: "אבל בשאר מצות לא נצטוינו אלא שלא יהיו בזויות עלינו". אבל לא נצטוינו לכבדן.

ולכאור' מה ענין זה לכאן, ולא יזה צורך ראה רבינו להתייחס כאן לשאלה האם חייבים לכבד את המצות או לא. אלא ודאי משמע שכן פירש אדה"ז בדעת המג"א, שזה שורש שיטתו כמשנ"ל. לכך ראה צורך לשלול דעה זו. ומתוך כך לבוא אל המסתעף מזה וכמשי"ת. וזהו גם מה שאדה"ז מדגיש שמצוה בו יותר אינו חיוב וכו', אע"פ שהמג"א לא כ' בפירוש שהוא חיוב. אלא ודאי כמשנת"ל, שבזה תלויה עיקר מחלוקתם. ודוק¹⁹.

ד. רבינו הוכיח בדעת הטור ושו"ע, דמה שצריך לעשות בעצמו איזה דבר לכבוד שבת, חובת הגוף מיוחדת היא, "מפני כבוד השבת - שזהו כבודה. וכבוד שבת הוא מצוה בפני עצמה וכו'". ומה שמצוה בו יותר מבשלוחו בכל המצות, אין זה אלא יתרון מצוה בעלמא, ולא חיוב. והוכיח כן מהגמ' דקידושין עי"ש. והל' 'מצוה בו' ל"ק. "דמצוה בעלמא משכחת לה אף בדבר שמותר גמור מן הדין". וציין לסי' רמ"ט. עי"ש היטב.

ואדרבה, מהא גופא שהאמוראים טרחו בעצמם בע"ש, הוכיח רבינו דלא כמג"א שמשום מצוה בו יור כו' הוא. וז"ל: "ועוד, דכל מי שתורתו אומנתו וגריס בה ימא ולילי כהני אמוראי, אי אפשר לו לקיים כלל יתרון מצוה זו דמצוה בו יותר מבשלוחו. שהרי אסור לו להתבטל מתורתו לעשות מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים כמ"ש בי"ד סי' ר"מ".

ואי קשיא, אם כן איך אמרה הגמ' דמצוה בו יותר מבשלוחו, "כי הא דרב ספרא מחרין רישא רבא מלח שיבוטא". והא לא דמי. שאני התם דמחמת חובה דכבוד שבת הוא. עי"ש בקו"א שביאר זה רביה"ג בדרך נפלאה. דמה שהגמ' הביאה "כי הא דרבא ורב ספרא" דוקא, היינו כדפי' רש"י והר"ן, שלא בכל שבת התעסקו ב'רישא' ו'שיבוטא', אלא כשזדמן להם. ומה ראו לשנות ממה שעשו בכל שבת מחמת החובה דכבוד שבת. מזה הוא דמוכח דכאשר

נזדמן להם דבר שיש בו חשיבות מיוחדת **דענג שבת**, בחרו לטרוח דוקא בו, לפי שרצו לקיים גם היתרון דמצוה בו יותר מבשלוחו במצות ענג שבת. יעו"ש היטב בלשונו המדויק, ודבריו קילורין לעינים.

ה. בס' 'כל בו' (סי' לא) ובספר המנהגות לרבי אשר מלוניל) משמע ממש כביאור אדה"ז. דז"ל: "ומצוה על כל אדם לעסוק בסעודת שבת, כגון קניבת ירק וכיוצא בו, אפילו יש לו על מי שיסמוך, כדאמרינן בגמרא רב [ספרא] מחריך רישא, רבא מלח שיבוטא".

ולכאו' קשה. מכיון שכ' "כגון קניבת ירק", למה לא הביא מה שמפורש שם בגמ' זה גופא, "רב חסדא פרים סילקא". ומה לו להביא דוקא מרב ספרא ורבא. אבל לפירוש אדה"ז, הוא הפלא ופלא. הכל בו שהדגיש המצוה לעסוק ב"סעודת שבת", משמע דאין כונתו לעצם החובה משום כבוד שבת. דזה לאו דוקא בסעודה. אלא ודאי כונתו, דנוסף על החובה משום כבוד שבת, יש 'מצוה בו יותר מבשלוחו', לעסוק בסעודת שבת. דבר זה לא היה יכול להוכיח מרב חסדא. דמי יימר שזהו טעמו. דילמא הא דפרים סילקא, מחמת החובה דכבוד השבת. אלא דוקא מרבא ורב ספרא שכאשר נזדמן להם דבר של ענג שבת לסעודה, שינו ועסקו דוקא בזה, משום היתרון דמצוה בו יותר מבשלוחו, נוסף על החובה דכבוד שבת. ודוק

גם מדברי הב"ח (או"ח סי' רמ"ב) משמע דרב ספרא ורבא משום ענג שבת הוא דעבדי להא. וז"ל הב"ח: כ' הרמב"ם (פ"ל ה"ז) והסמ"ג (עשין ל קיו ע"ד), דעונג שבת הוא אכילת בשר שמן ביותר ודגים וכו'. והכי איתא בפרק כל כתבי (שבת קיט א) רבי אבא זבין בישראל בתליסר איתירי וכו' רב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא. עכ"ל.

ו. והיות שלשי' הטור והשו"ע מצוה בו יותר מבשלוחו אינה חובה, אלא רק יתרון מצוה. [והיינו כמשנת"ל דאזלי בשיטת רש"י, שקבלת השכר טפי, מורה על ה"יתרון מצוה" כשעושה בגופו]. מכיון שכן, ס"ל לרבינו שיתרון זה ישנו דוקא כשעושה **כל המצוה** בעצמו.

וזהו שאדמוה"ז חולק על המג"א גבי בדיקת חמץ בתרתי. חדא, דכ' בשלחנו (סי' תל"ב סעי' ח'): ". אבל אם בעה"ב רוצה לעשות בני ביתו שלוחים לדבר מצוה שיבדוקו הם, **הרשות בידו**". כלומר, רבינו פירש, דמתוך שהמחבר כ' בשו"ע הלשון "ואם בעל הבית **רוצה**", יעמיד מבני ביתו אצלו וכו' ויתפזרו לבדוק וכו', משמע שכך היא דעת השו"ע (לשיטתו בהל' שבת כנ"ל), שהדבר נתון לרצונו אם לקיים ה'מצוה בו יותר מבשלוחו' או לא. ממילא אין נפ"מ לענין זה אם רק חלק יבדקו הם, או הכל. דבין כך ובין כך לא קיים המצוה בו יותר מבשלוחו, אם לא יבדוק הכל בעצמו.

ולכך דייק רבינו לכתוב "ומכל מקום **נכון הדבר** שיבדוק הוא בעצמו. שכן הוא בכל המצות מצוה בו יותר מבשלוחו. "נכון הדבר" דייקא.

ולאידך גיסא, מכיון דמה ש"נכון הדבר שיבדוק הוא בעצמו" הוא מצד היתרון מצוה ד'בו יותר מבשלוחו', לא כ' רבינו כל' המג"א ש"גם" הוא יבדוק, אלא "שיבדוק הוא בעצמו". דהיינו כל הבית. ובפירוש הדגיש שרק "**ואם אינו יכול לטרוח בעצמו לבדוק** בכל החדרים ובכל המקומות, יבדוק הוא חדר אחד או זוית אחת וכו'". אם אינו יכול דייקא. דכשעשה מה שיכול לא חשיב חיסור ביתרון המצוה ד"בו". והוא עפ"י דברי השו"ע באה"ע (סי' לו ס"א). שהוא מקור הדין דמצוה בו יותר מבשלוחו, "האשה וכו', ומצוה שתתקדש על ידי עצמה **אם תוכל**".

אבל לא כהמג"א שדי לו בבדיקה קצת אפילו לכתחילה, לקיים בזה הא דמצוה בו יותר מבשלוחו²⁰.

ה.

"כברו את המצות שהם שלוחי", מחלוקת ראשונים

ה. באמת, בשורש מחלוקתם שנת"ל אם חייבים בכבוד המצות, מצינו בזה מחלוקת ראשונים. דהנה במדרש (תנחומא ויגש ו) איתא, דאמר ר' שמעון בר יוחאי, "אמר הקב"ה לישראל היו מכבדין את המצות שהן שלוחי, ושלוחו של אדם כמותו. אם כבדת אותן - כאילו לי כבדתני, ואם בזית אותן - כאילו לכבודי בזית".

האם דברי רשב"י אלו הלכה הם או דברי אגדה. הנה הכל-בו (מ"ד) ומחזור ויטרי (רל"ו)²¹, מביאים מימרא זו להלכה כמקור לאיסור בזוי מצוה. אף שהגמ' בחולין (פ"ו א) מביאה לזה מקור אחר, ד"תניא אידך ושפך וכסה, במה ששפך בו יכסה, שלא יכסנו ברגל שלא יהיו מצות בזויות עליו". מוכח איפוא שהם פירשו דמימרא זו של רשב"י היא הלכה. וא"כ ע"כ דאית להו גם החיוב לכבד את המצות. שהרי א"א לחלק דברי רשב"י לחצאין כמובן²².

1. כך היא גם דעת הרמב"ם - לדברי ה"ה. דהנה בסוף הל' שחיטה (פי"ד הל' ט"ז) בדין כיסוי הדם שלא יכסה ברגל, כ' הרמב"ם "שאין הכבוד לעצמן של מצות אלא למי שצוה בהן ברוך הוא". וכ' ה"ה שם: "כי כבוד המצות, כבוד הש"י שהם שלוחיו של מקום. וכבוד הנשלח הוא כבוד השולח". וכ"ק אדמו"ר בלקו"ש (כרך ל"ז, פ' אחרי, עמ' 50), בעמדו על דברי הרמב"ם, ציין (בהערה 17) לדברי ה"ה הללו, וכ': "וכנראה כוונתו לדרשת רז"ל (תנחומא ויגש ו), "היו מכבדין את המצות שהן שלוחי, ושלוחו של אדם כמותו. אם כבדת אותן כאלו לי כבדתני. ואם בזית אותם כו". דהיינו כה'כל בו' והמחזור ויטרי דלעיל²³.

20 באמת כן משמע גם מל' הסמ"ג (עשין ל) שכ' "וחכמים הראשונים, הם עצמם היו מתקנין שבת שלהם ואחר כך היו מתעטפים כחתנים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת מלכתא", דמשמע שהיו עסוקים בכל צרכי שבת. ומשמע דס"ל שהחובה לעסוק בכבוד השבת אינה מוגבלת ל"שום דבר". דאילו כן, איך הותר להם לעסוק יתר כל זה. ועדיין צ"ע.

21 במחזור ויטרי, כשהביא מדברי רשב"י לזה, כ' אבוהו דכולהו דם, כדאמרינן בשבת כ"ב עיי"ש. אבל הכל בו, פלא שלא הזכיר כלל הברייתא דכסוי הדם עיי"ש וצ"ע.

22 ומה שלא הזכירו בפירוש שמכאן דחייבים בכבוד כל מצוה, אולי מפני שזה נכלל באיסור לבנות המצוה. דבמה שנמנע מלעשותה בעצמו יש בזה גם גדר בווי המצוה. וכן כ' בתבוי"ש (י"ד כח ס"ק יד), שאם אינו עושה בעצמו אלא ע"י שליח, יש בזה משום בווי מצוה. וצ"ע.

23 מה שהרמב"ם וכן ה"ה, ראו צורך להדגיש דנתינת הכבוד למצות הוא לקב"ה שהוא שולחן, ראה בבני יששכר מאמרי חודש תשרי סוף מאמר י"א, שזה בא לתרץ מה שלכאוי קשה, דבהיכל המלך ובפניו אסור לכבד שרי ושלוחי המלך. ומתחייב בראשו. כאוריה החתי שאמר בפני דוד המלך ואדוני יואב (שבת נו. וקידושין מג.). ומכיון דלית אתר פנוי מינייה, א"כ "איך אנו מכבדין את המצות, ומחבבין ומנשקין תשמישי מצוה. הלא הוא בפני המלך ובהיכלו ואין עוד מלבדו וכו'. אלא דאותו אנו מכבדים. כיון דזהו מצוה שנצטיינו מפיו ית"ש וכו' והיא שלוחו. ובוה"ק קורא ומכנה להמצות כביכול איברין דמלכא וכו'. .. על כן מנהג אבותינו תורה היא כאשר אנחנו משתעשעים ומכבדין את מצות ד' מינים אשר נתן לנו הש"י באהבה ובזמן שמחתינו וכו'. [אמנם] על כן בגמר המצוה (דלולב ומיניו בהקפות בביהכ"ג), אנו מכריזין ואומרים, למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא האלקים אין עוד" עכ"ל. וזהו שכ' הרמב"ם "שאין הכבוד לעצמן של מצות, אלא למי שצוה בהן ברוך הוא". וה"ה הרחיב הביאור עפ"י מדרש הנ"ל בשם רשב"י, כדברי רבינו כנ"ל, דמכיון שצטיינו מפיו לכבדן, ודאי אין זה נגד כבודו ית'. והם הם הדברים.

ואכן ראיתי באנצ"ת (ערך כבוד שבת) בשם ה'תורת חיים'²⁴, שזה עצמו הטעם שמצוה בו יותר מבשלוחו, משום כבוד המצוות לקיימן בגופו. (וציין גם לס' כללי המצוות²⁵. עיי"ש מערכת הבי"ת ערך 'בז', ומערכת הגימ"ל ערך 'גוף'). ולכן העלה כמו שכ' התבואות שור (סי' כח), שאם מכבד לאדם גדול שיעשה, שפיר דמי. דאדרבה, בזה יש תוספת כיבוד והידור המצוה. והכתב סופר (יו"ד קכא) הביא רא' לזה מהגמ' בסוטה (יג ב), דלכן לא איעסקו בניו של יוסף בעצמות יוסף, הגם שעליהם הי' חיוב יותר, כי אמרו הניחו לו, כבודו בגדולים יותר מבקטנים²⁶. ובזה ראיתי מי שכ' ליישב בהא דאיתא בגמ' (מנחות לג א), דריש גלותא בנא ביתא, אמר ליה לרב נחמן קבע לי מזוזתא. דקשה הא מצוה בו יותר מבשלוחו. וביאר דעשה כן משום כבוד המצוה שתיעשה בגדול²⁷.

ז. ונ"ל להביא ראיה שגם התוס' והריטב"א הכי ס"ל, דחייבים בכבוד המצוה. הדנה ביומא (לט א) אהא דתנן טרף בקלפי, אמר רבא קלפי של עץ היתה, ושל חול היתה וכו'. ופריך בגמ' ונקדשה. וביארו תוס' הרא"ש והריטב"א, דהא דפריך דנקדשה, אע"פ דאינה עבודה וכשר בשל חול, מ"מ כל דאפשר בשל קדש עדיף טפי מפני כבוד המצוה. וכ' הריטב"א ז"ל: "והקשו בתוספות, למ"ד מצות ליהנות ניתנו, ואסור לעשותם בדבר שהוא קודש ואסור בהנאה כיון שאינו צריך לכך, היכי אמרינן הכי הכא דליקדשה. דא"כ נמצא נהנה בשל קודש שלא לצורך. ותירצו דכיון דאיכא כבוד המצות הרי הוא מותר, כשם שמותר להשתמש בכלי שרת במקדש". עכ"ל. חזינן דגדול כבוד המצוה, עד שמפני זה הותרה הנאה שלא לצורך המצוה. ואתי שפיר למש"כ כאן בדעת הרמב"ם, וכמג"א.

מתאים לשי' זו של התוס', כ' בשו"ת 'דברי יציב' (חו"מ צז), שמתוס' (ריש חולין ד"ה הכל שוחטין) משמע דמצוה בו יותר מבשלוחו הוי מה"ת. דדוחה לשחיטת הקרבן בכהנים ובמיוחסין, ולכן גם נשים שוחטות לכתחלה בקרבנות שלהן. והמקור שכ' די"ל מה"ת כ' די"ל ממה שנאמר (שמות יב כח) "וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואהרן, כן עשו". מה שכפל הכתוב שכן עשו, היינו בעצמם ולא ע"י שליח דמצוה בו יותר. והביא שבמרכבת המשנה על המכילתא (סוף פרשה י"ב) פירש, דקאי על משה ואהרן שכן עשו בעצמם, דמצוה בו יותר מבשלוחו. והרבנותא דמשה ואהרן, הגם דפרנס אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה

24 היכן בת"ח כתב זה (הם לא ציינו), לע"ע לא מצאתי.

25 לרבי יוסף בר' אברהם גיקטיליה, בעל ס' 'שערי אורה' (קבלה). בהקדמת המו"ל (בשנית ה' תפ"א) כתוב שהאר"י ז"ל אמר על ספר זה, כי הוא 'מפתח גדול לבוא אל החכמת קבלה'. ואשר ציוה ללמוד בו. חיבר עוד ספרים. ממש"כ בעצמו בסוף ס' 'גינת אגוז' שלו, ידוע שנולד בשנת ה' אלפים ושמונה. הב"י בסוף הל' קידוש החודש מביא תשובת ר"י גיקטיליא ופסק כמותו בשו"ע. ומעשה פלא בס' 'חרדים', בסוף ההקדמה (אחרי כללי עשיית המצות), ז"ל: "והכתב הרב רבינו יצחק דמן עכו, מעשה היה ברב רבינו יוסף גיקטול"א שחלה עד קרוב למיתה. ונים ולא נים תיר ולא תיר, ראה שני אנשים שוקלין עונותיו וחיותיו במאזנים, שוקלין שוה ושוה. מיד נתעורר ונתחזק, ושקל התפילין ושם אותם. מיד התחיל להרפא ועלה ממות לחיים כי הכריע כף הזכיות" עכ"ל יעו"ש. ועי' סדר הדורות ה' אלפים ר"ג.

26 ראה לעיל הערה 5 משו"ת 'דברי יציב' וכו'.

27 ולפי"ז א"צ לתירוץ שכתבו דריש גלותא הסתפק בפרטי ההלכה היכן לקבוע אם לפי היכר ציר וכדו', ולפיכך בקש מר"ג שיקבע לו. וכדמשמע הכי מהא דאמר לי' רב נחמן "תלי דשי ברישא", עיי"ש. וכן משמע בהלכות קטנות למרדכי (שם רמז תתקסא) דמה שאמר ר"ג הכי, שעיי"ז "נראה להיכן יהיה היכר ציר". ובמגדל עוז (הל' תפילין ומזוזה וספר תורה פ"ו הל' ה') כ' טעם אחר, דר"ג ס"ל דדלתות מעכבות. אלא שעל תירוץ זה הקשו, דאי"כ היה לי' לר"ג לבקש מר"ג שילמדנו כיצד יעשה, ויקבע בעצמו.

וכו' מצוה שאני כהחו"י יאיר והחיד"א במחב"ר דלעיל. וכ' די"ל שהוא משום שמצוה בו יותר מבשלוחו דאורייתא וחיוב גמור. ושמחתי בראותי, דהיינו כמשנ"ת בשי' הרמב"ם והתוס'.

נמצא לראשונים אלו, דברי רשב"י הם המקור ד"מצוה בו יותר מבשלוחו", חובה היא מפני כבוד המצוה. ומכיון שכן, ודאי גם מי שתורתו אומנתו יפסיק תלמודו כדי לעשות כל מצוה בגופו, כמו מפני החיוב דכבוד השבת. ומתוך כך, כמו שבכבוד השבת די בעשיה פורתא, כי בזה כבר כיבד את השבת כנ"ל, כך בכל מצוה די שיעשה מעט לכבדה. וזוהי שיטת המג"א.

ח. אבל לרש"י והר"ן, דמוכח לעיל דס"ל שמצוה בו וכו', אינו אלא יתרון מצוה. וא"כ לדעתם, מה שאמר רשב"י היו זהירים בכבוד המצות, הם דברי אגדה בלבד. אבל אין מדינא חיוב לכבד המצות. כמו"כ גם הטור וש"ע, לפי שהוכיח אדה"ז בדבריהם, דמצוה בו יותר מבשלוחו אינו אלא יתרון והידור בקיום המצוה²⁸. א"כ גם לשיטתם אין חייבים בכבוד המצות, ומה שאמר רשב"י כבדו את המצות שהן שלוחי, הם דברי אגדה בלבד. וככל דברי אדמוה"ז כנ"ל.

ו.

דקדוק נפלא של לשון אדמוה"ז בשו"ע סי' ר"נ

א. באמת כל משנ"ת לעיל הרי הוא אמור ממש, בדקדוק נפלא של לשון רביה"ג בגוף השו"ע.

בסעי' א-ב פסק: "לעולם ישכים אדם לטרוח ולהכין צרכי שבת בע"ש בבקר. ורמז לדבר, שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו וכו'..." "ויש לאדם למעט קצת בלימודו בע"ש וכו', כדי שיהא פנוי להכין צרכי שבת. אלא אם כן וכו' שיש לו מי שיכין לו".

ובסעי' ד': "אפילו מי שיש לו כמה עבדים, יש לו להשתדל להכין בעצמו צרכי שבת. שכן הוא בכל המצות מצוה בו יותר מבשלוחו. ואפילו מי שהוא אדם חשוב ביותר, ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית, **חייב** להשתדל ולעשות שום דבר מצרכי השבת בעצמו. שזהו כבודו של שבת. וגדולי החכמים (דהיינו האמוראים) היו עושים בעצמם מלאכות שאינן לפי כבודם, כדי להרבות בכבוד השבת וכו'. .. ומהם ילמוד כל אדם לטרוח בעצמו. ואל יאמר איך אפגום כבודי, כי זהו כבודו שמכבד השבת וכו'". עכ"ל.

ב. הטור וש"ע כללו הכל יחד. בשו"ע (סעיף י"א) ז"ל: "ישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת. ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל **להכין בעצמו** שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו וכו'".

ולכאו' תמוה. על המלים "להכין בעצמו שום דבר", שכ' המג"א "וה"ה בכל מצוה, מצוה בו יותר מבשלוחו", הלא רבינו חולק עליו בפירוש כמבואר בקו"א. ואעפ"כ בריש סעיף ד', על אותן המלים עצמן "להכין בעצמו", כ' רבינו בעצמו ממש כדברי המג"א: "שכן הוא בכל המצות, מצוה בו יותר מבשלוחו". והלא דבר הוא.

ג. אלא מאי, יש לשים לב שרבינו חילק את סעי' ד' לשני חלקים. ולא זו בלבד, אלא גם

שינה הלשון. הוא השמיט בחלק הב' את המלים "להכין בעצמו", אלא כ' "חייב להשתדל ולעשות שום דבר מצרכי השבת בעצמו". ואילו את הלשון "להכין בעצמו" קבע בחלק הא', בריש הסעיף: "אפילו וכו', יש לו להשתדל להכין בעצמו צרכי שבת וכו' וע"ז כ' הטעם משום מצוה בו כו'.

בזה מבטא אדה"ז בדקדוק לשון נפלא בגוף השו"ע, כל מה שביאר בקו"א. גם את הפירוש בדברי הטור והשו"ע, וגם את מחלוקתו הכפולה הנ"ל עם המג"א. הן בזה שעשית איזה דבר בע"ש היא חובה מפני כבוד השבת ולא מטעם דמצוה בו יותר מבשלוחו. והן על מה שהמג"א למד מכאן, שבכל מצוה דיו בעשית מקצתה כדי לקיים מצוה בו יותר מבשלוחו. (כנז"ל מחלוקתם גבי בדיקת חמץ).

ד. רבינו מדגיש ששני דינים ממש אמורים כאן. הא', שמלבד ההלכה שבסעיף א-ב: "לעולם ישכים אדם לטרוח ולהכין צרכי שבת וכו'. ואם אין לו מי שיכין, אפילו ימעט מלמודו לצורך זה. שכל זה מצד "והכינו". ומלבד ההלכה שבסוף סעיף ד', שבה מפורט מה שחייב להכין בעצמו "שום דבר" מפני כבוד השבת, עוד הלכה יש, שאותה כ' בריש סעיף ד'. עליה לא כ' ל' "חייב", אלא רק "יש לו להשתדל": "אפילו מי שיש לו כמה עבדים, יש לו להשתדל להכין בעצמו צרכי שבת". אבל בזה, לא רק "שום דבר" מצרכי שבת. אלא 'צרכי שבת' סתם, דהיינו כולם ישתדל להכין בעצמו. ולמה? על זה הוא שכ' הטעם "שכן הוא בכל המצות, צוה בו יותר מבשלוחו".

ה. לאמור, אמת שהל' "להכין בעצמו" מורה שמצוה בו יותר מבשלוחו. אבל לא במה שהטור ושו"ע כ' "להכין בעצמו שום דבר". אותו "שום דבר" הוא חובה שנצטוונו בכבוד השבת. אמנם חובה זו יוצא י"ח בעשיה פורתא, "שום דבר". כדפירש בקו"א: "וכיון שהטעם הוא משום כבוד שבת, די בדבר אחד לבד כמ"ש הטור ושו"ע. שבזה ניכר כבודו". משא"כ מה ש"יש לו להשתדל" להכין בעצמו, היינו צרכי שבת כלם. דהיא הנותנת. מכיון שהטעם לזה, 'מצוה בו יותר מבשלוחו', שאינו חובה מפני כבוד המצוה, אלא מצד היתרון בקיום המצוה בעצמו כמו שביאר רבינו גם בדעת הטושו"ע, וכמשנ"ת לעיל, הלכך אין די בעשיית "שום דבר". אלא יש לו להשתדל להכין בעצמו כל צרכי שבת.

ו. אדמוה"ז אינו יחידי בזה. מוכרח ופשוט שזהו מש"כ בשיירי כנה"ג (בהגה' הטור אות א'), "דאף דאמרו דיש לו למעט קצת מלימודו בע"ש כדי להכין צרכי שבת, מ"מ מי שיש לו משרת להכין צרכי שבת, אין צריך למעט מלימודו. ונכון הדבר שיצוה למשרת שיכין לו צרכי שבת".

וקשה, דלכאוו' הוא נגד הגמ' שהאמוראים הפסיקו תלמודם ועסקו בעצמם בצרכי שבת. ולא ימלט שלאף אחד מהם לא הי' מי שיכין בשבילו. והראי', שרק בדבר אחד התעסקו, והשאר עשו ב"ב.

אלא ודאי הם הם הדברים, מה שאומר שיירי כנה"ג, הוא דוקא על ההתעסקות בצרכי שבת שמעבר למה שחייב לעשות "שום דבר" מפני כבוד השבת. ע"כ דבריו רק על הפרט השני, שצריך להשתדל לעשות כל צרכי שבת בעצמו, מפני שמצוה בו יותר מבשלוחו. על זה אמר, שאם יש מי שיכין לו, העסק בת"ת עדיף.

אבל יחד עם זה דוק מינה, שרק מפני ת"ת יכין ע"י משרתו. אבל אם בלא"ה אינו עוסק

בתלמוד, יעשה בעצמו כל צרכי שבת, משום דמצוה בו יותר מבשלוחו. והיינו ממש כשי' אדה"ז ולא כמג"א. דאילו לשי' המג"א, אפילו שלא משום תלמוד תורה די לו במה שעושה קצת מצרכי שבת, ובזה קיים גם הא דמצוה בו יותר מבשלוחו כמ"ש בהל' פסח כנ"ל. וזהו שאדמוה"ז פסק כדברי השיירי כנה"ג, בסעיף ב'.

ז. וכן מש"כ 'כל בו' שהבאתי לעיל (פ"ד ה), "ומצוה על כל אדם לעסוק בסעודת שבת, כגון קניבת ירק וכיוצא בו, אפילו יש לו על מי שיסמוך, כדאמרינן בגמרא רב [ספרא] מחריך רישא, רבא מלח שיבוטא". דע"כ היינו בנוסף על החיוב לעשות "איזה דבר" מפני החובה בכבוד השבת, אלא משום מצוה בו יותר מבשלוחו, כרבא ורב ספרא. ממש כדברי שיירי כנה"ג, כמשנת"ל.

ח. ובאמת יותר מזה. שתי הלכות נפרדות הן ברמב"ם. האחת, (הל' ו'): "אע"פ שיהיה אדם חשוב וכו' .. **חייב לעשות דברים** שהן לצורך השבת בגופו שזה הוא כבודו". והשנית (הל' ז'): "איזה הוא עונג, זה שאמרו חכמים **שצריך לתקן** תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת".

כמה הדברים נפלאים. והלא כבר נודע עד כמה יש לדייק בכל מלה של אדה"ז, והאוצרות הטמונים בדקדוקי לשונותיו בכל מקום.

*

ט. והנה בס' 'שמירת שבת כהלכתה' (ח"ב הערה קצ"ה), מביא שהגאון רש"ז אוירבאך הביע תמיהה, למה לא כ' השו"ע שצריך לעשות הכל בעצמו. ונהי דמי שרוצה ללמוד (דהיינו כדברי שיירי כנה"ג הנ"ל), או שרוצה לעשות מצוה אחרת או מי שטרוד במלאכתו, יכול להסתפק בעשיית "שום דבר". אבל למה לא כ' שבעצם צריך שיעשה הכל בעצמו.

ולפלא שלא התייחס לדברי אדה"ז כאן ובהל' פסח גבי בדיקת חמץ כמשנת"ל, שבדבריו מבואר כל זה וכנ"ל.

י. וראיתי שהאדר"ת²⁹ בקונטרס "מכשירי מצוה", חקר בגדר מצוה בו יותר מבשלוחו, והעלה מהא דב"מ (מב א) גבי כספים אין להם שמירה אלא בקרקע, דאי צורבא מרבנן הוא, סבר דלמא מיבעי ליה זוזי לאבדלתא. ולכך לא הוי פשיעה אם הנפקד לא קברן מיד במוצ"ש. ולכאו' מאי שנא ת"ח דצריך זוזי לאבדלתא. וביאר הסמ"ע (סי' רצא ס"ק כז) דת"ח אינו סומך על שמיעת הבדלה, אלא מבדיל בעצמו. והמג"א (סי' רצו סק"י) כ' על זה בתמיהה "ולא ידעתי למה". וכ' האדר"ת די"ל הטעם, דכששומע מאחרים ה"ז רק ע"י שליח. ומצוה בו יותר מבשלוחו. ומדחזינן דדוקא ת"ח נוהג כן ולא הכל, ש"מ דאינו חיוב. (אף שיש לדון אם גם בשומע כעונה שייך לומר מצוה בו יותר מבשלוחו).

ז.

להעמיד דברים על דיוקם

א. אחר כתבי כל הנ"ל, נזדמן לידי ס' 'אז נדברו' להר"ב זילבר (חלק ח סי' א). סי' זה

בספרו, הוא תשובה לשואל שהתקשה במה שכתוב בברית עולם (בסי"ב במצות והכינו), **דמצוה** על כל אדם ואילו הרמב"ם כתב לשון חיוב. על זה עונה, דיש בזה באמת מקום לעיון. ועל מה שציין השואל שאדמוה"ז בשלחנו כ' בל' הרמב"ם לשון חיוב במצות והכינו, כ' בתשובתו, "לא דייקת טוב. דבפנים נמשך (אדה"ז) אחרי המג"א וכו', דהמצוה היא משום מצוה בו יותר מבשלוחו. רק בקונטרס אחרון נטה לכיוון אחר וכו'".

באמת, מצד סגנונו וגישתו המזלזלת בהמשך דבריו (כדלקמן) כלפי דברי אדמוה"ז, היא ראוי שלא להתייחס להשיב לדבריו. אך כדי למנוע טעות ממעיינים אחרים, א"א שלא להעמיד דברים על דיוקם ואמיתותם.

הוא לא דק בדברי רבינו ושגה מאד. מה שכ' שיש חילוק בין דברי רבינו בפנים השו"ע ובין מש"כ בקו"א, בורכתא היא וכמשנת"ל בפרוטרוט. אין שום חילוק כלל בין דברי רבינו בפנים השו"ע ובקו"א. אדה"ז כ' בפירוש בפנים השו"ע כשי' הרמב"ם ממש, "**חייב** להשתדל **ולעשות** שום דבר מצרכי השבת בעצמו". וע"ז כ' בקו"א, 'דלא כמג"א'. ואיך לא הבחין דמש"כ רביה"ג שהוא משום מצוה בו יותר מבשלוחו, זהו לעיל מיניה בריש הסעיף, על מצות הכנת כל צרכי שבת משום "והכינו", והכי ס"ל גם בקו"א. ומש"כ בהמשך (בפנים) **דחייב** "לעשות **שום דבר** כו' בעצמו", הלא כ' בפירוש שזהו מטעם אחר וכהרמב"ם, מפני "שזהו כבודו של שבת". לחילוק זה בין שני הדינים התייחס רבינו בקו"א וביאר הדברים בטוב טעם כמו שנת' לעיל בהרחבה ובפרוטרוט.

ב. בעצם גם בקושית השואל כמו בהתייחסותו אליה, יש עירוב של שתי המצות. מה שמצד 'והכינו', ומה שמפאת כבוד השבת. וזהו שהביאו לומר שיש באמת מקום לעיון בקושית השואל. והוא תימה.

דבאמת לק"מ. מש"כ בברית עולם דמצוה על כל אדם, היינו כמש"כ שם בפירוש (וגם בל' השואל) מצד "והכינו". ועל זה הרמב"ם אינו חולק כלל ולא כ' על זה דחייב. אדרבה, הלא זהו מה שכ' בהלכה ז': "איזה הוא עונג, זה שאמר חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת". ולא כ' על זה בל' "חייב". גם אדה"ז לא כ' על זה הל' חייב. כמשנת' לעיל ברור, שעל דין זה כ' רבינו בריש ס"ד ד"יש לו להשתדל" ותו לא. ומה שכ' הרמב"ם "חייב" בהלכה ו', הלא ברור מלולו, דלא משום מצות 'והכינו' הוא, אלא על עשיית איזה דבר, "מפני **שזה הוא כבודו**" של השבת. דז"ל הרמב"ם: "אע"פ שיהיה אדם חשוב ביותר .. חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו, **שזה הוא כבודו**". ויש לשים לב שהרמב"ם מהלכה ב' "איזהו כבוד", עד הל' ז' עוסק רק במצות כבוד שבת. רק בהלכה ז' פתח "איזה הוא עונג וכו' כנ"ל.

ג. ואשתמיט מיניה ביאור הגר"א (סימן תקכ"ט ס"א) שביאר שיטת הרמב"ם (בפ"ל מהל' שבת) בדבר כבוד ועונג, דמה שכ' איזהו כבוד וכו' שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה כו'. דלכאו' זהו משום ענג שבת שיאכל לתיאבון. ולמה כ' שהוא מפני כבוד שבת. וביאר הגר"א, דהרמב"ם ר"ל "עונג הוא בשבת עצמו וכבוד הוא בע"ש". יעו"ש. ועי' גם בחי' הגר"ח על הש"ס (סי יא) בשם הגרי"ז בדין הדלקת נר ש"ק ברמב"ם, "דבחיוב הדלקה יש ב' דינים. חדא משום עונג שבת, וגם משום כבוד שבת. והם חלוקים בדיניהם. דדין עונג שייך בשבת עצמו, וכמו שאר דינים של עונג כמו אכו"ש. משא"כ בדין כבוד שבת, שהחיוב הוא כבר מבעוד יום". דלהכי כ' הרמב"ם גבי הדלקת הנר, "וצריך לתקן ביתו מבעוד יום מפני כבוד

שבת, ויהיה נר דלוק וכו'". וצ"ל לפי דבריהם, בדיוק לשון הרמב"ם בהל' ז' "איזה הוא עונג, זה שאמרו חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת", ולא כ' שצריך לתקן מבעוד יום. אלא דע"כ הכי הוא. עיי"ש ודוק. דלפי"ז ע"כ שלהרמב"ם כל מה שעשו האמוראים בע"ש, כולל רב ספרא ורבא, דוקא משום כבוד השבת הוא. (אך עי' מה שאכתוב בזה לקמן ח"ג בהערה 8).

ד. בהמשך דבריו הוא מתייחס בתשובתו לדברי אדמוה"ז בקו"א. והשתוממתי על המראה, באיזו קלות התייחסותו הן בגישה והן בסגנון. לא כמתקשה בדברי אדה"ז ובל' צ"ע על מה שקשה לו. אלא שבא לדחות דבריו בקש, ושירי ליה מריה. שותא דמרן לא ידע ולא חש לכתוב בלשון מזלזלת דמה שכ' רבינו "כאילו שזה דעת השו"ע, .. שזה יותר מדאי רמזים בדברי הטוש"ע שאינו במשמע כלל שיסתמו במקום שיש להם לפרש".

כאמור, כדי שלא יטעו, הבה נתבונן. אדמוה"ז התבסס על מה שהטור ושו"ע לא הזכירו כלל את רבא ורב ספרא בין האמוראים שטרחו לכבוד שבת. ולפי המג"א שהטירחא בע"ש היא מפני שמצוה בו יותר מבשלוחו, הרי זו קושי' עצומה ממש. דוקא רבא ורב ספרא שאת מעשיהם בע"ש מגדירה הגמ' בקידושין כ'מעשה רב' להא דמצוה בו יותר מבשלוחו, היתכן שדוקא אותם ישמיטו הטור והשו"ע מלהזכיר, אם אכן דין הטירחא בע"ש אם הוא משום מצוה בו יותר מבשלוחו. הרי כל מה שהביאו מעשי האמוראים הוא כאמרום "ומהם ילמדו". וממי יש ללמוד הכלל דמצוה בו יותר מבשלוחו, יותר מאשר מרבא ורב ספרא. ודוקא אותם לא הזכירו כלל. האם לזה יקרא "יותר מדי רמזים"?

ומה רוצה במש"כ "ססתמו במקום שיש להם לפרש". מה סתמו ומה היה להם לפרש. הטור ושו"ע מלבד שכתבו את עצם הדין, שאפילו יש לו כמה עבדים לשמשו, יכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת, נקטו בפירוש כל' הרמב"ם, שזה "כדי לכבדו". מה איפוא סתום כאן, לפירוש אדמוה"ז. ומכח כל זה פירש רבינו של' ישתדל שכ' השו"ע, שהוא בל' צווי, דהיינו שחייב להשתדל ולעשות.

ה. ומה שמקשה שם בספרו על הרמב"ם, מהא דבקיודושין אמרינן דמצוה בו יותר מבשלוחו כי הא דרב ספרא מחרין רישא רבא מלח שיבוטא, שמשמע שאינו אלא מצוה בעלמא. וא"כ קשה על הרמב"ם שכ' "חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו". אתמהא, איך לא שת לבו שזהו ממש מש"כ רביה"ג **בריש דבריו** בקו"א שם, וביתר שאת, וז"ל: "עיינן בריש פ"ב דקידושין, דלגבי קידושי אשה מצוה בו יותר מבשלוחו מהא דרבא ורב ספרא, ומשמע דליכא חיובא במילתא אלא יתרון מצוה בעלמא דומיא דקידושי אשה". ואדרבה, מזה גופא הוכיח רבינו דמה שכ' הטוש"ע שיעשה "שום דבר לצרכי שבת" **כדי לכבדו** (שהוא הטעם שכ' הרמב"ם), היינו מצד החובה דכבוד השבת, ולא מצד מצוה בו יותר מבשלוחו במצות "והכינו", שאינו אלא יתרון מצוה וכו'. והראי', שהאמוראים הפסיקו תלמודם בשביל לעשות בעצמם וכו'. ולהכי הביאו רק משאר אמוראי, ושפיר לא הזכירו את רבא ורב ספרא, שטירחתם ברישא ושיבוטא היתה מצד מצוה בו יותר מבשלוחו דענג שבת.

(אלא שאדה"ז לא עוסק כאן בביאור דברי הרמב"ם, רק להלכה בדברי השו"ע. אמנם איך פירש הרמב"ם הגמ' דקידושין דמצוה בו כו', וליישב דלא קשיא עליו קושית רבינו, ית' בע"ה בהרחבה לקמן ח"ג, דלשיטתו מצוה בו וכו' היינו חובה ול"ק. עיי"ש).

ו. ועל מש"כ עוד שם בהמשך, על דברי רביה"ג שלא נצטוינו בכבוד המצות. שכבר נת'

לעיל דע"כ רש"י הכי ס"ל וכו' ועוד בזה כדלקמן. וכן עמש"כ רבינו דמי שתורתו אומנותו אסור להתבטל מתלמודו למצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים. ואפילו לא הזכיר שרבינו כ' ע"ז "כמ"ש ביו"ד סי' ר"מ" (עם כי צ"ב למה כונת רבינו וית' לקמן ח"ג) אלא כ' לדחות רק מצד "סברא פשוטה" של עצמו, "דכיון דגוף המצוה מוטל עליו, גם המצוה בו יותר מבשלוחו הוי כא"א לקיימה ע"י אחרים". על זה באמת אין ראוי להשיב. איך הידור ויתרון גרידא באופן הקיום, יחשב שא"א באופן אחר. (וראה לקמן מה שיתבאר בפרוטרוט, ובמחלוקת הראשונים שבזה, דהא בהא תליא אי חייבים בכבוד המצות).

מצוה בו יותר מבשלוחו

חלק ב

א.

בסוגיא דרב נחמן עביר מעקה

א. לעיל הובאה מחלוקת המג"א ואדמוה"ז בטעמם של האמוראים שטרחו ועשו בעצמם לכבוד שבת כמפורט בגמ' (שבת קי"ט א), וכן במש"כ בטור ושו"ע הל' שבת (סי' ר"נ ס"א) שמהם ילמדו. "ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו, ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו וכו'".

לדברי המג"א, הטעם לזה כי מצוה בו יותר מבשלוחו בכל המצות. והיינו כדאמרי' בקידושין (מא) דמצוה בו יותר מבשלוחו, "כי הא דרב ספרא מחרין רישא ורבא מלח שיבוטא. ונת' דלשיטתו, ע"כ ד'מצוה בו יותר מבשלוחו', הוא בגדר חובה. והראי', שהאמוראים שתורתן אומנותם ועסקו בה תדיר, הפסיקו תלמודם בשביל לעשות בעצמם ולא ע"י שליח. וכן דמשמע שלשיטתו חובה זו היא מפני כבוד המצות. כשם שצריך לעשות בעצמו 'שום דבר' מפני כבוד השבת, כך מפני כבוד כל מצוה. וכבר נת' לעיל שמחלוקת ראשונים היא, והמג"א בשיטת הרמב"ם שחייבים בכבוד המצות.

ומתוך שכל' הטור ושו"ע מפני די שיעשה "שום דבר" בעצמו כבוד השבת, ה"נ בכל מצוה, כדי לקיים ה'מצוה בו יותר מבשלוחו' שמפני כבוד המצוה, דיו שיעשה מקצתה בעצמו, כי בזה כבר כיבדה.

לאמור: שיטת המג"א היא: א. יש חיוב לכבד את המצות. ב. מכיון שכן, 'מצוה בו יותר מבשלוחו' בכל מצוה, בגדר חובה. ג. ומכיון שכן, יפסיק תלמודו בשביל לקיים כל מצוה בעצמו, אפילו שאפשר לו לקיימה ע"י שליח (וזהו טעמים של האמוראים שהפסיקו תלמודם לטרוח לכבוד השבת). ד'. מכיון שהחיוב ד'מצוה בו וכו'" בכל המצות הוא מפני כבוד המצוה, דיו בעשית מקצתה. כי בזה כבר כיבדה.

אבל אדמוה"ז מחולק עליו בנקודה השרשית, וממילא בכולן: א. ז"ל אדמוה"ז (בקו"א דסי' ר"נ ב'): "... בשאר מצות (פרט לשבת), לא נצטוינו אלא שלא יהיו בזויות עלינו כו'". אבל לא נצטוינו לכבדן. ב. מכיון שכן, 'מצוה בו יותר מבשלוחו' בכל מצוה, אינו אלא 'יתרון מצוה' ולא

חיוב. [משא"כ מה שחייב לעשות "שום דבר" לכבוד שבת, חובת הגוף מיוחדת היא מפני כבוד השבת שאותה נצטוינו לכבד. זהו כבודה, שטורח בעצמו. ובעשית 'שום דבר' בעצמו, כבר כיבדה]. ג. מכיון שכן, רק מפני כבוד השבת שהיא חובה הפסיקו האמוראים תלמודם לעסוק בצרכי השבת. אבל לשאר מצות, אין מפסיקין תלמוד תורה בשביל לעשות בעצמו, אם היא מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים. ד. מכיון ש'מצוה בו יותר מבשלוcho' בכל המצות, לא מפני כבוד המצוה הוא, אלא 'יתרון בקיום המצוה', אין די בעשיית מקצת המצוה בעצמו. אלא כדי לקיים ה"יתרון מצוה" דעשיה בגופו, צריך לעשות כולה בעצמו, אלא א"כ אינו יכול. עיוין לעיל שנפרטו ונתפרשו הדברים למקורותיהם, ואין לכפול הדברים.

*

ב. והנה בקידושין (ע א), דרב יהודא אתא לקמי' דרב נחמן, "אשכחיה דקעביד מעקה. אמר ליה, לא סבר לה מר להא דאמר רב הונא בר אידי אמר שמואל, כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה, א"ל פורתא דגונדריתא הוא דקא עבידנא". ופירש"י דגונדריתא היינו מעקה באחד הלשונות.

והקשה המהרי"ט (שם), וכי משום שהוא דבר מועט יזלזל בעצמו מפני שכר שכיר לפועל שיבנה. ועוד, וכי לא היו לו עבדים ומשרתים, הא אמרינן בנדה (סח א) דא"ל לילתא אשתו, עבדי חסרת וכו'. ותירץ מהרי"ט, די"ל דפורתא דגונדריתא היינו מעקה שהוא מצות עשה וחייב לברך עליה. ובהא אמרינן **מצוה בו יותר מבשלוcho**. ומכיון שכן, דמלאכה של מצוה היא, מותר לו גם בפרהסי'. אך ראוי להעיר, שמהרי"ט לא דייק בתירוצו הלשון "פורתא" שבתשובת ר"נ ומשמעותו.

גם החיד"א במחזיק ברכה (או"ח ר"נ) הסכים עם המהרי"ט, וכ"כ שם בהג' הרד"ל³⁰ על אתר. וכן בביאור הלכה במשנ"ב (סי' ר"ן, ד"ה כי גבי הא דקידושין), ועיי"ש מה שהרחיב בזה. גם המקנה (שם) כ': "משמע שהשיבו, כיון שאין זה אלא בנין של מצות מעקה, אין בזה משום מלאכה בפני רבים³¹. וכה"ג מצינו במרע"ה בסוף יתרו, ויבן מזבח. וכן בסוף משפטים ויבן משה מזבח. וכן בהקמת המשכן, ויקם משה את המשכן. משמע דכל מלאכת מצוה מותר לעשותו. וצ"ע למה לא הזכירוהו הפוסקים". עכ"ל. וכבר הוזכר לעיל שמביאים ראיה גם ממה

30 רבי דוד לוריא (ה'תקנ"ח - תרס"ז) מעיר ביחוב (ליטא פלך מוגילוב). מלבד הגהותיו על הש"ס ועל השאלות, חיבר הרבה ספרים. ביניהם: פירוש למשנה, הגהות ופירושים על מדרש רבה, ביאור על הירושלמי סדר מועד, ביאור על התוספתא מס' עוקצין, ביאור ומבוא על פרקי דרבי אליעזר, ש"ת הרד"ל, נפש דוד על הזוהר וזוהר חדש, ס' קדמות הזוהר ועוד.

31 וממה שהרי"ף והרא"ש והרמב"ם ושאר ראשונים פסקו הדין דכיון שנתמנה פרנס אסור אסור בעשיית מלאכה בפני ג', ולא חילקו דמלאכת מצוה כגון המעקה דר"ג שאני ומותר, אין להוכיח דאסור. הרי"ף והרא"ש לא כתבו הטעם למה אסור. אבל הרמב"ם כ' הטעם, **כדי שלא יתבזה בפניהם**. ובעשית מלאכה דמצוה אינו מתבזה בזה, ואדרבה. כמש"כ החות יאיר (דלעיל ח"א הע' 2). וראי' לדבר, דהרמב"ם כ' שם, "אם המלאכה ברבים אסורה עליו, קל וחומר לאכול ולשתות ולהשתכר בפני רבים". והרי מצינו בסעודת מצוה שאכלו. ומינה [נסעודת] ומלאכת מצוה שאני וברב נחמן. והרמב"ם עצמו כ' בהל' לולב (פ"ח ה"ט"ו): "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא וכו'... וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר (שמואל ב' ו') ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' וכו'". עכ"ל. והלא הרא"ש עצמו היה הולך לאפייית המצות וטורח בעצמו בהכנתן (טור וש"ע הל' פסח סי' ת"ס). ומה שכ' ע"ז החווי, דלא הוי בפני שלשה, הוא דוחק כמובן.

שמרע"ה התעסק בעצמו בארונו של יוסף בפרהסיא. אמנם כמו המהרי"ט, גם הם לא דייקו בל' "פורתא" דאמר רב נחמן.

ב. אך ראיתי שכתבו בזה המתקה נוספת. דלכאו' מהו ל' **פורתא** דגונדרניתא שאמר ר"נ. וממ"נ, אם משום דמצוה קעביד מותר לו לעשות מלאכה בפרהסיא, מה לי פורתא מה לי הרבה. אלא ביארו עפ"י יסודו של המג"א, דמעשה מועט בגופו, סגי לענין מצוה בו יותר כדלעיל. (שכן פסק בפירוש גבי בדיקת חמץ, כמשנ"ת לעיל ח"א). דלפי"ז מדויק מאד לשון רב נחמן. רק פורתא דגונדרניתא קא עבידנא משום דמצוה בו יותר מבשלוחו. אבל יתר הבנין, אכן יעשה ביד פועל.

ונראה דהוספה זו אכן נחוצה בפשט. דלכאו' מה נתחדש לרב יהודא בתשובתו של ר"נ, פורתא דגונדרניתא קא עבידנא. וכי רב יהודא לא ראה שעושה מעקה של מצוה, והרי הגמ' אמרה "אשכחיה דקעביד מעקה". וא"כ עיקר תשובת ר"נ חסרה. אך להנ"ל ניחא. י"ל דרב יהודא ששאל, מפני שחשב שר"נ מתעסק לבנות כל המעקה בעצמו. והשיבו ר"נ דרק **פורתא** דגונדרניתא קעבידנא, משום מצוה בו. ומלאכת ה"פורתא" דמוכח דמשום מצוה קעביד, מותרת גם לפרנס בפרהסיא, כמ"ש המפרשים דלעיל. והוא דבר נחמד.

לפי"ז י"ל שגם מכאן, מדאמר ר"נ **פורתא** דגונדרניתא קעבידנא ותו לא, יש מקור למג"א שלקיים 'מצוה בו יותר מבשלוחו', דיו במעשה מועט בגופו.

ג. ולכאו' היה אפ"ל לדבריהם יותר מזה. דרב יהודא ור"נ פליגי במחלוקת המג"א ואדמוה"ז. ורב יהודא ה"ק. לדידי דסבירא לי דמצוה בו יותר מבשלוחו אינו אלא יתרון מצוה, על עצם עשייתך קשיא לי. דמי שתורתו אומנותו אסור לו להפסיק תלמודו בשביל לקיים יתרון מצוה. אלא אפילו אי לדידך סבירא לך דמצוה בו יותר מבשלוחו הוא בגדר חיוב, ולפיכך הותר לך להפסיק התלמוד לעשות המעקה בעצמך, כמו שהותר לכל הני אמוראי שטרחו בע"ש מפני החובה דכבוד השבת. מ"מ קשיא לי. בשלמא הם - בתוך ביתם עשו ובצנעא. אבל על עשיית המעקה בפרהסיא, קשיא מדין מי שנתמנה פרנס וכו'. והשיב לו ר"נ בחדא מחתא על שתי קושיותיו, מעקה של מצוה אני עושה. כלומר, איה"נ. אנא סבירא לי דמצוה בו יותר מבשלוחו הוא בגדר חובה, מפני כבוד המצוה. והראי', שרק פורתא אני עושה, שבזה כבר כיבדתי המצוה. ומכיון שכן, גלוי לכל שרק מלאכה של מצוה קעבידנא, וממילא אין בזה בזיון. ואדרבה, כאשר גלוי שרק משום מצוה עביד, זהו כבודו שעוסק במצוה וכדברי המפרשים דלעיל.

ד. אולם למהרי"ט שלא דייק הלשון "פורתא" בתשובת ר"נ, א"כ צ"ב מעיקרא מה קשיא ליה רב יהודא שראה שר"נ עושה מעקה כנ"ל. ומה נתחדש לו בתשובת ר"נ. אם לא שנאמר דהא גופא חידש לו ר"נ, שמלאכת מצוה אין בה האיסור מדין פרנס.

ב.

קושי' מרב נחמן לאדמוה"ז

ד. אולם מ"מ, על אדה"ז לכאו' קשי' מכאן ובתרת. חדא, שרק פורתא עשה ר"נ בעצמו משום מצוה בו יותר מבשלוחו, ותו לא. ועוד ועיקר, דר"נ שתורתו אומנותי ועסק בה יומם ולילה, הפסיק תלמודו בשביל לקיים בעצמו עשיית המעקה ולא ע"י שליח. ורב יהודא אפילו

לא הקשה לו מדין זה. דכל זה משמע לכאור' ממש כהמג"א.

ה. אך באמת גם למהרי"ט קשיא. כי מתוך זה גופא שמהרי"ט אינו מתייחס לדיוק לשונו של ר"נ "פורתא" דגונדרניתא קעבידנא, ודאי משמע דבפרט זה ס"ל כאדה"ז, שכדי לקיים ה'מצוה בו יותר מבשלוחו, לא סגי ב'פורתא'. ומה שר"נ אמר הכי, כי כך הוה מעשה שרק למעקה קטן היה צורך. דאילו ס"ל למהרי"ט בזה כהמג"א, לא ימלט שלא היה מדייק הלשון "פורתא" דאמר ר"נ. שמלבד שכ"כ בולט, זהו עיקר תשובתו. כי מתוך שרק פורתא עשה דמשמע שדיו בכך, מזה ההוכחה שהחיוב מצד כבוד המצוה. דממילא גם ב'פורתא' יצא י"ח, שכבר כיבדה. [כמו שמפני כבוד השבת דיו שיעשה "שום דבר", כל' השו"ע בסי' ר"נ כנ"ל]. ומדלא דייק הכי, ש"מ דס"ל דמצד מצוה בו וכו' צריך לעשות הכל בעצמו. דא"כ א"א לומר שהוא מפני כבוד המצוה.

וא"כ הלא משמע שגם בזה ס"ל כאדמוה"ז, שמצוה בו יותר מבשלוחו אינו אלא יתרון מצוה. ולפיכך צריך שיעשה כל המצוה בעצמו. [והיינו כמו שנת"ל (ח"א פ"ג)], דזהו שרש"י פירש במצוה בו יותר כו', שנוטל שכר יותר. כלומר, השכר טפי מורה על היתרון דעשיה בגופו, ובפעולת המצוה בו. שזה נפעל דוקא בעשותו כל המצוה בגופו. כמבואר שם בהרחבה]. ומכיון שכן, הדרא קושית המהרי"ט לדוכתא, מה נתחדש בתשובת ר"נ שעושה מעקה, לקושית רב יהודא.

והשתא שהוכח שמהרי"ט נקט דגדר מצוה בו יותר מבשלוחו הוא רק יתרון מצוה בעלמא כשי' אדמוה"ז, א"כ הרי קשה עליו כל מה שהוקשה על אדמוה"ז. נהי דמצד מי שנתמנה פרנס, מובנת תשובת ר"נ שמלאכת מצוה הוא עושה וממילא אין בזה בזיון וכו'. אבל עצם עשייתו קשיא. איך הותר לו להפסיק תלמודו כדי לעסוק בעצמו בבנין המעקה, והלא אפשר ע"י שליח. ואיך זה מתורץ בתשובת ר"נ "פורתא דגונדרניתא קא עבידנא". וגם רב יהודא, למה רק מדין פרנס הקשה לר"נ, ולא מצד הפסק תלמודו.

ג.

מותר לפרנס לעשות מלאכה בפרסיה, אם יש בזה הוראת דין

ז. לתרץ זה, הנה ראיתי ב'מנחת יצחק' (ח"ד ע"ח) שכ' עוד טעם שמחמתו עשה ר"נ בעצמו המעקה. דהנה הרמב"ם והראב"ד נחלקו (פי"א מה' רוצח ושמירת נפש ה"ג) בדין שיעור המעקה. הרמב"ם כ', "גובה המעקה אין פחות מעשרה טפחים, כדי שלא יפול ממנו הנופל וכו'". ובהשגת הראב"ד, "א"א דוקא ממקום דרסו והוא מקום הנמוך שבו (עשרה טפחים). אבל שאר צדדין שלשה טפחים" וכ"כ הסמ"ג (עשין ע"ט). (ועיי' בכס"מ מקור הראב"ד. וטעמו, "שמאחר שמצד אחד הוא גבוה עשרה טפחים, ע"י כך הוא נזהר משאר צדדין שאין גבהם אלא ג' טפחים". עיי"ש). וכ' המנח"י דבזה יש לתרץ את ר"נ מקושית המהרי"ט. עפ"י מש"כ בס' 'ערך שי' 32 (חומ"מ סי' ח' סעי' ד'), דמלאכה שיש בה כדי ללמד ולהורות הלכה למעשה, מותר לפרנס לעשות בפרהסיא. וראיתו מירושלמי (פ"א דמגילה

32 להרב ר' שלמה יהודא ליב טאבאק. היה ראב"ד סיגעט שברומניה במשך כ- 50 שנה. נד' ה'תרנ"ב. בהסכמות: ה"דברי יחזקאל" משיגעווע, הייטב לב מסיגעט (מפליג בשבחו וגדולתו), הרב דבערעזאן (כותב, "ומעט אשר ימצא בדורינו חיבור נפלא כזה"). והרב דמארגארעטן. חיבר גם שו"ת 'תשורת שי'.

ה"א), דרבי הי' מפרסם עצמו ב' פעמים בשנה כו' ונוטע נטיעות בפורים. ופי' הקרבן עדה ופני משה, דעשה כן בפני רבים, כדי ללמד ההלכה. וא"כ ה"נ י"ל, דזהו שהשיב רב נחמן לרב יהודה. פורתא דגונדריתא קא עבידנא. כלומר, "פורתא" דהיינו ג"ט בלבד. ללמד ולהורות הלכה למעשה דברוח זה מספיק מעקה פורתא דג"ט (כהראב"ד). ומלאכה דהוראת דין, שהוא תלמוד תורה לרבים באופן ד"מעשה רב", מותר לעשותה בפני הרבים. עכ"ד ודפח"ח.

לפי"ז מיושב גם לפי אדה"ז. דודאי גם מי שתורתו אומנתו מותר לו בהכי. שהרי זה עצמו תלמוד תורה לרבים הלכה למעשה וכו'.

אך דא עקא, דכל זה רק לשי' הראב"ד במעקה. אבל לשי' הרמב"ם וכוותי' פסק בשו"ע (חו"מ סי' תכז ס"ג) "גובה המעקה, אין פחות מי' טפחים". וכ' הסמ"ע (סק"ט) דהיינו דלא כהראב"ד בהשגותיו. לפי"ז הדרא קושי' לדוכתא, איך הותר לר"נ לבטל תלמודו לבנות המעקה, ואפילו בצנעה.

ד.

החידוש הנלמד מר"נ - מצוה שמחוייב בה וחייב לברך על עשייתה, צריך לעשותה באופן שיברך עליה, דהיינו בעצמו

למה הנמ' בקידושין לא אמרה דמצוה בו יותר כו', "כי הא דרב נחמן דעביד מעקה"

א. וליישב כל זה, נ"ל דבר חדש הנלמד מתוך דיוק ל' מהרי"ט בתירוצו. והוא, שהמצוה דעשית מעקה שאני. ההתעסקות בבנין המעקה בעצמו, הוא יותר מיתרון מצוה גרידא. והטעם, מצד הברכה שיש במצות מעקה. שהרי כ' הפוסקים שעל עשיית מעקה צריך לברך³³. ומכיון שאם יעשה המעקה ע"י שליח מפסיד הברכה, כמ"ש המג"א (סי' תל"ב סק"ו), דבכל המצות השליח מברך וכו'. וכ' שם דמשמע דאם בע"ה אינו בודק חמץ כלל רק מצוה לאחר לבדוק, אותו אחר מברך. ואדה"ז (שם ס"ח) כ' כן במוחלט. "אבל אם בעה"ב רוצה לעשות בני ביתו שלוחים לדבר מצוה שיבדקו הם, הרשות בידו, ויברכו הם ברכת על ביעור חמץ³⁴. וכן

33 כמו שפסקו רוב הראשונים ואחרונים שעל עשית מעקה מברכים, (מלבד הרוקח (שי' שס"ו), והמאירי (מגילה כא ב) שחולקים וכ' שאין מברכים): הרמב"ם (הל' ברכות פ"א ה"ח וה"ב-ג), בה"ג (סימן כו), בעל העיטור (הל' ציצית), א"ז ח"א (הל' ברכת המוציא סימן קלט), כלבו (סימן צח), אבודרהם (ברכת המצות ומשפטיהם), סמ"ג (עשין כו), שו"ת הרשב"א ח"ג רפג), ועי' דברי הגרע"א בחולין (קה א), ובפסקי האחרונים. ועי' שו"ת חת"ס (ח"א או"ח סי' נב), ושו"ת כתב סופר (יו"ד סי' קג). בן איש חי (שנה ב' פ' פנחס אות ד) ובס' שו"ת שלו "רב פעלים" (ח"ב הי"ד ל"ו), ועוד.

34 בשו"ת מכתם לדודי (או"ח סימן יא), הביא מפסק הרמב"ם (סוף הל' ברכות) וז"ל: "כל העושה מצוה בין שהיתה חובה עליו בין שאינה חובה עליו, אם עשה אותה לעצמו מברך לעשות עשה אותה לאחרים מברך על העשייה". ומכאן תמה על המג"א שהקשה וז"ל: וצ"ע דהיאך יברך הא אין המצוה מוטלת עליו לבדוק. ול"ד למ"ש סי' תקפ"ה גבי שופר שהתוקע מברך. דשאני התם שהשומע שומע הברכה ויוצא בברכתו. אבל הכא למה יברך הבודק כיון שאין המצוה עליו. וצ"ל דמי"מ מצוה קעביד, דומיא דמילה שהמצוה על אבי הבן, ומי"מ אם אחר מל אותו אחר מברך. ועי' בטור י"ד סי' רס"ה. עכ"ל. וכ' ע"ז המכתם לדוד: והנך רואה בעיניך דהדין פשוט ברמב"ם, בעושה המצוה לאחרים מברך בעל. וכך לי בדיקת החמץ, כגון (כמו) מעקה ומווזה דאינו מוטל על האחר, ואעפ"כ מברך. ולא שייך לומר היאך יברך הא אין המצוה מוטלת עליו. דהא מה"ט נמי מברכין בעל. וכמבואר בדברי הרמב"ם. עכ"ד.

כ' הרמב"ם (הל' ברכות פי"א הי"ג) בפירוש, שהעושה מעקה לאחרים (דהיינו שליח), 'מברך על העשייה'. (ועי' בשו"ת כתב סופר (יו"ד סי' ק"נ), שאפי' שבעה"ב עומד אצל השליח בשעת עשיית המצוה, אין המשלח מברך, אלא השליח. ודייק כן מדברי תרומת הדשן סי' ק"מ המובא בב"י (או"ח סי' תקפ"ה)³⁵.

לפיכך י"ל שבמצוה זו, אפילו מי שתורתו אומנותו יפסיק כדי לקיימנה בעצמו. כי מה שחייב לברך על קיום המצוה, היינו **שחייב** לעשות המצוה באופן שיברך עליה. וממילא אם יעשנה ע"י שליח ומפסיד הברכה, הוי גירוע בקיום המצוה כראוי. וממילא יפסיק.

או כלך לדרך זו, שבמצוה שיש בה ברכה, נקט המהרי"ט כסברת התבו"ש (יו"ד כח ס"ק יד), שאם אינו עושה בעצמו אלא ע"י שליח ועי"ז מפסיד הברכה, יש בזה משום בזוי מצוה. (נהי שבכל מצוה לא קי"ל הכי, אבל עכ"פ כשעי"ז מפסיד הברכה, שפיר י"ל כוותיה). ממילא תו לא קשיא ממה שר"נ הפסיק תלמודו כדי לעשות המעקה בעצמו³⁶.

ב. חידוש זה, בעצם מדויק מאד מתוך ל' המהרי"ט גופא. שהדגיש בתירוצו "די"ל דפורתא דגונדרניתא היינו מעקה שהוא מצות עשה **וחייב לברך עליה. ובהא** אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו". דלכאו' מאי קאמר "ובהא אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו". הלא בכל מצוה הכי הוא. אלא י"ל שהם הם הדברים. מכיון שהיא מ"ע שחייב לברך עליה, "בהא" דוקא אמרינן דמצוה בו וכו' טפי מבשאר מצות, **ובגדר חובה**.

ומהאי טעמא. לא הקשה רב יהודא מדין דתורתו אומנתו, רק מדין פרנס. והשיב לו ר"נ, דבמלאכת מצוה שמברך עליה, ודאי גם לפרנס שרי. דעי"ז שמברך, הלא גלוי לכל שמלאכת מצוה היא. וממילא אין זה בזיון.

ג. וי"ל שזהו גם הביאור במה שר"נ דייק להשיב '**פורתא**' דגונדרניתא עבידנא. כי כדי לברך על עשיתו, הלא די שיעשה מעט מהמעקה. ולדעת הפוסקים שמברך בתחילת עשיית המעקה, צ"ל דמיירי הכא בתחילת בנין המעקה. ורב יהודא ששאל מפני שחשב שבכונת ר"נ לבנות בעצמו כל המעקה. והשיבו ר"נ, שרק מעט בתחילת הבנין עושה בעצמו, שיוכל לברך.

* "מכתם לדוד" לרבי דוד פארדו, בעל חסדי דוד על כל התוספתא ועוד ועוד. נולד בוויניציה ה'תע"ח. ויניצאה לאחר פטירת רבי אברהם דוד פאפו רב העיר איספאלטרו, מינו את רבי דוד פארדו לראש עליהם. בשנת התקל"ג נתמנה לאב בית דין בעיר סאראיי. אח"כ עלה לירושלים ועמד בראש ישיבת 'חסד לאברהם'. היה מחותן של החיד"א. שכתב עליו (בס' 'קהלת יעקב'): "עיר וקדיש, עטרה בראש כל אדם, הרב המופלא וכבוד ה' מלא, מלכי צדק מלך שלם וכו' הוא האור המאיר לארץ בחיבוריו הנחמדים". חיבר גם "שושנים לדוד" על המשניות ופירוש על כל הספרי ונק' 'ספרי דבי רב' ועוד. נ' ה'תקנ"ב בירושלים.

35 והיינו דלא כהמחנ"א הל' שלוחין ושותפין (סי' יא) שחידש דבר נפלא (ותמוה), שעל עשיית מעקה אפילו ע"י גוי שכיר יום יכול לברך "דכי אימעית גוי משליחות היינו דוקא במידי דצריך שליח, דא"א לעשותו שלא מדעת בעה"ב. אבל מידי דיכול לעשותו שלא מדעת בעה"ב והרי הוא עשוי, כסוכה וכמעקה, הרי זה נעשה שלוחו", עיי"ש. אבל הגרע"א בתשובה (סי' קלט) בהגהותיו על המחנ"א לא הסכים עמו כלל. והעלה דרך לענין שאלה בבעלים (דממון) אמרי' דיד עבד כיד רבו. אבל לא לשאר דברים והרבה להקשות על המחנ"א בזה. עיי"ש.

36 וממשיב בשו"ת כתב סופר (יו"ד סי' קכא) שאם עומד שם בשעת מעשה ועונה אמן גדול העונה כו', וא"כ אינו מפסיד הברכה, ל"ק. חדא דא"כ מ"מ היה לר"ג לבטל כדי לעמוד שם. ועוד, דהרמב"ם (הל' ברכות פי"א הל' יא) פסק "וכל העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה". וכ' שם הכס"מ שהרמב"ם פסק דלא כר' יוסי דאמר גדול העונה כו', "מדאמרינן התם דא"ל רב לחייא בריה וכן א"ל רב הונא לרבה בריה חטוף ובריר. כלומר לפי שיותר טוב המברך מעונה אמן. ולא אשכחן אמוראי דס"ל כר"י אלמא לית הלכתא כוותיה". יעו"ש. ועי' ברכ"י או"ח סי' רט"ז ב' שמפרט הדעות ומרחיב בזה. ובאר"י סי' קכ"ד סי' יא כ' דבשלי"ה מסיק דמי שמברך בכונה גדולה ועצומה, המברך יותר גדול.

והשאר אכן יעשה ע"י שליח.

ד. ולהמתיק יותר, הנה בדבר השאלה אימתי מברך על עשית המעקה, כ' החת"ס בתשו' (או"ח סי' נב), "אינו מברך אלא במכוש אחרון, בשעה שסותם הפרצה האחרונה שלא יפול הנופל ממנו, דקודם לזה איננו מעקה. וזה פשוט בעינינו" עכ"ל. דלפי"ז הרי מובנת עוד יותר תשובת ר"נ פורתא דגונרניתא עבידנא. לאמור, לא כמו שחשבת שגם עד כאן אני בניתי, רק ה"פורתא" האחרון קעבידנא. ומכיון שבפורתא זו חלה חובת הברכה, שפיר קא עבידנא, הן מצד תורתו ואומנותו והן מצד פרנס.

ובעצם, גם להחת"ס אנו צריכים לתירוץ הנ"ל דמצוה שיש בה ברכה שאני, כמו לאדה"ז. כי החת"ס ג"כ כ' בפירוש דמצוה בו יותר וכו' הוא רק בגדר יתרון והידור מצוה, ולא כהמג"א. דגבי שלוחי מצוה אינן נזוקין (פסחים ח א), כ' החת"ס וז"ל: "די"ל דוקא מצוה ממש (מגינה). אבל האי דמצוה בו יותר מבשלוחו, הוא רק **להידור מצוה** בעלמא ואינה מגינה כ"כ". ולדבריו הנ"ל גבי מעקה, הרי א"ש.

ה. עוד מרגניתא חדא י"ל עפ"י דברי החת"ס הנ"ל, דהנה על יסוד דברי ה'ערך שי' דלעיל, דמלאכה שיש בה כדי ללמד ולהורות הלכה למעשה, מותר לפרנס לעשות בפרהסיא. י"ל דבמה שר"נ בנה להאי פורתא שבסוף עשיית המעקה, נמצא שלימד לרבים שההלכה כדברי החת"ס, אימת מברך. וממילא היה במעשיו גופא תלמוד תורה לרבים, דודאי שרי לכו"ע.

ו. ולחזק הדברים, הנה הא דאמרינן בקידושין דמצוה בו יותר מבשלוחו, "כי הא דרבא ורב ספרא וכו'", למה לא אמרה הגמ' "כי הא דרב נחמן דעביד מעקה", דהא עדיף, דליכא למטעי שמחמת חובת הגוף דכבוד שבת הוא שעשו רבא ורב ספרא (כמו שבאמת לשי' הרמב"ם כן הוא). אלא משום דליכא למילף מינה. או משום דחמיר טפי מצד הברכה כמשנ"ת, או משום דאיכא בזה הוראת הלכה לרבים. [משא"כ בדרבא ור"ס ליכא למימר שעשו כדי להורות לרבים דמצוה בו יותר מבשלוחו. דא"כ איך הותר להם לעשות בכל פעם שנוזמן להם. כבר הורו הלכה ודיים. (כשם שמה"ט א"א לומר כן בשאר האמוראים שעשו בכל שבת. וממילא הראי' של אדה"ז שעשו מפני כבוד שבת, ראייה מוצקה³⁷). משא"כ הא דר"נ שפעם אחת היה. וכנ"ל שראיית ה'ערך שי', רק על פעם אחת או שתיים בשנה. ודוק].

ז. ואין להקשות מבדיקת חמץ שמברכים עליה, ואעפ"כ נפסק ש"אם בעה"ב רוצה לעשות בני ביתו שלוחים שיבדקו הם, הרשות בידו ויברכו הם". די"ל התם שאני, שמצות הבדיקה היא מדרבנן, ומעיקרא כך תקנו הברכה. כדמוכח מלשון הגמ' (פסחים ז א), "**הבודק** צריך שיברך". דמשמע כך תקנו, דמי שבדק הוא צריך לברך. ואילו היתה הכונה על בעה"ב דוקא שהחיוב עליו, "הבודק" למה לי. ועוד שהברכה אינה על הבדיקה ממש, אלא על הביעור שנעשה למחר. וכמו שכ' המאירי (פסחים ז) דלהכי הברכה היא על ביעור כו', ולא לבער.

ח. גם ממצות כיסוי הדם דאע"פ שמברכים עליה ל"ק. ידועה השקו"ט אם מותר לשוחט לכבד בה את בעל העוף והכי נהוג עלמא. ועי' ערוה"ש (יו"ד סי' כח סט"ז): "ואם השוחט

37 ולהמתיק, שבאמת גם זה כלול -בהבלעה- במ"ש רבינו, וחזור על זה שם פעמיים, דמה שלמדו הטור וש"ע החיוב לטרוח בע"ש, ממה ש"כולהו הני אמוראי ביטלו תורתן בכל שבת ושבת (דוקא), מכלל דחובת הגוף היא וכו'. ושוב, "... משאר אמוראי, שזוללו את עצמם כל כך בקביעות, בכל שבת ושבת. מכלל דחיובא איכא במילתא", ולא מטעם אחר עשו.

רוצה לכבד לאחד במצות כיסוי הרשות בידו וכו' .. וכן המנהג פשוט לכבד במצות כיסוי וכו'". מהרש"ק בשו"ת האלף לך שלמה (סי' ד') כ' [גם לענין ברכה שאינה צריכה] דבעוף שאינו של השוחט, בעצם השוחט רק שליח. "וגוף המצוה הוא של המשלחים. א"כ אם מחזיר לכל אחד את שלו, אין זה בכלל גורם ברכה שא"צ ומותר". לפי"ז הרי מעיקרא ל"ק כלל. אמנם בשו"ת 'רב פעלים' (ח"ב יו"ד ס"ב) אינו מסכים לחידושו זה. דא"כ מדינא היה צריך בעל העוף להיות המכסה, דמצוה בו יותר מבשלוחו. ועי"ש מש"כ עוד בזה. אך מ"מ מסיק לקיים המנהג. כי במה שהשוחט מכבד לאחרים, אינו מבטל מצותו. כי אם רק הוא יכסה דהיי"ל לבסוף, נמצא שלא נתקיימה אלא מצות כסוי אחת על כל העופות. משא"כ משמכבד כ"א לכסות דם העוף שלו, נוספו ונעשו כמה וכמה מצות כיסוי. "ומאחר דאיכא תוספת מצוה בדבר זה שהאחרים מכסים, מצי השוחט לכבד אחרים בזה לכסות". אך בתנאי שלא יבטל מצות הכסוי מעצמו לגמרי. וצריך שבסוף שחיטת כל העופות יכסה השוחט בעצמו. (עוד יש באחרונים שכ', שבעצם אין זו מצוה של השוחט. אלא רק שהתורה נתנה לו זכות קדימה בקיומה וכו'. אך בפרט בזה עדיין צ"ע).

*

ט. בעוד אופן י"ל בדרך אפשר, דהא דרב יהודא קשיא ליה, משום דס"ל כהרוקח והמאירי, שעל עשיית מעקה אין מברכים²². (וכקושית הגרע"א בחולין (קה א), "ק"ק למה מברך על מעקה, דהא אינו אלא להפריש מנזק" עי"ש). אלא דר"נ פליג עליה, וס"ל כרוב הפוסקים דמברכים על עשיית מעקה, וכמשנ"ת. וארווחא בהא, דא"כ הרי שוב יש כאן הוראת דין לרבים באופן דמעשה רב. דבמה שעשה ר"נ פורתא מהמעקה בעצמו ובירך על עשייתו, הורה דהלכה היא שצריך לברך על עשייתו.

ה.

מ"ע דמעקה שבאה מפני הלאו דלא תשים דמים בביתך, חמירא מפי

י. ואולי עוד י"ל דלא דמי מצות עשיית מעקה לשאר מ"ע. והטעם לזה, מפני שהמ"ע דמעקה באה מפני הלאו דלא תשים דמים בביתך. כמו שנפסק בשו"ע (חו"מ הל' שמירת נפש סימן תכ"ז ס"ו) "כל המניח גגו בלא מעקה, **ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה**. שנאמר (דברים כב ח), ולא תשים דמים בביתך".

במלים אחרות, הזהירות בקיום מ"ע כזו, יש בכללה שני דברים גם יחד. סילוק העבירה על הל"ת דלא תשים דמים, וגם קיום העשה ד"ועשית מעקה". שחייב בה. ומכיון שכן, י"ל שה"מצוה בו יותר מבשלוחו" במצוה כזו, היא לא רק "יתרון מצוה בעלמא".

מנא אמינא לה, על יסוד דברי הראשונים שדנו בחילוקים שבין המצות עשה שמברכים עליהן ואלו שאין מברכים עליהן. וכ' בעל העיטור בהל' ציצית, "כללו של דבר וכו', ומקצתן אין מברכין, על מ"ע שיש בה אזהרה. כגון לא תקח האם על הבנים - שלח תשלח, .. לא תראה חמור שונאך - עזוב תעזוב. וכן בפריקה וטעינה ומוכיח את חבריו, ובחליצה ויבום"

וכו'³⁸.

והגם שבמסקנא חוזר בו בעל העיטור וחילק באופן אחר. דקשיא ליה ממעקה דמברכין על עשיתו, אף שהוא מפני 'ולא תשים דמים בביתך', עיי"ש. וגם לאו כו"ע ס"ל כוותי' בשילוח הקן³⁹. אמנם כוונתי בזה לא לדינא לענין הברכה. רק לעצם היסוד עפ"י הסברא שנקטו, שכל מ"ע שיש מאחוריה סיבה של מניעה מל"ת, אינה דומה למ"ע אחרת, ויש בו חומרא יותר. כי בקיומה יש גם משום החומרא של הל"ת שמפניה נשמר בקיום מ"ע זו. אלא שבס"ד נקט בעל העיטור שהל"ת מכריע עד כדי כך, שאפילו אינו מברך על העשה. אבל גם לאחר דלא נקטינן הכי לענין הברכה, מ"מ הא ודאי שמעינן, שיש בעשה כזה חומרא יותר.

וממילא מ"ע דעשיית מעקה, הגם שהיא מ"ע, מ"מ הל"ת שמאחורי מ"ע זו משפיע על חומרת הקיום, שבזה העשיה בעצמו הוא לא רק יתרון מצוה. אלא שצריך לעשותה בעצמו. ולכך לא הוה קשיא ליה לרב יהודא על מה שהפסיק תלמודו לכך, אלא רק מדין פרנס. אך התי' הראשון מצד הברכה נראה עיקר.

ו.

חידוש: "מלאכת מצוה מועטת, כגון מעקה וכיוצא בו, בביתו - רשאי"

יא. איברא, עוד י"ל, הגם שהוא חידוש גדול, דבאמת גם ר"נ ס"ל שאפילו מלאכת מצוה אסור לו לעשות בפרהסיא מדין פרנס. אלא ר"נ שעשה המעקה בביתו, לא היה זה בפני שלשה. כי לא היו שם באותה שעה. אלא שאעפ"כ הקשה לו רב יהודא, מכיון שהוא במקום שמצוי שיבואו (כשם שרב יהודא בא לשם), צריך לחוש שיבואו שלשה ויראוהו במלאכתו. וע"ז השיבו ר"נ, מכיון שרק **פורתא** דמלאכת מצוה עבידנא, לשעה קלה אין חובתי לחוש לכך.

מנא אמינא לה לחידוש גדול כזה, מלשון המאירי. דהנה המאירי בקידושין (שם) כשפסק הדין דמי שנתמנה פרנס אסור לעשות מלאכה וכו', כ' וז"ל: "כל שהוא ממונה פרנס על הציבור וכו' .. מכאן אמרו שאסור לו לעשות מלאכה בפני שלשה. ומכל מקום עשית **מלאכה מועטת בביתו, במקום מצוה, כגון מעקה וכיוצא בו, רשאי**". עכ"ל. דלכאור' תמוה, בתוך ביתו מאי קמ"ל. ועוד, אם בתוך ביתו, מה לי מלאכה מועטת או מרובה. ואפילו מלאכת הרשות נמי. שהרי דוקא בפני שלשה הוא דאסור.

אלא מתוך שכ' "כגון מעקה וכיו"ב", משמע ברור שכך פירש המאירי המעשה דר"נ ושאלת רב יהודא. דאפילו בביתו, מכיון שאינו מקום מוצנע, כגון מקום עשיית המעקה. מדין פרנס יש לו לחוש שיבואו אנשים ויראוהו במלאכתו. ור"נ שהשיב לו **פורתא** דגונדרניתא עבידנא, הכי קאמר. מכיון שרק פורתא דמלאכה במקום מצוה עבידנא, לזמן קצר איני חייב לחוש שיבואו.

38 ראיתי באנצ"ת שמציין ליש מפרשים בתמים דעים' (להראב"ד בעל ההשגות. סי' קעט), שכ' ג"כ כבעל העיטור. ותימה, משי"כ בתמים דעים אינה דעה נוספת כבעל העיטור, אלא מש"כ שם הוא להודיא בשם בעל העיטור. גם ההמשך מה שהקשה על זה, והחילוק האחר שכ' בעל העיטור.

39 הרוקח אע"פ שעל מעקה ס"ל דאין מברכים, פוסק דעל שילוח הקן מברכים. אך אכ"מ לדון בזה.

וזהו שאמר המאירי, דתרת שמעינן מינה. חדא, דמלאכת הרשות אסורה לו כלל. אפילו בתוך ביתו ואפי' פורתא. דיש לו לחוש שיבואו, ואפי' לזמן מועט. (אא"כ הוא במקום מוצנע שא"א שיראוהו כמובן). ועוד, דאפילו במקום מצוה, רק מלאכה פורתא הוא דרשאי לעשות ולא לחוש. דזהו שכ' המאירי, "כגון מעקה". להורות, דמינה דר"נ דאמר פורתא דגונדרניתא קעבידנא שמעינן לה לדינים אלו.

ז.

איך הותר ל"גדולי חכמי הגמרא", להפסיק תלמודם ולילך להשגיח בעצמם על טחינת החטים. ואיך הותר ל"גדולי החכמים" לילך בעצמם להשגיח ולסייע באפית מצות מצוה

יב. אמנם עוד קושיה חמורה קשה על אדה"ז, ולכאו' הוא פלא גדול ולע"ע לא ראיתי מי שתירץ על זה. והוא, מדברי עצמו בשני מקומות.

דהנה בשו"ע הל' פסח (סי' ת"ס), וגם בשו"ע אדה"ז (שם ס"ג) כ', "גדולי החכמים היו משתדלין בעצמן במצות מצוה ועומדין על עשייתן, ומזרזין את העוסקין בהן, ומסייעין בעריכתן. וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא עצמו במצוה, שכן הוא בכל המצות מצוה בו יותר מבשלוcho".

"גדולי החכמים", הלא הוא הרא"ש. כמ"ש הטור, "וכן היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל, היה משתדל בהן ועומד על עשייתן, ומזרז העוסקים בהן, והיה מסייע בעריכתן". ואף שהרא"ש עצמו (פסחים פ"ב סי' כ"ו) לא כ' הטעם משום דמצוה בו יותר מבשלוcho, אדמוה"ז כ' כהמג"א דזהו הטעם. ולכאו' תימה, איך הותר להרא"ש שתורתו אומנותו לבטל תורתו, בשביל יתרון מצוה לעשות בעצמו דבר שאפשר לעשות ע"י אחרים.

ועוד כעין זה, ממש"כ רבינו בשו"ע (סי' תנ"ג סעי' ל"ג) 40 וז"ל: "אנשי מעשה המדקדקים במצות, רגילין לילך בעצמם אל מקום הרחיים, לראות הם בעצמם טחינת קמחיהם. שכן הוא בכל המצות, מצוה בו יותר מבשלוcho. וכך היו נוהגין גדולי חכמי הגמרא". ותימה כנ"ל, איך הותר להם לבטל תורתם, בשביל לקיים מצוה בו יותר מבשלוcho בדבר זה. והלא אפשר ע"י אחרים.

ב. בזה אין לומר כמו שנת"ל במצות מעקה, שיש במצוה חומרא מיוחדת מצד הל"ת שבאה למנוע. דהתם במעקה, שהעדר עשייתו – היא עבירה על הלאו דלא תשים דמים בביתך. ובעשיית המעקה, גם מסלק את העבירה, וגם מקיים מצות עשה שמחויב בה. שם איכא למימר שיש במ"ע חומרא יותר. אבל ב'ושמרתם את המצות' לא שייך לומר כן. שהרי בעצם אינה מצות עשה כלל על הגברא לעשותה. זהו רק דין במצה שצריכה שתהא שמורה ע"י ישראל (כמ"ש בסמוך). ממילא לא שייך לומר שיש בעשייתה חומרא יתרה על מ"ע אחרת, לענין העשיה בגופו.

ג. אלא מה שנראה ליישב, עפ"י היסוד הנ"ל של הערך שי, שבשביל להורות הלכה באופן דמעשה רב, המלאכה מותרת גם מדין פרנס, וכמ"ש לעיל, שלא שייך לומר על כגון דא הפסק התלמוד. כי זה גופא תלמוד תורה לרבים. עפ"ז תו לא קשיא. די"ל שזה גופא הורו בעשייתם באופן ד'מעשה רב', שגם בטחינת החטים ואפיית המצות, מצוה בו יותר מבשלוחו.

ביאור הדברים. הנה גם לאחר שידוע לנו העיקר דמצוה בו יותר מבשלוחו בכל המצות, לא היינו שומעים מזה שגם בטחינת החטים ואפיית המצות ישנו לכלל זה, וחידוש גדול הוא. דבפשטות, אימת שייך 'יתרון מצוה' באופן קיומה, כאשר בעצם יש עליו מצוה שמחויב בעשייתה, אלא שיכול לעשותה ע"י שליח. בזה אמרין ד'יתרון מצוה' הוא שיעשנה בגופו, ולא ע"י שליח. אבל 'ושמרתם את המצות', אינה מצוה אקרקפתא דגברא כלל. אלא רק דין במצה, שתהיה משומרת ע"י ישראל, יהיה מי שיהיה, ואפילו שאינו שלוחו כלל. כמ"ש בראשונים ובפוסקים. דאמרין בפסחים (לח ב), "ת"ל ושמרתם את המצות, מצה המשתמרת לשם מצה" ותו לא. ממילא, מצד הסברא לא היינו יודעים שבשימור המצות שייך היתרון ד'מצוה בו יותר מבשלוחו' כלל. דלא דמי לענג שבת. דהתם מצווה על כל אחד לענגו. משא"כ בזה.

ובאו גדולי חכמי הגמרא והרא"ש, והורו לרבים חידוש גדול ונפלא, שגם בדבר שאין חשיבות אלא לתוצאה, כמו בטחינת החטים ובאפיית המצות, שהמצה תהא משומרת, דהיינו במצוה שאינה חיובית כלל. גם בזה מצוה בו יותר מבשלוחו, שיהיה השימור על ידו, שבעצמו ילך לפקח על הטחינה ועל האפי'. וממילא הלא ליכא לאקשווי כלל איך הותר להם, דמה שעשו כדי להורות וללמד תורה לרבים באופן דמעשה רב, הרי תלמוד תורה גמור הוא. וגם לא מדין פרנס ל"ק, ואפילו בפרהסיא.

ומה שחזרו ועשו בכל שנה, אף שכבר הורו אשתקד ההלכה, לא קשיא. איה"נ דלחזור ולעשות תדיר כדי להורות הלכה א"א (דמה"ט א"א לומר שזה היה טעמם של רבא ורב ספרא, להורות הדין ד"והכינו"), אבל פעם בשנה שפיר דמי. שהרי כדלעיל, הראיה שהביא הערך שי שכדי להורות הלכה מותר לפרנס לעשות מלאכה בפרהסי', הוא מהירושלמי שרבי הי' מפרסם עצמו שני ימים בשנה וכו', והי' נוטע נטיעות בפורים כדלעיל. הרי שאחת בשנה, שפיר חשיב מעשה דהוראת הלכה.

ד. וא"ת, אי הכי שהוא אינו מצווה כלל על עשיית השימור, ואפי' לא ע"י שליח. א"כ באמת מאי טעמא אמרו שגם בשמירת המצות ישנו ליתרון מצוה זה ד'בו יותר מבשלוחו. ומאי איכפת לן שיעשה ע"י אחרים.

תריץ, באמת מהא גופא ראייה לדברי אדה"ז, שמצוה בו כו' אינה חובה אלא יתרון מצוה. דלפי שנת' לעיל (ח"א) בדברי רש"י⁴¹, שה'יתרון מצוה' היינו התועלת הרוחנית שנפעלת בגוף העושה בעסק המצוה והזדככותו, וכדברי ה'בית ישראל' (שם). לפי"ז הרי מובן היטב שזהו שחידשו, שכל דבר שיש בו ענין של מצוה, אפילו שאינה מצוה ממש, מצוה בו יותר מבשלוחו⁴².

41 נת' בהרחבה לעיל חלק א' פ"ג.

42 וכהמעשה הידוע שסיפר ב"ק אדמו"ר הרי"צ ז"ע, שבליובאוויטש הטילו עפ"י הוראת הרבי הרש"ב נ"ע. העבודות הקשות של ההכנות לפסח, כמו טחינת החטים והאפיה, על בחור אחד שהי' בהגשמה קצת, כדי לעדנו.

ה. ואדרבה, בזה מובן היטב מה שהן (בסי' ת"ס) על זה שהרא"ש הלך בעצמו לאפיית המצות כו', והן (בסי' תנ"ג) על מה שגדולי חכמי הגמרא שהלכו בעצמם אצל טחינת החטים כו'. כ' אדמוה"ז הטעם, "שכן הוא בכל המצות, מצוה בו יותר מבשלוחו". דלכא' ק' כנ"ל, מה לטחינת שהחטים שאינה מצוה. אלא לומר לך הא גופא, ש"כן הוא" בכל המצות. כמו כאן, שה'מצוה בו יותר מבשלוחו' אינו חובה מחמת כבוד המצוה, דזה אינו שייך הכא כלל. אלא שהוא 'יתרון מצוה' הרוחני שנפעל בעושה. וזה שייך בכל דבר ש"גורר מצוה"⁴³, אפילו שאינו מצוה ממש. "כן הוא" בכל המצות הגדר דמצוה בו יותר מבשלוחו.

והוא ממש כעין מש"כ החיד"א (ב'מחזיק ברכה' או"ח סי' ר"ן, שהובא לעיל ח"א) להוכיח, שלא רק במצוה ממש אמרינן דמצוה בו יותר, מהא דתנן (מכות יד וכריתות טו א), "אמר רבי עקיבא, שאלתי את רבן גמליאל ואת ר' יהושע באיטליס של עימאום, שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של רבן גמליאל וכו'". ולמה הוצרך התנא לאשמעינן דשאלת ר"ע לר"ג ור' יהושע היתה באטליז כשהלכו ליקח בהמה למשתה כו'. אלא לאשמעינן דמצוה למטרת. שאפילו ר"ג שהיה נשיא וגדול הדור, רצה ליטפל בעצמו לצורך מצוה דסעודת מצוה של חתונת בנו וכו'. דגם בכגון דא, מצוה בו יותר מבשלוחו. דהיינו ממש כמו הכא בשימור המצות.

ו. ובאמת למג"א קשה. דאית ליה דמצוה בו יותר מבשלוחו הוא בגדר חובה מפני החיוב בכבוד המצוה, וכשיטת הרמב"ם כמשנ"ת לעיל בהרחבה. ואעפ"כ כ' המג"א על מה שהרא"ש היה הולך בעצמו כו', שהוא מטעם שמצוה בו יותר מבשלוחו בכל המצות. וקשה מה שייך בשימור המצות גדר חובה בכבוד המצוה, כאשר אינו מצווה כלל על עשייתה ואפילו ע"י שליח. ואינו אלא דין בנפעל, דהיינו במצוה, שתהא שמורה. והוי כמו ארכבי אתרי רכשי בגדר 'מצוה בו יותר מבשלוחו'. וצ"ע ומצוה ליישב.

מצוה בו יותר מבשלוחו

חלק ג'

בירור דברים בשיטת אדמוה"ז בסי' ר"נ ובקו"א שם אות ב

סימן א

שיטת אדמוה"ז

אדמוה"ז פוסק (סי' ר"נ ס"ד), "ואפילו מי שהוא אדם חשוב ביותר וכו' חייב להשתדל ולעשות שום דבר מצרכי השבת בעצמו שזהו כבודו של שבת". (ובקו"א אות ב) מבאר ומוכיח שכך היא דעת הטור והשו"ע. מתוך שבפירוט מעשי האמוראים, לא הזכירו כלל את רבא ורב ספרא, שאותם הביאה הגמ' בקידושין כמעשה רב להא דמצוה בו יותר מבשלוחו.

ואשר אח"כ ציין כ"ק אדמו"ר הרשב"ב ז"ע את השינוי הגדול שחל אפילו בתואר פניו של אותו בחור.
43 כידוע ומצוי בספרי חסידות הפירוש בהא ד"מצוה גוררת מצוה", מלבד הפשט כפשוטו, ש"מצוה גוררת - מצוה". כלומר, מעשה שגורר מצוה כתוצאה ממנו, הוא עצמו חשיב מצוה. ואשר זו היא הבחינה לכל מעשה, מה נגרר ממנו. אם מצוה, מצוה. וכו'.

ודלא כמג"א שכ' דמה שצריך לטרוח ב"שום דבר" מצרכי השבת, הוא מפני שמצוה בו יותר מבשלוחו.

ובלשון רבינו: "והרמב"ם בפ' ל' שכתב חייב כו', וכן משמע מלשון הטור ושו"ע (דלא כמג"א). ולא הזכירו הא דרבא ורב ספרא כלל, אלא למדו חיוב זה משאר אמוראי שזלזלו את עצמם כל כך, בקביעות בכל שבת ושבת, מכלל דחיובא איכא במילתא וכו'. ולכן הוזקק לטעם אחר שזהו כבוד השבת ולא משום יתרון מצוה בעלמא, מדלא הזכירו בגמרא היאך היו נוהגים כן בשאר מצות, אלא בשבת בלבד, שנצטוו לכבדה במאד וכו'. וכבוד שבת הוא מצוה בפני עצמה וכו' .. אבל בשאר מצות לא נצטוו אלא שלא יהיו בזויות עלינו. וגם זה אינו נחשב למצוה בפני עצמה וכו' ... ואפ"ה כולהו הני אמוראי ביטלו תורתן בכל שבת ושבת, מכלל דחובת הגוף היא להתעסק דוקא בעצמו⁴⁴. משום שזהו כבודו של שבת כמ"ש הרמב"ם וכו'."

ומה שהגמ' (קידושין מא) אמרה אהא דמצוה בו יותר מבשלוחו, "כי הא דרב ספרא כו' ורבא כו'", מבאר רבינו דהיינו דוקא הם. מה שטרוחו ועשו שאר האמוראים בקביעות בכל שבת ושבת, הוא מחמת החובה דכבוד שבת. משא"כ רבא ורב ספרא, כדפירש"י שרק כשנודמן להם 'רישא' ו'שיבוטא' התעסקו בזה. דהיינו, שמחמת החשיבות המיוחדת מצד ענג שבת, שב'רישא' ו'שיבוטא'⁴⁵, שינו מהתעסקותם הרגילה שבדאי היתה בכל שבת מחמת החובה דכבוד שבת, ובחרו שהתעסקותם תהיה בדבר זה דוקא. לפי שרצו להרויח בעשייתם גם היתרון מצוה דבו יותר מבשלוחו במצות ענג שבת.

עוד הוכיח רבינו דמצוה בו יותר מבשלוחו אינו אלא יתרון מצוה, מהגמ' דקידושין וז"ל: "עיין בריש פ"ב דקידושין דלגבי קידושי אשה מצוה בו יותר מבשלוחו מהא דרבא ורב ספרא, ומשמע דליכא חיובא במילתא אלא יתרון מצוה בעלמא דומיא דקידושי אשה. והל' "מצוה בו" ל"ק, וציין לסי' רמ"ט, "דמצוה בעלמא משכחת לה אף בדבר שמותר גמור מן הדין".

וממילא א"א שזהו טעמם של האמוראים שטרוחו בע"ש. וז"ל: "ועוד, דכל מי שתורתו אומנותו וגריס בה יממא ולילי כהני אמוראי, אי אפשר לו לקיים כלל יתרון מצוה זו דמצוה בו יותר מבשלוחו. שהרי אסור לו להתבטל מתורתו, לעשות מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים. כמ"ש בי"ד סי' ר"מ".

[וכבר כתבתי במק"א, שיפה העירני ידידי מכובדי הגאון המופלג רבי ישראל פרידמן שליט"א ראש ישיבת אהלי תורה, דעצם הלשון 'מצוה בו יתרון', הלא כפשוטו זה משמעו, שרק 'מצוה יתרון', דהיינו 'יתרון מצוה' בלבד⁴⁶. (ומה שרבינו בעצמו לא הוכיח כן, אלא

44 בתוס' הרא"ש (מגילה ב א): "מה שאנו מקדימין התענית ביום ה' [כ]שחל פורים להיות [ב]אחד בשבת, ולא רצו לקבעו בערב שבת, מפרש בתשובת הגאונים מפני שהיו מרבים בתפלות ובתחנונים ביום התענית. ואם נקבע בע"ש, יהיו טרודים וישכחו טורח כבוד שבת".

45 בדבר החביבות דשיבוטא מחמת חשיבותו, יש להעיר ממה דאמרה ילתא אשת ר"ג לר"ג (חולין קט ב), כל מה דאסר לן רחמנא שרי לן כוותיה כו'. אסר לן חזיר, שרי לן מוחא דשיבוטא כו'. ועי' בתוס' (ע"ז לט א ד"ה וסימניך), דשיבוטא הוא עו של ים. כדאמר בפ' הפרה (ב"ק דף נה). הנהיג בעיזא ושבוטא מאי, ופירש"י שם, שקשר קרון לעו ודג. זה צף על המים, וזה מושך עמו על שפת הים. ע"כ. משמע שהוא דג גדול מאד. וידועה החשיבות דדגים גדולים.

46 אע"פ דמש"כ אדה"ז בריש דבריו בקו"א דסי' ר"ג, דמהסוגיא דקידושין מוכח דאינו אלא יתרון מצוה, ולא הוכיח כן מעצם הלשון דמצוה בו יותר. כדבריו המפורשים. ונראה הטעם פשוט. אדמוה"ז בא להוכיח דלא כהמג"א. והמג"א הלא פירש בלשון זה עצמו דהוי חובה כמשנת"ל. לכך הוצרך להוכחה אחרת.

מדמדמינן בקידושין הא דרב ספרא ורבא לאשה בקבלת קידושיה, דמצוה בה יותר מבשלוחה. דמזה מוכיח דאינו אלא יתרון מצוה. י"ל, מפני שהמג"א שודאי לא התייחס לראי' זו מהלשון. ומכיון שכונת אדמוה"ז להוכיח דלא כמג"א בזה, לפיכך הזדקק לראי' מהגמ'. ועצם טעמו של המג"א, נת' לעיל ח"א, דאזיל בשיטת הרמב"ם. אמנם איך תתפרש הגמ' בקידושין לשי' הרמב"ם ית' לקמן בע"ה].

ב.

מנ"ל לרש"י שרב ספרא חרף רישא רק כשנודמן לו, ולמה לא פירש כן בדרבא

א. הנה בדברי רביה"ג יש לעיין טובא. דלכאו' מדברי הראשונים משמע דלאו כו"ע ס"ל הכי.

וקודם כל, במש"כ רבינו "והרמב"ם וכו' שכתב חייב כו', וכן משמע מלשון הטור וש"ע ולא הזכירו הא דרבא ורב ספרא כלל". ברור שכונתו בזה רק להטור וש"ע. הם שלא הזכירו את רבא ורב ספרא. אבל הרמב"ם בפירוש הזכיר את רבא ורב ספרא בכלל העושים מחמת כבוד השבת. דכ' (פ"ל מהל' שבת ה"ו), "... חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו, שזהו כבודו (של השבת). חכמים הראשונים וכו', ומהן מי שהיה מבשל או מולח בשר וכו'". ולא נזכר בגמ' מי שהיה מבשל - זולת רב ספרא "מחרין רישא", ולא מי שהיה מולח - זולת רבא ד"מלח שיבוטא".

ומה שפתח רבינו בדברי הרמב"ם, אינו אלא להביא לשונו שכ' "חייב", חומר לך שגם דעת הטושו"ע הכי. דזהו שרבינו פירש הלשון 'ישתדל' בטור וש"ע, שהוא בל' צווי. וכ' בשו"ע שלו "חייב להשתדל ולעשות" וכו'.

והנה מה שהרמב"ם נקט בלשונו שהיה מבשל בשר, ראיתי מי שכתבו שהרמב"ם פירש 'מחרין רישא' בדרך של בישול. אבל באמת א"צ. דבקרנן פסח דכתיב ביה (שמות יב ט) אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם צלי אש וגו', נאמר בו בפ' ראה (דברים טז ז) "ובשלת ואכלת וגו'". ופירש"י, ובשלת - זהו צלי אש, שאף הוא קרוי בישול. ובפסחים (עד ב) כ' רש"י, דצלי נמי קרי בישול כדכתיב בדברי הימים (ב' לה) "ויבשלו הפסח באש כמשפט". וכן בחולין (קט ב) יעו"ש⁴⁷.

ב. והטעם שהרמב"ם לא נקט בדרב ספרא ורבא כרש"י וכביאור רבינו, נראה ברור מלשונו, שהוא פירש 'מחרין' ו'מלח' - "שהיה מבשל או מולח". דהיינו בקביעות בכל שבת ושבת, ולא כרש"י והר"ן שרק כשנודמן להם.

באמת הדבר מצריך ביאור. דלכאו' דברי הרמב"ם נראים צודקים יותר. מה שרש"י והר"ן חידשו, מי גילה להם רז זה שרק כאשר שנודמן לרב ספרא ראש בהמה טרח בו בעצמו. וכי א"א שרב ספרא דייק לקנות בכל שבוע ראש בהמה לכבוד שבת, בתמיה.

ועוד תימה, רש"י פירש כן רק בדרב ספרא. ומנא ליה לאדמוה"ז לחדש שכונת רש"י גם

על רבא דמלח שיבוטא, דרק כשנזדמן לו. עד שרבינו כ' בפשיטות, "אלא שכשנזדמן רישא לרבא ושיבוטא לרב ספרא כדפרש"י". ולכאו' הם דברי פלא⁴⁸.

אלא נ"ל דחדא מתרצא בחברתה. מה שאמר אדה"ז כן, מפני שדוקא בדרבא מוכח כן מל' הגמ' עצמה. דהנה בשאר האמוראים, בכלום נקטה הגמ' בל' הוה. רב חסדא "פרים סילקא" דהיינו מחתך, ולא 'פרם סילקא' - חתך. רב ענן "לביש גונדא", ולא 'לבש'. רבה ורב יוסף "מצלחי ציבי", מבקעים עצים ולא "צלחו" ל' עבר (עי' שבת קכ"ט א וברש"י שם). רב הונא "מדליק שרגי", ולא 'אדליק' וכו'. דמשמע שכך היו עושים בתמידות. רק ברבא לבד שינתה הגמ' ונקטה לשון עבר - "מלח", ולא הוה מלח. דמשמע שלא בתמידות היה עושה כן. דמזה מוכח שלא משום החיוב דכבוד שבת עשה כן. דאילו משום חיוב, היתכן שלא עשה בכל שבת. והשתא יתיישבו דברי רש"י ואדה"ז כאחד. אדרבה, בדרבא פשיטא מל' הגמ' שרק כשנזדמן לו שיבוטא מלח. וממילא לא הוצרך רש"י לאשמעינן. רק בדרב ספרא, שבדידיה נקטה הגמ' ל' הוה "מחרין רישא" דמדשמע על עשיה תמידית, כאן ראה רש"י הצורך להדגיש, שגם הוא - רק כשנזדמן לו רישא חרכו. אלא מתוך שהגמ' בקידושין כרכה את רב ספרא יחד עם רבא, דתרווייהו משום דמצוה בו יותר מבשלוחו הוא דעשו, ש"מ דרב ספרא דומיא דרבא, שלא בקביעות הי' מחרין רישא. ומינה, דלא משום חובה דכבוד שבת עשו, אלא משום דמצוה בו יותר מבשלוחו⁴⁹. כך נ"ל שיש להבין פשיטותיה של רבינו.

ג.

בדעת הרמב"ם שרבא ורב ספרא עסקו בתמידות בנישול ומליחת בשר

לדעת הרמב"ם חייבים בכבוד כל מצוה

ד. והרמב"ם שגם ברבא פירש שהיה מולח בתמידות, י"ל בטעמו בשני אופנים. האחד, זיל לאידך גיסא. דמדמשוין רבא לרב ספרא, שבו נקטה הגמ' בל' "מחרין רישא", דוק מינה שגם רבא 'הוה מלח' בכל שבת. שהרי גם לדבריך, ע"כ בחד מינייהו לא דק הגמ' בלישני'. ומה לי לומר דלא דק להאי גיסא יותר מלהאי גיסא. אדרבה, איפכא מסתברא טפי. לפרש ברב ספרא שרק אתרמי דחרך, זוהי עקירה ממשמעות הלשון "מחרין רישא". הלכך עדיפא לי' להרמב"ם לפרש דרבא כרב ספרא ולא דרב ספרא כרבא.

או כלך לדרך זו. דודאי גם בדרבא הגמ' דק בלשניה. אלא 'שיבוטא' שרבא הידר אחריו מחמת חביבות חשיבותו לענג שבת⁵⁰, אכן רק כשנזדמן לו "מלח". אבל כשלא היה לו שיבוטא, היה מולח בשר אחר. כמו שהוא בל' הרמב"ם.

ה. יתר על כן, י"ל שמהגמ' (שבת קיט א) משמע ליה הכי. דהתם פתחה הגמ', "רבי אבהו

48 אגב, האם אין שם טעות הדפוס, וצ"ל כמו בגמ' ברא"ש ובריי"ף וברמב"ם, רישא לרב ספרא ושיבוטא לרבא.

49 להעיר, שבגמ' הן בשבת והן בקידושין, הזכירו קודם את רב ספרא ואח"כ את רבא. ואילו אדה"ז בכל פעם שהזכיר את שניהם כאן, הקדים את רבא לפני רב ספרא. ואולי הוא מה"ט, דמדרבא ילפינן לרב ספרא שרק לפרקים חרך רישא וכו' כמשנ"ת.

50 בדבר החשיבות ד'שיבוטא' ראה לעיל הערה 2.

הוה יתיב אתכתקא דשינא ומושיף נורא". דהיינו בכל שבת ושבת, דמשמע שהוא חובה. כמש"כ אדה"ז, דממה שהגמ' מודיעתנו "שזלולו את עצמם כל כך **בקביעות בכל שבת ושבת**, מכלל דחיובא איכא במילתא" וכו'. והשתא אם ר"ס ורבה לא בכל שבת עשו, דא"כ ע"כ ס"ל דאינו חיוב. וא"כ למה נפרטו מעשיהם כאחד עם שאר אמוראי וכמעט בראש הרשימה. וכי מעשה לסתור, לשתוק מיניה. א"ו משמע דגם רבא ככולם עשו בתמידות. אלא כנ"ל, דשיבוטא - רק כשנזדמן לו מלח. ובכל שבת היה מולח בשר אחר.

ועוד, דלשי' רש"י, על הגמ' דקידושין גופא קשיא. מנלן דרב ספרא כרבא, דמשום מצוה בו יותר מבשלוחו הוא דעבד. בשלמא "כי הא דרבא מלח שיבוטא", דאי משום החובה דכבוד שבת, למה לא "הוה מלח" בכל שבת. אבל רב ספרא ד"מחריף רישא", מנלן שלא מפני כבוד השבת הוא, וכרב חסדא דפרים סילקא וכו'. י"ל דמכל הני טעמי נטה הרמב"ם מפירש"י.

ז. אלא מעתה, מנא לי להרמב"ם שכל האמוראים ורבא ורב ספרא בתוכם, מפני **החובה דכבוד שבת** הוא דעשו. דילמא כולהו משום מצוה בו יותר מבשלוחו במצות "והכינו" הוא. כדאמרינן בקידושין דמצוה בו יותר מבשלוחו כי הא דרב ספרא מחריף רישא ורבא מלח שיבוטא.

בשלמא אילו פירש בהא דר"נ בר יצחק דמכתף ועייל מכתף ונפיק כרש"י, שבערב שבת יוצא ונכנס להביא תמיד משאות כלי תשמיש ובגדי חופש ומגדים, כאדם שמקבל את רבו בביתו ומראה לו שהוא חשוב עליו וחרד לכבודו לטרוח ולהרבות בשבילו, ניחא. דבזה לא שייך טעם אחר אלא מפני כבוד השבת. אבל הרמב"ם הלא לא פירש כן. אלא "שהיה יוצא וקונה דברים שהן לצורך השבת ממאכל ומשקה". וא"כ קשיא.

אלא צ"ל דהכי משמע ממה שהגמ' ראתה צורך להודיענו שר"נ **אמר** על טרחתו, "אילו מקלעין לי רבי אמי ורבי אסי מי לא מכתפנא קמייהו וכו'", [או כאיכא דאמרי דרבי אמי ורבי אסי מכתפי ועיילי מכתפי ונפקי. **ואמרי** "אילו איקלע לן רבי יוחנן מי לא מכתפין קמיה", ש"מ שמפני כבוד שבת עביד הכי. ומכיון שהגמ' כללה כולם בחדא מחתא, ודאי משמע דכולהו משום כבוד שבת עבדי.

ח. אבל מה שקשה הוא, א"כ איך אומרת הגמ' בקידושין דמצוה בו יותר מבשלוחו, "כי הא דרב ספרא מחריף רישא ורבא מלח שיבוטא". שאני התם דמחמת החובה דכבוד שבת עשו בעצמם.

אלא ע"כ שלדעת הרמב"ם זה גופא הוא דאמרינן. שמצוה ממש בו יותר מבשלוחו, מפני כבוד המצוה. "כי הא דרבא ורב ספרא", שעשו בעצמם מפני כבוד השבת, דחובה שיעשו בעצמם ואפילו שהוצרכו להפסיק תלמודם בשביל זה, ה"נ בכל מצוה, מצוה וחובה שיעשה בעצמו. כי זהו כבודה של המצוה, וחובה היא לכבד את המצוה. ולפי"ז, הא דאמרינן "כי הא דרב ספרא ורבא", בהכרח דלאו דוקא הם, דמאי שנא הם משאר האמוראים שטרוח כולם מפני כבוד השבת. אלא כדוגמא.

ט. ובאמת כבר נתבאר לעיל (ח"א פ"ה) דמשמע דאכן כך היא שיטת הרמב"ם שחייבים בכבוד כל מצוה. והוא, ממש"כ הרמב"ם בסוף הל' שחיטה (פי"ד הל' ט"ז) בדין כיסוי הדם שלא יכסה ברגל, "שאין הכבוד לעצמן של מצות אלא למי שצוה בהן ברוך הוא". וכ' ה"ה שם: "כי כבוד המצות, כבוד השי"י שהם שלוחיו של מקום. וכבוד הנשלח הוא כבוד השולח".

דמשמע בבירור שמפני כבוד המצות שהוא כבוד ה' מצווה המצווה. וכבר הבאתי שכ"ק אדמו"ר בלקו"ש (כרך ל"ז, פ' אחרי עמ' 50) בעמדו על דברי הרמב"ם, ציין לדברי ה"ה הללו, וכ': "וכנראה כוונתו לדרשת רז"ל (תנחומא ויגש ו'), "היו מכבדין את המצות שהן שלוחי, ושלוחו של אדם כמותו. אם כבוד אותן כאלו לי כבודני. ואם בזית אותם כו". דהיינו כה'כל בו' והמחזור ויטרי שלמדו דמימרא זו של רשב"י היא הלכה. ועי"ש שהבאתי ראוי שגם התוס' והריטב"א אית להו בזה כהרמב"ם שכבוד המצווה חובה היא⁵¹ ועי"ש שנת' (ואשר זוהי גם שי' המג"א). נמצא איפוא, מוכח דשי' הרמב"ם לא אתיא כאדה"ז. וצ"ע.

ד.

האם ר"ח וחבל הראשונים דעמיה חולקים על ארה"ז

א. עוד קשה, דאשכחן עוד מרבתינו הראשונים, דהגם שכ' לאידך גיסא מהרמב"ם, ומן הקצה אל הקצה ממש, ומ"מ גם שיטתם לכאו' לא אתיא כאדה"ז.

דהנה בשבת (קיט א) פי' רבינו חננאל וז"ל: "ורבנן הני, דעבידי צרכי שבת בנפשיהו, כגון ר' אבהו דהוה יתיב וכו', ורב חנן דשגר תנורא, ורב הונא גדיל פתילתא, ורב חסדא מדליק שרגי, ור"פ פרים סילקא, רבה ורב יוסף מצלחי ציבי, כולהו כדמפרש בגמ' בריש האיש מקדש שקיום מצוה באדם עצמו, טפי עדיף יותר מבשלוחו". עכ"ל.

גם ר"י בר ברזילי ב'ספר העתים'⁵² (סימן ג), הראב"ן⁵³ (שבת סי' שסא), והא"ז (ח"ב, הל' ע"ש סי' יח) פי' כולם כר"ח. וכן משמע בראבי"ה⁵⁴ (ח"א - שבת סימן קצז).

גם הר"ן (שם, דף מ"ד מדפי הרי"ף) כ' ממש כל' ר"ח⁵⁵. רק שר"ח במנותו כל האמוראים ומעשיהם, לא הזכיר את רב ספרא ורבא. משא"כ הר"ן וכן בספר העתים, כללו בדבריהם גם הא דרבא ורב ספרא. וצ"ב.

נמצא גם לדעת כל הני ראשונים, הא דאמרינן בקידושין דמצוה בו יותר מבשלוחו 'כי הא דרבא ורב ספרא כו', ע"כ אין הכונה דוקא לרבא ורב ספרא בלבד, אלא כדוגמא לכל שאר האמוראים. שהרי לדבריהם כלם מהאי טעמא הוא דעשו.

51 ועי"ש לעיל ח"א בהערה 19 בשם ה'בני יששכר', הטעם שהוצרך הרמב"ם לפרש הטעם לאיסור בווי מצוה והחיוב בכבודה, מפני שהוא כבוד שולחה.

52 ס' העתים להנשיא רבינו יהודא בר ברזילי אלברצלוני (=מברצלונה), מקדמוני הראשונים (במאה התשיעית לאלף החמישי). מדבריו מביאים: תוספות (ברכות יז ב): "וראיתי בספר העתים שחבר הרב רבי יהודה בר ברזילי וכו'", הרמב"ן (עירובין מג), הרא"ש (שבת פ"ב סי' א, ועוד), ועוד בראשונים ובמגיד משנה (הל' שבת פ"ט ה"ו ועוד). אודותיו יש בתשב"ץ (סי' ט"ו ח"א). כמצוין כל זה בהקדמת המו"ל, 'מקיצה נרדמים'.

53 הראב"ן (רבי אליעזר ב"ר נתן, נקרא גם רבי אליעזר הזקן). חי בין השנים ד'תתנ"ג - ד'תתק"ל לערך. היה מבעלי התוס' הראשונים במגנצה. (בן דורם של רשב"ם ור"ת) כמבואר במבואר לספרו 'אב"ן העור' - ראב"ן.

54 ראבי"ה - רבי אליעזר בן יואל הלוי - רבינו 'אבי העזרי'. בן בתו של הראב"ן. חי בסביבות ד'תתק"ק - ד'תתק"פ.

55 הלשון "שקיום המצוה באדם עצמו", חוזר אצל כל הני ראשונים. לכאו' זה מורה שהם קבלו הפי' מר"ח שקדם להם ונקטו בלשונו ממש. [להבהרת סדר זמנים: ר"ח היה תלמיד של רב האי גאון. החיד"א כותב שהוא היה רבם של הרי"ף ורבנו גרשם מאור הגולה. נפטר בסביבות השנה ד'תת"כ. גם בס' העתים (ראה לעיל הע' 8) כשמוכר את ר"ח כ' עליו בל' ז"ל. הא"ז נפטר בשנת ה"א ועשרים. (רושמי רשומות כ' שבנו רבי חיים א"ז ה"י תלמיד של מהר"ם מרוטנבורג, והרא"ש והמרדכי היו חבריו). הר"ן נולד בשנת ה"א פ' ונפטר ה'ק"נ. ראב"ן וראבי"ה, ראה הע' 9-10].

וא"כ גם הם חולקים לכאור' על אדה"ז ובתרתיו. חדא, דדין הטירחא בע"ש, לא משום חובה מיוחדת דכבוד שבת, אלא משום דמצוה בו יותר מבשלוחו כבבכל המצות, כהמג"א. ועוד, שגם מי שתורתם אומנותם כהאמוראים, מבטלים תורתם בשביל לקיים הא ד'מצוה בו יותר מבשלוחו'. דלפי"ז א"א לומר שזה אינו רק יתרון מצוה בלבד. אלא ע"כ מצוה בו ממש וחובה.

ג. ולפי"ז, הקושי' על רביה"ג היא משתי הקצוות גם יחד. מצד אחד הרמב"ם דמפרש שגם רבא ורב ספרא מחמת החיוב דכבוד שבת הוא דעשו. ומאידיך גיסא ר"ח והר"ן וסייעתם, דאדרבה כל האמוראים משום דמצוה בו יותר מבשלוחו עשו מה שעשו.

ואע"פ ששתי הדעות הללו בכוונים שונים לגמרי, מתקבצים הם ושנים בשני פרטים. האחד בפשט, ואחד לדינא. בפשט הם שווים, דמה שאמרה הגמ' דמצוה בו יותר מבשלוחו "כי הא דרבא ורב ספרא", ע"כ אין הכונה רק להם, אלא כל האמוראים בכלל זה. אלא שלהרמב"ם כולהו מפני כבוד שבת, ולר"ח וסייעתי, כולהו מפני שמצוה בו יותר מבשלוחו. ושנים לדינא, דאפילו מי שתורתן אומנותם, מבטלין ת"ת על כל מצוה כדי לעשותה בעצמו, אף שאפשר לו לעשותה ע"י שליח. ומכיון שכן קשיא טובא, מאי פשיטותיה דרביה"ג דאינו כן, אחרי שהרמב"ם וגם כל חבל ראשונים אלו לא כוותיה, אלא כדעת המג"א ס"ל. וצ"ע.

וראיתי לכו"כ מחברים שכבר ציינו והעירו מדברי ר"ח והר"ן וכו', ונקטו בפשיטות דאיה"ג, דברי אדמוה"ז לא אתיא כדבריהם.

ד.

הקושי' טעות היא. הראשונים אינם חולקים כלל על שיטת אדה"ז, ואדרבה

א. איברא, נראה לי ברור דקושי' זו טעות גמורה היא. ר"ח והר"ן וכל הראשונים הנ"ל, אינם חולקים על אדמוה"ז כלל וכלל. אדרבה, דבריהם עולים בקנה אחד ממש.

דהנה כשנדייק בל' ר"ח וכו' "ורבנן הני דעבידי צרכי שבת בנפשייהו", כלומר, דוקא רבנן אלו שאפרט לך, שהכינו "צרכי שבת". וטרח להעתיק ולפרוט כל שמותיהם ובמה טרחו, חוץ מהא דרנב"י מכתף ועייל מכתף ונפיק, שלא הזכיר. דמשמע מפני שפירש בו כרש"י, "שיוצא ונכנס להביא כלי תשמיש וכו', כאדם שמקבל את רבו בביתו וכו', וחרד לכבודו לטרוח ולהרבות בשבילו". שזה לא "צרכי שבת", ובזה לא שייך כלל לומר שום טעם אחר, זולת כבוד השבת. והר"ן להדיא פירש כן. נמצא, מה שפירשו שהוא מצד מצוה בו יותר כו', רק על מה שעסקו בהכנת צרכי הסעודה, ולא על עצם התעסקותם.

אלא שאותו ביאור עצמו שביאר אדה"ז ברבא ורב ספרא, מרחיבים הראשונים ומפרשים בכל הני אמוראי שעסקו ב"צרכי שבת". מאי טעמא בחרו שהתעסקותם – המחויבת מצד כבוד השבת, כדמוכח מרנב"י, דוקא ב"צרכי שבת", כדי לקיים גם מצוה בו יותר מבשלוחו במצות ענג שבת. וזהו שדייקו כל הראשונים הנ"ל כולם להדגיש הלשון "רבנן דעבידי צרכי שבת" דייקא. דהיינו למעוטי רב נחמן בר יצחק, דמה שעשה הוא, רק מפני כבוד השבת.

ואם צריך ראי' מפורש יותר, הנה הר"ן, לאחר שכ' דכל הני רבנן דעבידי צרכי שבת, משום

מצוה בו יותר כו', חזר להא דרנב"י מכתף ועייל וכו', ופירש בו להדיא כרש"י. היש ברור מזה⁵⁶. לאמור, עצם הדין שצריך לעשות איזה דבר בגופו **מפני כבוד השבת**, ודאי אית להו לכל הני ראשונים, כדשמעין מרב נחמן ב"י. הן ממה שהי' עושה, והן מאמירתו המפורשת שהוא מפני כבוד שבת, "אילו מקלעין לי רבי אמי ורבי אסי מי לא מכתפינא קמייהו וכו'". אלא פירשו ש"רבנן הני" שבחרו שהתעסקותם תהיה בצרכי סעודת שבת דוקא, על זה אמרו דהיינו "כדמפרש בגמ' בריש האיש מקדש, שקיום מצוה באדם עצמו, טפי עדיף יותר מבשלוחו". שהוא ממש כמו שפירש רבינו בדברא ורב ספרא. ודוק היטב.

והלא מלתא דמסתברא היא כל כך. וכי בגלל שרבנן אלו התמידו לבחור שצורת התעסקותם תהיה ב"צרכי שבת" דהיינו בצרכי ענג שבת, בכל שבת ושבת, גרע חלקם מרבא ורב ספרא שעשו כן רק כשנזדמן להם מאכל חשוב.

ב. ומה שאדה"ז פירש דהא דאמרי' בקידושין "כי הא דרבא ורב ספרא", היינו דוקא הם, אין זה סותר כלל לדבריהם. אלא שלהוכיח שזהו טעמם, זה אפשר רק מרבא ורב ספרא **שיינו** מהתעסקותם הרגילה, להתעסק ב'רישא' ו'שיבוטא' כאשר נזדמן להם. וכל' רבינו: "דאי משום חיובא להתעסק בעצמן .. עבדו הכי וכו', א"כ גם כשנזדמנו להם (רישא ושיבוטא), למה בחרו דוקא בהם ולא באותו דבר שהיו רגילין להתעסק בשאר שבתות". כי ממה שעשו בקביעות א"א להוכיח. דדילמא רק מפני כבוד שבת עשו. והכי אתרמי שהתעסקו בדבר פלוני.

ולזה, גם הני ראשונים ודאי מסכימים, שהראיה רק מרבא ור"ס. ואם צריך ראי' לזה, הנה הר"ן עצמו כ' ברב ספרא כרש"י, שרק כשנזדמן לו ראש בהמה – חרנו. ולשיטתו דכלהו רבנן משום מצוה בו כו' עבדי בכל שבת ושבת, מאי איכפת ליה בהכי אם רב ספרא בתמידות עשה או רק כשנזדמן לו. אלא ודאי הם הם הדברים. הר"ן בא לבאר מאי **ראיה** היא מרבא **ורב ספרא** שזהו הטעם למעשיהם, ולא רק מפני כבוד שבת. לכך פירש כרש"י שלא בקביעות עשו כן, וממילא מוכח שפיר. דאל"כ למה שינו. וכמו שביאר רבינו כנ"ל.

מעתה הרי מתבאר היטב מה שר"ח לא הזכיר את רב ספרא ורבא. דהיא הנותנת. מה שר"ח לומר בא לך הוא, שלא רק רב ספרא ורבא, שמהם מוכח דמשום מצוה בו יותר עבדי הכי, אלא **גם** כלהו רבנן "דעבדי צרכי שבת", מהאי טעמא עבדי הכי. ופשוט.

אמור מעתה, לא רק שלא קשיא מדברי ר"ח וסיעתו לדברי אדה"ז, אלא אדרבה. לא רק שהם שווים לגמרי עם אדה"ז, הן בפשט והן להלכה, אל שמדבריהם סיוע לדברי רבינו. דלעיקר יסודו של אדה"ז, ראייה ברורה מדבריהם.

ג. ואי קשיא, רבא ורב ספרא עצמם, מאי טעמא בכל שבת לא עסקו באיזה דבר מצרכי הסעודה מפני המצוה בו יותר כו'. נהי שלא נזדמן להם רישא ושיבוטא, מ"מ היו יכולים לחתך ירק וכדו'. ודאי י"ל דבאמת מה שהתעסקו בכל שבת היה בצרכי הסעודה. אלא מזה גופא שהגמ' העלימה מאתנו מה עשו בקביעות. וסיפרה לנו רק מה שעשו לפרקים כשנזדמן להם דבר חשוב של ענג שבת, ש"מ היתרון דמצוה בו יותר מבשלוחו במצות ענג שבת.

56 ומה שבספר העתים כן הזכיר את רנב"י דמכתף ועייל מכתף ונפיק, ועכ"ז כ' "ורבנן כולהו דאדכרינן וכו'" משום דמצוה בו יותר, ע"כ מפני שהוא פירש בהא דרנב"י דמכתף ועייל כו' כמו שהרמב"ם פי', "שהיה יוצא וקונה דברים שהן לצורך השבת ממאכל ומשקה". שגם בזה שייך שפיר מצוה בו יותר לצורך ענג שבת כו'. תדע, דכ': "ורבנן כולהו דאדכרינן, דעבדו בנפשייהו "צרכי שבת" וכו'". ואילו פירש בדרנב"י כרש"י, הלא אין זה "צרכי שבת".

מעשה הלא מובן היטב מה שכ' רבינו "דלא כמג"א", שלפירושו עצם הטיורחא בע"ש היא משום דמצוה בו יותר מבשלוחו. אלא כחבל ראשונים זה שכמותם הטור וש"ע. והוא כפתור ופרח.

ה.

דבר חדש. הרמב"ם ור"ח וסייעתי, מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי

ח. השתא דאתינן להכי, הלא הוא הפלא ופלא ממש, שגם ברמב"ם י"ל כן (עכ"פ במחצית הדרך). מה שנראה תחילה מחלוקת מן הקצה אל הקצה בין הרמב"ם ובין ר"ח וסייעתי, י"ל דאינו כן כלל. תרוייהו בחד שיטתא. אלא דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

לאמור, עפ"י מה שמשמע בפשוטות מל' הרמב"ם בענין כבוד ועונג כו'. שאחרי שפירט (בהל' ב-ו) איזהו כבוד, כ' (בה"ז), "איזה הוא עונג, זה שאמרו חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת"⁵⁷. דמשמע שגם ההכנה והתיקון הוא ממצות ענג שבת. י"ל שגם הרמב"ם מסכים למ"ש ר"ח והראשונים דעמיה, דמה שבחרו להם הני אמוראי, שצורת ההתעסקות בכבוד השבת תהיה בהכנת צרכי שבת דוקא, הואיל ורצו לקיים גם המצוה בו יותר מבשלוחו במצוה דעונג שבת.

אלא מר אמר חדא, הרמב"ם בסדרו ה' שבת, בא להדגיש מה שהשבת מחייבת לעשות מפני החובה לכבדה. לפיכך לא התייחס כאן בהל' שבת אל הטעם של צורת ההתעסקות של כל אחד מהאמוראים, אלא אל הטעם לעצם התעסקותם, כבודה של השבת. [וכנ"ל, שעל הדין "שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת" מפני ענג שבת, לא כ' ה' "חייב" כמו שכ' על העשיה שמפני כבוד השבת].

ומר אמר חדא, ר"ח ודעמיה שבאו לפרש הסוגי' המפרטת מעשיהם של האמוראים, ראו צורך לבאר את הטעם של צורת ההתעסקות שבחרו להם הני אמוראי, ד"עבידי צרכי שבת בנפשייהו". מלבד החובה דעצם העשיה בגופו באיזו צורה שהיא מפני כבוד השבת דשמעינן מהא דרנב"י דמכתף ועייל כו'.

ו.

א. איברא, לדינא א"א לומר בשיטת הרמב"ם כשיטת אדה"ז דמצוה בו יותר מבשלוחו, אפילו במצוה שמוטלת עליו, הוא רק יתרון מצוה. הלא כבר נת' והוכח לעיל, שהרמב"ם סובר

57 מכאן, דמש"כ בהעמק שאלה (קסט או' א), שההכנה לשבת היא מדאורייתא, דכתיב "והכינו את אשר יביאו". וכן מש"כ המשנ"ב בביה"ל (סי' ר"ג) "אבל עכ"פ סעודה בשבת וההכנה לזה מבע"י, הוא דאורייתא לכמה פוסקים" ע"כ, לש' הרמב"ם א"א לומר כן. מלשונו ודאי לא משמע שעצם ההכנה דעונג היא חיוב דאורייתא. והראי', דהגם שכבוד ועונג שוים בחומרתן, דבשניהם כ' שהם מדברי סופרים. ולש' הרמב"ם הידועה, לדאורייתא שלא נתפרש בכתוב קרי דברי סופרים. מ"מ על הכנת התבשיל בע"ש שמשום עונג, לא כ' רק בל' "שאמרו חכמים שצריך". ולא כמו על העשיה שמפני כבוד שבת שכ' בל' "חייב". וע"כ הטעם, מפני שהעשיה בע"ש מפני כבוד השבת, היא עצם המצוה. משא"כ הכנת התבשיל שמפני עונג, הוא רק הכנה והכשר מצוה, המתחייבת ממצות העונג שבשבת עצמה. (וראה בשיעור בענין כבוד ועונג שבת). וזה לא כה'העמק שאלה' והמשנ"ב שעצם ההכנה היא דאורייתא. אך כאמור, זה דוקא בש' הרמב"ם ואין זה סותר למש"כ המשנ"ב שהוא דאורייתא "לכמה פוסקים". (וכבר הערתי כן לעיל ח"א).

שחייבים בכבוד כל מצוה. וממילא לשיטתו, הפירוש דמצוה בו יותר וכו', היינו מצוה וחובה ממש. וכמשנת"ל דלשיטת הרמב"ם אי לא הכי דמצוה בו יותר מבשלוחו היא מצוה ממש וחובה, אין הבנה למ"ש הגמ' דמצוה בו יותר כו' כי הא דרבא ורב ספרא.

ב. וביתר פירוט בזה. מדאמרינן שמצוה בו יותר מבשלוחו הוא כי הא דרבא ורב ספרא, הרי בפשטות נבוא אנו ונלמד מזה דכמו שרבא ורב ספרא הפסיקו תלמודם כדי לעסוק בעצמם ברישא ושיבוטא, ה"נ בכל מצוה צריך להפסיק התלמוד כדי לעשותו בעצמו ולא ע"י שליח.

בשלמא לרש"י והר"ן לא קשיא. מהא גופא שרב ספרא ורבא לא בקביעות היו עושים כן, אלא כשנזדמן להם, מוכח דענג שבת לאו חובה היא ולא מפני זה הפסיקו. דאילו כן, איך לא עשו זה בכל שבת. אלא ודאי, מה שהפסיקו בכל שבת הוא מפני החובה דכבוד שבת. ומה שהתעסקו דוקא בדבר של ענג שבת, הוא מפני שמצוה בו יותר מבשלוחו שאינו אלא יתרון מצוה, כדמשמע מהא דמדמינן לה לאשה בקבלת קידושיה, כהוכחת אדה"ז הכי בפתח דבריו בקו"א. וממילא ליכא למיחש דנילף מהכא לבטל תלמוד תורה לעשית כל מצוה כשאפשר לשעותה ע"י שליח. (וי"ל דבאמת מהאי טעמא הוצרכו רש"י והר"ן להדגיש שלא בתמידות עסקו ברישא ושיבוטא).

אבל לשיטת הרמב"ם שבקביעות עסקו רבא ורב ספרא בזה, ומפני כבוד השבת, א"כ הרי באמת בשביל התעסקותם זו הוצרכו להפסיק תלמודם. וא"כ ודאי נלמד מכאן לכל מצוה, שבשביל לקיימה בעצמו מפסיקים התלמוד, אע"פ שאפשר לקיימה ע"י שלוחו. אלא מתוך שהגמ' לא חשה לכך, ש"מ דאיה"נ דינא הכי. כשם שמפני כבוד השבת מפסיקים, כמו"כ בכל מצוה מפני החיוב בכבוד המצוה.

ו.

מחלוקת שתי סוגיות, בדין ביטול ת"ת לקיום מצוה

שיטת הרמב"ם בהסוגיא דמצוה שחייב בה, מבטלין ת"ת לעשותה בעצמו

א. עוד ראוי יש דבאמת הכי ס"ל להרמב"ם, שמבטלין ת"ת לקיים מצוה שנתחייב בה אפי' שאפשר לעשותה ע"י אחרים. דבאמת נראה, שצדדי דין זה, מושרשים במחלוקת שתי סוגיות דבבלי וירושלמי לדעת הרמב"ם.

דהנה הרמב"ם (פ"ג מהל' ת"ת ה"ד) ז"ל: "היה לפני עשיית מצוה ותלמוד תורה, אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים, לא יפסיק תלמודו. ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו".

וכ' הכס"מ שם, דמקורו של הרמב"ם הוא מהירושלמי דפסחים (פ"ג ה"ז), נמנו וגמרו בעליית בית ארוס בלוד, שהתלמוד קודם למעשה. רבנין דקיסרין אמרין, הדא דתימר בשיש שם מי שיעשה. אבל אם אין שם מי שיעשה, המעשה קודם.

גם ה'באר הגולה' ביו"ד (סי' רמ"ו סי"ח), על דברי השו"ע שפסק דין זה ממש בלשון הרמב"ם, לא ציין מקור אלא מהירושלמי הנ"ל.

ולכא' תימה, למה הוצרכו להביא ממרחק לחמם, ולא ציינו שהיא גמרא מפורשת בבבלי.

דהנה במו"ק (ט' ע"א-ב) איתא, אמר ליה [רשב"י] לבריה, בני אדם הללו אנשים של צורה הם, זיל גביון דליברוכן. אזל, אשכחינהו דקא רמו קראי אהדדי. כתיב (משלי ד') פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכנו, וכתיב (משלי ה') ארח חיים פן תפלס. [רש"י - פלס מעגל רגלך. כלומר, שקול מצות ועיין בהן, איזו מצוה גדולה, ועשה הגדולה: וכתיב ארח חיים פן תפלס. דמשמע כל מצוה שתבא לידך עשה אותה, בין גדולה בין קטנה ואל תניח קטנה מפני הגדולה:] לא קשיא, כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כאן - במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים. [רש"י, ובמצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים - אל תפלס. אלא מצוה שבא לידך, בין גדולה בין קטנה - עשה].

הדר יתבי וקא מיבעיא להו כתיב (משלי ג) יקרה היא מפנינים וכל חפצין לא ישוו בה, הא חפצי שמים ישוו בה. [רש"י - כלומר, שאם יש לך לעסוק במצוה, תבטל תלמוד תורה ועסוק במצוה]. וכתיב (משלי ח') וכל חפצים לא ישוו בה, דאפילו חפצי שמים לא ישוו בה. [רש"י - דמבטל מצוה ועוסק בתלמוד תורה]. כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים וכאן במצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים".

ולכאור' הוא פלא עצום. הכס"מ, שלא נעלם דבר בתורה מעיניו הטהורות, למה לא ציין מגמ' מפורשת זו מקור לפסק הרמב"ם בהל' ת"ת, ובחר דוקא בירושלמי. והלא דבר הוא. וכן קשה על ה'באר הגולה'. (ראיתי באחרונים מה שהשתדלו ודחקו לתרץ).

ח. והנראה לי ביישוב דברי הכס"מ [ובאר הגולה] וברווחא, שכס"מ פירש (עכ"פ בדעת הרמב"ם), שהגמ' דמו"ק והירושלמי הנ"ל, בהא גופא פליגי. האם מצוה בו יותר מבשלוחו, גם במקום תלמוד תורה. ודייק הכס"מ שהרמב"ם פסק כהירושלמי ולא הסוגיא דמו"ק.

דהנה מדיוק לשון הירושלמי משמע, שהמידה אם יפסיק תלמודו ויקיים המצוה או שימשוך ידו ממנה מפני תלמוד תורה דיליה, אינה מצד הגברא, אלא מצד המצוה כשלעצמה, האם תקויים בלעדיו או לא. דזהו שאמרו, "בשיש שם מי שיעשה", לא יבטל תלמודו. "יש מי שיעשה". המצוה תתקיים גם אם לא יפסיק, דיש מי שיקח על עצמו את המצוה ויעשנה. לפיכך, יניח לאחרים שיתעסקו בה ואל יבטל תורתו. רק אם "אם אין שם מי שיעשה", דא"א לה **למצוה להיעשות** אם לא על ידו, אזי המצוה קודמת.

מתוך כך משמע דמיירי דוקא במצוה שאינה מוטלת עליו. אלא במצוה בעלמא שצריכה להיעשות, ונודמנה לו שיכול לזכות בה ולעשותה. על זה הוא דאמרינן שהתלמוד קודם. דאילו היתה כונת הירושלמי דה"ה גם במצוה שכבר נתחייב בה, מ"מ לא יבטל תלמודו ויעשנה ע"י שליח. הכי הוה למימר, "אם יכול (הוא) לעשותה ע"י אחרים", התלמוד קודם. ומדלא נקט בהאי לישנא, אלא דייק לומר דוקא בלשון דתליא אם המצוה עצמה תקויים או לא, משמע שרק בהכי מיירי. אבל במצוה דעליה דידיה רמיא, על זה לא קאמר דאין מבטלין.

ובאמת, שעל כגון דא הובא זה בירושלמי שם. דהכי איתא התם, "רבי אבהו שלח לר' חנינה בריה יזכי בטיבריה (כלומר ללמוד תורה בטבריה). אתון ואמרון ליה גמל הוא חסד [שעוסק בקבורת מתים]. שלח ליה, המבלי אין קברים בקיסרין שלחתיך לטבריא. שכבר נמנו וגמרו וכו' שהתלמוד קודם למעשה. רבנין דקיסרין אמרין הדא דתימר בשיש שם מי שיעשה וכו'. משמע שרק על מצוה כעין זו דקבורת מתים, שאינה חובתו שלו, אמרינן דלא יבטל. אבל מצוה שנתחייב בה שאני. ודינא הוא שיניח תלמודו ויעשנה.

משא"כ ל' הגמ' דמו"ק אינו כן. אלא, "כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים". דהיינו גם מצוה דעליה דידיה רמיא וכבר נתחייב בה, אעפ"כ אם יכול לעשותה ע"י אחרים, דהיינו ע"י שליח, לא יפסיק תלמודו⁵⁸. ואע"פ שמצוה בו יותר מבשלוחו, אין התלמוד נדחה מפני זה. ויעשנה ע"י שליח.

ט. מעתה, כשנתבונן בל' הרמב"ם בהל' ת"ת הנ"ל, הרי הוא מדויק כהירושלמי דוקא, מתחילה ועד סוף.

לשון הרמב"ם "היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה", אם היתה כונת הרמב"ם בפסק זה באופן שעדיין אינו עוסק בתורה, אלא שהיו לפניו שני דברים שחייב בהם, מצוה ותלמוד תורה, במה יבחר. היה ניתן לפרש הדין דמיירי גם במצוה דעליה דידיה רמיא. אבל באמת הלא אינו כן. הרמב"ם אומר בפירוש שאם אפשר למצוה להיעשות וכו', "לא יפסיק תלמודו". ואם לאו, יעשה המצוה "ויחזור לתלמודו"⁵⁹. מפורש איפוא דאיירי שכבר לומד, והשאלה אם להפסיק. ולאשמעינן דבת"ת לא אמרינן הכלל דעוסק במצוה פטור מן המצוה [אם בלעדיו לא תתקיים המצוה]. ומכיון דמיירי שכבר עוסק בת"ת, וממילא הלשון "היה לפניו" קאי רק על עשיית המצוה, הנה לשון זה שנקט הרמב"ם "היה לפניו עשיית מצוה" [הן "היה לפניו" וכן מלת "עשיית" מצוה], מורה דבמצוה שנזדמנה 'לפניו' לעשות' מיירי. ולא ש'היה עליו מצוה - שחייב בה, 'במקום ת"ת'.

י. ראיה לזה, דבקיודשין (לב א) גבי כיבוד אב ומצוה אחרת, הלשון בגמ' הוא כעין ל' הירושלמי והרמב"ם כאן: אלעזר בן מתאי אומר, אבא אומר השקיני מים, 'ומצוה לעשות'. מניח אני כבוד אבא ועושה את המצוה, שאני ואבא חייבים במצוה. איסי בן יהודה אומר, אם אפשר למצוה לעשות ע"י אחרים, תיעשה על ידי אחרים. וילך הוא בכבוד אביו. אמר רב מתנה הלכה כאיסי בן יהודה. ופירש"י מהו "ומצוה לעשות", "ויש מצוה אחרת 'לפני לעשות', כגון לקבור את המת או לזויה". רש"י דייק להביא דוגמא דמצוה בעלמא שצריכה להתקיים, ולא שהוא החייב בה. ומנא ליה לרש"י הא. דילמא גם במצוה חיובית עסקינן אלא שיכול לעשותה ע"י שליח, ילך בכבוד אביו. אלא מדאמר' "ומצוה לעשות", דייק רש"י שהיא רק 'לפני לעשות', ולא שמוטלת עלי. והיינו ממש כל' הרמב"ם כאן.

ובאמת, בל' זה ממש פסק הרמב"ם בכיבוד אב (פ"ו מהל' ממרים הי"ג), וכדיוקו של רש"י: "אמר לו אביו השקיני מים, ויש בידו לעשות מצוה. אם אפשר למצוה שתיעשה על ידי אחרים, תיעשה - ויתעסק בכבוד אביו. שאין מבטלין מצוה מפני מצוה. ואם אין שם אחרים לעשותה, יתעסק במצוה, ויניח כבוד אביו. שהוא ואביו חייבים בדבר מצוה". עכ"ל.

יותר מזה בל' השו"ע (בסי' ר"מ סי"ב), שכולל גם את הדוגמא שהביא רש"י ממצוה דלאו עליה רמיא, וז"ל: "אמר לו אביו השקיני מים, ויש לפניו לעשות מצוה עוברת, כגון קבורת מת או לזויה, אם אפשר למצוה שתיעשה ע"י אחרים, יעסוק בכבוד אביו וכו'. ואם אין שם אחרים לעשות, יעסוק במצוה ויניח כבוד אביו".

יא. גם מהמשך לשון הרמב"ם בהל' ת"ת הנ"ל, "אם אפשר למצוה להיעשות ע"י אחרים,

58 ולהעיר בל' רש"י שם, "מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים תפלט. פלט מעגל רגלך, שתעשה אתה הגדולה, וחבריך יעשו קטנה". דצריך לדחוק דהיי' שיעשו בשליחותך.

59 עיי' בברכ"י ומחזיק ברכה ארי"ח סי' ר"נ שכבר כ' הוכחה זו מל' הרמב"ם.

לא יפסיק תלמודו וכו". לא "אם אפשר (לו) לעשותה ע"י אחרים", אלא נקט ממש בסגנון הירושלמי. שהשיקול רק מצד המצוה כשלעצמה, אם אפשר לה 'שתיעשה' ע"י אחרים או לא.

וכן מוכח מהלבוש (יו"ד סי' רמ"ו), שכ' הטעם דאם א"א למצוה להיעשות על ידי אחרים יפסיק תלמודו: "דאע"ג דתורה עדיפא, אין סברא שתדחה המצוה **מכל וכל** בשביל התורה. כיון שיכולין להתקיים שתיהן שהרי יכול אחר כך לחזור ללימודו".

יב. ובאמת, ראיה ברורה ומוכחת שלא רק לדעת הרמב"ם הני תרי סוגיות פליגי. דהנה הרא"ש במו"ק וגם הרי"ף שם, לא הביאו הסוגיא להלכה כלל. דלכאור' הוא פלא גדול, אמאי. אלא ודאי משמע כנ"ל, מכיון דס"ל שהסוגיא דהירושלמי פליגא על הסוגיא דמו"ק. וכמו הרמב"ם גם הם לא פסקו כסוגיא זו אלא כהירושלמי.

כמה מאירים מעתה דברי הכס"מ הפלא ופלא. בהכרח כדבריו דוקא.

יג. עוד י"ל מה שהכריח את הכס"מ שכך היא דעת הרמב"ם, מהא דלעיל, שהרמב"ם בהל' שבת כ' שרב ספרא דמחרין רישא ורבא דמלח שיבוטא, מפני החובה דכבוד השבת, ואעפ"כ אומרת הגמ' בקידושין, דמה שעשו רבא ור"ס הוא מפני ש'מצוה בו יותר מבשלוחו. אלא ודאי משמע כמשנ"ת לעיל בהרחבה, דע"כ לדעת הרמב"ם הפשט בגמ' שם, שבכל מצוה חובה לעשותה בעצמו, מפני שחייבים בכבוד המצוה, ולא ע"י שלוחו. נמצא בהכרח כמוש"כ הכס"מ. דרק הכי אתו שפיר דברי הרמב"ם לשיטתו.

[ומה שהרמב"ם עצמו ס"ל הכי, י"ל דהכי משמע לי' מדאמרין בקידושין (ע א, שהובא לעיל ח"ב), דרב יהודא אתא לקמי' דרב נחמן, "אשכחיה דקעביד מעקה. אמר ליה, לא סבר לה מר להא דאמר רב הונא בר אידי אמר שמואל, כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה, א"ל פורתא דגונדריתא הוא דקא עבידנא". ופירש"י דגונדריתא היינו מעקה באחד הלשונות.

ובמפרשים שם, דה"ק לי' ר"נ דמלאכה של מצוה שרי גם בפרהסי', ואדרבה זהו כבודו שמכבד את המצות. אבל מ"מ קשיא, ר"נ שתורתו אומנותו תדיר, מ"ט הפסיק תלמודו לעשות בעצמו המעקה, הלא אפשר לקיימה ע"י שליח. וע"ז לא השיב ר"נ. ולא עוד אלא שגם רב יהודא מעיקרא לא קשיא ליה הא. י"ל דמהא משמע להרמב"ם דמפסיקים מתלמוד תורה כדי לקיים מצוה המוטלת עליו. דמצוה בו יותר מבשלוחו, היינו מצוה ממש, דחייבים בכבוד המצוה, וזהו כבודו⁶⁰].

יד. מעתה קשה, דנמצא שדעת הרמב"ם לא כדברי אדה"ז. אלא מטין כהמג"א. (וראה לעיל ח"א דמשמע מדברי אדה"ז שזהו ביאור דברי המג"א, כהרמב"ם).

אלא ע"כ דבאמת מה שכ' אדה"ז לפסק הלכה, לחלק בין כבוד השבת שנצטוינו בו. "אבל בשאר מצות, לא נצטוינו אלא שלא יהיו בזויות עלינו". הלכך הא דמצוה בו יותר מבשלוחו אא"ל שהוא חיוב, אלא יתרון מצוה בעלמא. וממילא "כל מי שתורתו אומנתו וגריס בה יממא ולילי כהני אמוראי, אי אפשר לו לקיים כלל יתרון מצוה זו דמצוה בו יותר מבשלוחו, שהרי

60 ולא ס"ל לחלק דמצוה שחייב לברך עליה שאני, כי שביארתי לעיל ליישב שי' אדה"ז מסוגיא זו. ועי' לעיל (ח"ב) מה שנת' שם בהרחבה בענין סוגיא זו.

אסור לו להתבטל מתורתו לעשות מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים כמ"ש בי"ד סי' ר"מ", כל זה הוא דוקא לדעת הר"ח והראשונים דכוותי' כדלעיל וכמו שביאר שכך היא דעת הטושו"ע, אע"פ שזה לא כפי דעת הרמב"ם. והלכה למעשה כוותייהו קי"ל.

*

ומה שקשה דלעיל כבר הובא שהטור ושו"ע פסקו ההלכה בלשון הרמב"ם ממש, הן (בסי' ר"מ) גבי כיבוד אב ומצוה אחרת והן (בסי' רמ"ו) בדין "היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה". וזהו שהבאר הגולה ציין גם על השו"ע רק המקור מהירושלמי. וא"כ קשה, אדמוה"ז שכ' "דכל מי שתורתו אומנותו וכו' אסור לו להתבטל מתורתו, לעשות מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים. כמ"ש בי"ד סי' ר"מ". (ודייק לכתוב בל' הגמ' דמו"ק, "מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים", ולא "מצוה דאפשר לה להיעשות ע"י אחרים") ואין אתי שפיר דבריו לשיטתם. זה ית' בעז"ה לקמן.

מצוה בו יותר מבשלוcho

חלק ד'

יישוב ובירור שיטת אדמוה"ז

סימן א

מהו מקורו של אדמוה"ז שאין מפסיקין מת"ת למצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים.

מחלוקת שתי סוגיות בדין מצוה בו יותר מבשלוcho במקום ת"ת.

שיטת הרמב"ם כהסוגיא דמבטלין ת"ת לעשות בעצמו.

האם גם ש"י הטור והשו"ע כהרמב"ם.

א. לעיל נת' ש"י אדה"ז דמצוה בו יותר מבשלוcho אינו אלא יתרון מצוה. וממילא ע"כ דמה שהאמוראים שתורתן אומנתן הפסיקו תלמודם לעסוק בצרכי שבת, הוא חובת הגוף מפני כבוד השבת שנצטוינו בו. ולא כהמג"א שפירש שזה מפני שמצוה בו יותר מבשלוcho.

וז"ל רבינו: "ועוד דכל מי שתורתו אומנתו וגריס בה ימא ולילי כהני אמוראי, אי אפשר לו לקיים כלל יתרון מצוה זו דמצוה בו יותר מבשלוcho. שהרי אסור לו להתבטל מתורתו לעשות מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, כמ"ש בי"ד סי' ר"מ".

לעיל נת' דמשמע ש"י הרמב"ם אינה כן, אלא ס"ל שחייבים בכבוד כל מצוה. ומצוה בו יותר מבשלוcho היינו מצוה ממש וחובה, מחמת כבוד המצוה. אלא הוכח דמש"כ אדמוה"ז הוא דוקא לש"י הטור ושו"ע דקי"ל כוותייהו וזהו שציין ליו"ד סי' ר"מ (ולא כשיטת הרמב"ם).

*

ב. אמנם אכתי דברי רבינו צריכים ביאור. דהנה חילוק דין זה שכ' רבינו דמי שתורתו אומנתו וכו', אסור לו לעשות מצוה שחייב בה ואפשר לעשותה ע"י שליח, הוא חידוש גדול.

ומש"כ רבינו על דין זה "כמ"ש ביו"ד סי' ר"מ", צריך להבין למה כונתו. לשון זה דמי שתורתו אומנותו שאני משאר כל אדם, לענין הפסקת תלמודו לעשית מצוה שיכול לעשותו ע"י שליח, לא נמצא כלל בטושו"ע. ואפי' בהל' ת"ת לאדמוה"ז לא נמצא לשון כזה לדינא⁶¹.

אמנם יש ברא"ש כעין זה, אבל לא לדינא. דהנה בכתובות (יז א) דת"ר מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אלעאי, שהיה מבטל תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה וכו'. הרא"ש (שם פ"ב סי' ה) מסיק דחובה היא. דלישנא דהש"ס דקאמר דנטילתה כנתינתה מורה על דרך חובה וכו' .. "והיה דר' יהודה [ב"ר אלעאי], מייתי סייעתא מיניה אע"פ שהיתה תורתו אומנתו ולא היה לו עסק אחר אלא ת"ת היה מבטל וכ"ש שאר העם", יעו"ש.

וכ"כ מהרש"ל ביש"ש (כתובות שם), "והא דנקט רבי יודא בר' אלעאי וכו', אני אומר ראייה משם, דהא אפילו ר' יודא בר' אלעי שהיתה תורתו אומנתו, אפילו הכי היה מבטל, ואי לאו דחובה הוא, לא היה מבטל, מאחר שתורתו אומנתו".

ובאהע"ז (סי' ס"ה ס"א), דכתב הרמ"א דמבטלין תלמוד תורה להכנסת כלה לחופה. כ' על זה החלקת מחוקק (סק"ב), "אפילו מי שתורתו אומנתו מחויב לבטל וכו'.

גם הפנ"י (בכתובות שם), הגם שבתחילה נראה לו לפרש בהא דר"י ב"ר אילעאי (לא כהרא"ש, אלא) דאתא לאשמעינן דאפילו ת"ת דרבים מבטלין כדאשכחן בפ"ב דסנהדרין (דף כ' ע"א) אמרו עליו על ר' יהודה בר' אלעאי שהיו יושבין ששה באמה ועוסקין בתורה וכ"כ התוספות בפ"ק דמגילה (ג' ע"ב בד"ה)⁶². מ"מ הפנ"י חזר בו ופירש כהרא"ש, משום דר' יהודה בר"א היה תורתו אומנתו, עי"ש.

אולם כל זה רק בתורת רבותא. אבל שיהיה נפ"מ לדינא הלכה למעשה, לענין הפסקה מת"ת, בין איניש דעלמא בשעה שלומד ובין מי שתורתו אומנתו, לא מצאתי (גם אחר חיפוש מדוקדק באמצעים הקיימים לזה כיום), זולת לשון רבינו כאן בקו"א.

יתר על כן. אדמוה"ז עצמו כשפסק דין זה (בהל' ת"ת פ"ד סעי' ד), לא פירש כהרא"ש שההוכחה מר' יהודה ב"ר אלעאי דאפי' שתורתו אומנתו הפסיק, אלא שהרבותא מר' יהודה ב"ר אלעי, דאפי' תורה דרבים מבטלין. רבינו שינה מל' הגמ' דכתובות [ומל' הפוסקים], וז"ל: "אפילו תלמוד תורה של רבים נדחה מפני מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים. כמו שאמרו על ר' יהודה בר' אלעאי כשהיה מלמד לתלמידיו, וראה את המת או את הכלה

61 אמנם ראוי להעיר על דבר פלא, שבאור התורה להצמח צדק, דברים ח"ג (ניצבים-יוהכ"פ) עמ' א' תקע"ב (בסוף העמוד), משמע (שעכ"פ בפנימיות), הדברים כפשוטן. דמי שתורתו אומנתו, שאני מאחרים לענין הפסק תלמוד. ומבאר זה שם בדרגות של מצות ותורה בל' הידוע ליודעי ח"ן עי"ש. ומסיים: "ולכך מצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים, אזי מי שתורתו אומנתו אינו מפסיק מעסק התורה. משום שכשולומד אותה בתורה שהוא חכ' המצות, שהוא הגבה למעלה וכו'. רק כשא"א לעשות ע"י אחרים, מוכרח להשפיל עצמו ולקיימה וכו' וכו'... ולכן מי שאין תורתו אומנתו, מפסיק אף למצות שאפשר לעשותה ע"י אחרים" (!) יעו"ש וצע"ג. וסוד ה' ליראיו.

אמנם עי' בסה"מ תורת שמואל תרל"ו (עמ' תקי"ג) ועוד בכ"מ, בביאור מעלת התורה על המצוות, שאינו מחלק מצד הגברא, דהיינו דוקא במי שתורתו אומנתו, אלא בין אפשר לקיימה ע"י אחרים או לא. וראה מאמר אדה"ז תקס"ח א' עמ' ק"ס בענין זה ממש, וכן בתו"א ד"ה יביאו לבוש מלכות, ובלקו"ת פ' אחר.

62 ועי"ש בל' רש"י דהיינו כל ישראל, כמעשה דיהושע. ולפי"ז לכא' משמע דמש"כ התוס' ה"ג כל לישראל יעו"ש.

היה מפסיק מתלמודו ללות המת ולהכניס הכלה לחופה". (לקמן ית' בע"ה).

ג. אלא אפילו נאמר –ולכאו' כך מתבקש- דאין כונת רבינו לדין וגדר מיוחד של מי ש'תורתו אומנותו' דוקא. אלא כונתו שאסור להפסיק התלמוד בשביל לקיים היתרון מצוה דבו יותר מבשלוחו. ומה שנקט בל' מי שתלמודו אומנותו וכו', היינו מפני שכך היא המציאות אצל האמוראים וכל מי שתורתו אומנותו, שכל התעסקות שהיא, היא הפסק תלמודו. וזהו שכ' ש"אסור לו להתבטל מתורתו (שכבר עוסק בה), לעשות מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים". אבל אפי' הכי, אכתי צ"ב מהו המקור לדין זה בשו"ע.

ד. לכאו' היה אפ"ל שהראיה היא ממש"כ ביו"ד סי' ר"מ (סי"ב), אמר לו אביו השקיני מים, ויש לפניו לעשות מצוה עוברת כגון קבורת מת או לוייה, אם אפשר למצוה שתיעשה ע"י אחרים, יעסוק בכבוד אביו וכו'. ואם אין שם אחרים לעשות, יעסוק במצוה ויניח כבוד אביו. דלכאו' נילף מינה דה"ה תלמוד תורה שהיא מצוה עוברת, דכל שעה ושעה מצוה בפני עצמה היא (כמש"כ הט"ז בהל' מגילה סי' תרפ"ז), וא"א שתתקיים ע"י אחרים, דמצוה שבגופו היא. וממילא לא יפסיק בשביל לקיים מצות כבוד אב.

אבל באמת קשה לדמות זל"ז. דשאני ת"ת, דלא אמרינן בה הכלל דעוסק במצוה פטור מן המצוה, אלא דינא הוא דמפסיק למצוה שנתחייב בה. כדפריך בירושלמי (שבת פ"א ה"ב) ולא מודי רבי שמעון בן יוחי שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב, ולית ליה לרבי שמעון בן יוחי הלמד שלא לעשות שהלמד שלא [ע"מ] לעשות כו' נוח לו אילו נהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לעולם. (והביאור בזה כ' אדה"ז וכן הוא במאירי כדלקמן, דתלמוד שלא ע"מ לקיים אינו תלמוד תורה)⁶³.

ד. גם ממש"כ שם (סי"ג) "תלמוד תורה גדול מכבוד אב ואם"⁶⁴. ופירשו הש"ך והט"ז, דהכי ילפינן מיעקב, שכל אותן שנים שלמד תורה בבית שם ועבר לא נענש עליהן, אע"פ שביטל מצות כיבוד. באמת קשה להוכיח מזה כדברי רבינו. דכ' הפר"ח כ' (הובא בפתחי תשובה שם סק"ח), דהיינו דווקא אם צריך לילך חוץ לעיר [כמ"ש בסעיף כ"ה], "תלמיד שרוצה ללכת למקום אחר כו' .. לפני הרב ששם, ואביו מוחה בו וכו' אינו צריך לשמוע לאביו בזה". "אבל אם הוא בעיר, יכבד את אביו ויחזור לתורתו. כמ"ש בסי' רמ"ו סי"ח" עכ"ל. ומשמע הביאור בזה, מפני שעכשיו שרוצה לילך, אינו מבטל בזה מצות כיבוד אב שכבר נתחייב בה. דעכשיו לא אמר לו אביו השקיני מים וכו'. אלא שעיי"ז שהולך, ממילא אח"כ לא יוכל לקיים. אבל אז גם לא יתחייב (שזהו המצב של יעקב בבית שם ועבר). משא"כ כשהוא בעיר ואמר לו אביו השקיני, צריך להפסיק תלמודו ולהשקותו, ויחזור לתורתו.

והמקנה בקדושין (ל"א ד"ה אסתיעא מלתא, הפת"ש ציין לדבריו), כ' בפירוש לחלק כעין זה: "דהא דאמר איזהו כיבוד, מאכילו ומשקהו. היינו דוקא כשלא צוה לו אביו. אבל אם אמר לו השקיני, זה הוי בכלל מורא וכו' .. ויש לומר דדוקא ביעקב שהי' רק מצות כיבוד לחוד, שלא הי' אצל אביו כדי לכבדו, בזה אמרו דת"ת עדיף מיניה. אבל אם אמר לו אביו השקיני מים, י"ל דמורא עדיפא מת"ת" וכו'. והביא ראיה לדבריו מהריטב"א עי"ש.

63 אמנם הש"ך ביו"ד סי' רמו ס"ק י"ח (על סעיף יח, "היה לפניו עשיית מצוה ות"ת וכו'"): כ' ע"ל סימן ר"מ סעיף י"ב ובא"ח סימן תרפ"ז. וצ"ב כונתו.

64 וכן הוא ברמב"ם (הל' ממרים פ"ו הי"ג).

ו. ולכאור' אדרבה, מעשה רב דמבטלין ת"ת למצות כיבוד או"א, דאשכחן הכי בדר' טרפון. כדאיאתא בירושלמי (פאה פ"א ה"א), אמו של רבי טרפון ירדה לטייל לתוך חצרה בשבת, והלך רבי טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותי, והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למיטתה. בעצמו עשה ולא ע"י עבדו ושלוחו, ואע"פ שבודאי הוצרך להפסיק מתלמודו בשביל כך. ובקידושין (ל"א ב), ר' טרפון הוי ליה ההיא אימא זקינה. **כל אימת** דהויא בעיא למיסק לפוריא, גחין וסלקא עליה. לא רק מקרה אחד, אלא כל אימת וכו'. ור' טרפון שכנודע עשיר הי', לא שכר משרתת שתעשה במקומו בכל עת. ומשמע כמשנת"ל, משום דלא דמי לשהיית יעקב בבית שם ועבר חוץ לבית אביו. משא"כ ר"ט שכבר נתחייב באותה שעה שהוצרכה לסייעו. ולכך עשה בעצמו אע"פ שאפשר ע"י שליח. ולדברי אדמוה"ז קשיא, איך הותר לו לר"ט, הא אפשר לקיימה ע"י אחרים.

אלא אם נאמר דכיבוד אב ואם שאני, דגדול כיבוד אב ואם. כדאמר' (ב"מ לב א), הוקש כיבוד אב ואם לכבודו של מקום. שנאמר כאן כבוד את אביך ואת אמך, ונאמר להלן כבוד את ה' מהונך. ובירושלמי (פאה פ"א ה"א), דתני רשב"י אומר גדול הוא כיבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה **יותר** מכיבודו .. שנאמר כבוד את ה' מהונך כו' .. (כגון לקט שכחה ופיאה ותרו"מ, ומאכיל ומשקה את העניים, הרעבים והצמאים), ואם אין לך אין את חייב באחת מהן. אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם, בין שיש לך הון בין שאין לך הון, כבוד את אביך ואת אמך, ואפילו את מסבב על הפתחים.

ומה שקשה ע"ז, שאם אין לבן ממה לתת, ההלכה דאינו חייב לחזק על הפתחים להאכיל את אביו. כבר תירצו, עפ"י מה שנפסק (שם סי' ר"מ ס"ה) "אבל חייב לכבדו בגופו, אע"פ שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזור על הפתחים". בפרט לפי מש"כ אדה"ז גבי כבוד שבת, מדלא הזכירו בגמרא היאך היו נוהרים כן בשאר מצות אלא בשבת בלבד, שנצטוינו לכבדה במאד, ש"מ דכבוד שבת שאני. א"כ כיבוד אב ואם נמי. מדלא הזכירו בגמרא היאך היו נוהרים כן בשאר מצות אלא בכיבוד אב ואם בלבד, כי הא דר' טרפון וכו', ש"מ דכיבוד אב שאני. אלא דא"כ, אדרבה מהל' כבוד אב שמעינן לאידך גיסא וצ"ע.

ז. גם בסי' רמ"ו, בדין ביטול ת"ת לקיום מצוה, גם שם לא נמצא הלכה מפורשת שלא יפסיק תלמודו אפילו למצוה שכבר נתחייב בה. וכדלקמן ביתר פירוט⁶⁵.

והגם דפשיטא שאין זו רק דעת עצמו של אדה"ז. דאילו הכי איך הביא ראייה למש"כ שהטירחא דכבוד שבת היא בגדר חובה, מהא גופא "דכל מי שתורתו אומנתו וגריס בה יממא וכו', .. אסור לו להתבטל מתורתו לעשות מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים". הרי לא יתכן שיביא ראייה לדבריו, מדעת עצמו לבד. (וכלשון מהרש"א בב"ק ומהרש"ל במ"א, לדחות ראי' שכזו, בבטוי ש"הוא תולה עצמו בחגורתו". ומה"ט גם א"א לומר דכוונת רבינו לסי' ר"מ בשו"ע שלו שאיננו לפנינו וחבל על דאבדין). וצ"ע מהיכא פשיטא לרבינו שכן היא דעת הטור ושו"ע, ומה כונתו במה שציין לשו"ע יו"ד.

ח. ואכן יש מי שפוסק בפירוש כהגמ' דמו"ק. הרוקח (הלכות ברכות סי' שס"ט) כ' בפירוש, "ומצוה שאיפשר לעשות על ידי אחרים, עוסק בתורה". וציין המקור לזה, "בפרק א' דמו"ק".

65 דלכאור' משם משמע כמש"כ במשנ"ב דסי' ר"ג בשעה"צ לחלק בין מצוה שחייב בה ובין קיום מצוה שאינה מוטלת עליו. ע"ד שנת' לעיל, וכדלקמן.

גם רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה נתיב ב' ח"ה) פסק: "אם יש לפניו מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, תלמוד תורה קודם. אבל אם אי אפשר לעשותה על ידי אחרים וכו' המצוה קודמת", וכ' על זה: "כך כתב הראב"ד במועד קטן על ההיא דפלוס מעגל רגליך"⁶⁶.

וכן הריטב"א (במו"ק שם), פסק כאותה סוגי, אך בדבר חידוש. דאפילו במצוה שא"א לעשות ע"י אחרים אינו חייב להפסיק, אלא רק רשאי להפסיק, ומשמע דס"ל ששקולים הם. ואולי שפירש דהיינו דאמרינן דבמקום שא"א לעשותה ע"י אחרים, אזי "ישוה בה". אבל לא דעדיפי מינה. וז"ל: "כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים. לא יניח תורתו מפניה. כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, מותר לו להניח תורתו ולהתעסק בה. וכן הלכה". והברכי יוסף (או"ח סי' לח) העיד: "וכן ראיתי בחידושי הר"ן כ"י למ"ק, שפירש דכשאפשר לעשות המצוה ע"י אחרים עוסק בתורה ולא במצוה, ואם לאו יעסוק במצוות ולא בתורה, דמעשה עיקר ולא המדרש, עכ"ל (הר"ן). הרי דתלי טעמא דלא המדרש הוא העיקר אלא המעשה. ותיסגי לן דלא מבטל תורה לסתם מצוה אפילו שאפשר לעשותה ע"י אחרים" עכ"ל הברכי".

ולכא' תימה בדבריו, מאי אפילו. אדרבה, משום דאפשר לקיימו ע"י אחרים היינו טעמא דאינו מבטל. אבל לפי הנ"ל יובן. אפילו שהיא מצוה כזו "שאפשר לעשותה ע"י אחרים", כלומר, אפילו שהיא מצוה דרמיה עליה דידיה, רק שאפשר לו לעשותה ע"י אחרים, דהיינו ע"י שליח, אין מבטלין ת"ת עליה.

אבל כמובן שאין בזה תירוץ למה בחר אדה"ז לפסוק כמותם ולא כהרי"ף והרמב"ם והרא"ש. ובפרט צ"ב מה שרבינו כתב כן משמיה של השו"ע. וצ"ע.

ב.

ט. אמנם לכא' קשה יותר. דהנה לעיל (ח"ג) נת' דמה שפסק הרמב"ם (פ"ג מהל' ת"ת ה"ד): "היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה, אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים, לא יפסיק תלמודו. ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו". היינו כמו שכ' הכס"מ, שהרמב"ם פסק כהירושלמי דפסחים ולא כהסוגי דמו"ק.

ונת' דמשמע שבזה גופא נחלקו הסוגיות, אם מבטלין תורה לעשיית מצוה שחייב בה, היכא דאפשר לעשותה ע"י שליח. והרמב"ם לשיטתו דחייבים בכבוד כל מצוה, פסק כהירושלמי דרק לצורך מצוה בעלמא דלאו עליה דידיה רמיה, אין מבטלין אם אפשר לה להיעשות ע"י אחרים. משא"כ מצוה דעל כתפיה, אפילו שאפשר לו לעשותה ע"י אחרים מבטלין. ולפיכך לא ציין הכס"מ לגמ' דמו"ק אלא לירושלמי. ונת' שדברי אדה"ז רק לדעת הטור ושו"ע דכוותיהו קי"ל הלכה למעשה יעו"ש.

ומכיון שהטור ושו"ע הן גבי כיבוד אב ומצוה אחרת (בסי' ר"מ), והן (בסי' רמ"ו סי"ח) בדין "היה לפניו עשיית מצוה ות"ת, אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו". פסקו בלשון הרמב"ם ממש, דמזה משמע

66 עיי"ש שהראב"ד פי' גם ברישא, בהא ד'פלוס' ו'פן תפלוס', דקאי על מצוה במקום ת"ת כמו בסיפא דחפצי שמים ישוה בה. ולא כרש"י שפי' שהרישא על מצוה גדולה וקטנה, ורק הסיפא על מצוה ות"ת.

שס"ל כוותיה. ומוכח שכן פירש הבאר הגולה בדבריהם, כי גם הוא – כמו הכס"מ על הרמב"ם – לא ציין מקור לפסק השו"ע אלא מהירושלמי הנ"ל. וא"כ לכאור' יפלא איך אתי שפיר דברי רבינו שפסק כהסוגיא דמו"ק, לשי' הטור ושו"ע⁶⁷.

ג.

י. עוד קשה לכאור' בדברי אדמוה"ז עצמו בהל' תלמוד תורה, ששם בולט החילוק בין הלשונות "אם אפשר להיעשות ע"י אחרים", ו"אם אפשר לעשותה ע"י אחרים". וז"ל רבינו (הל' ת"ת פ"ד סעי' ג'): "היה לפניו עשיית מצות ותלמוד תורה, אם אפשר **למצוה להעשות** ע"י אחרים, לא יפסיק תלמודו כו'. ואם אי אפשר למצוה **להעשות** ע"י אחרים, כגון להיות מעשה לצדקה במקום שדבריו נשמעים יותר מדברי אחרים, או שאין עשיית אחרים מספקת למצוה זו, כגון להוצאת המת שאין לו מלווים לפי כבודו כשיעור שיתבאר במקומו, יפסיק תלמודו ויעשה המצוה ויחזור לתלמודו" עכ"ל.

אבל להלן (שם סעיף ד') ז"ל: "אפילו תלמוד תורה של רבים נדחה מפני מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים. כמו שאמרו על ר' יהודה בר אלעאי **כשהיה מלמד לתלמידיו, וראה את המת** או את הכלה היה מפסיק מתלמודו ללות המת ולהכניס הכלה לחופה".

ולכאור' תימה, הרי הדוגמא שהביא מהלכות המת היא לכאור' ממש אותה דוגמא שהביא בסעיף ג'. א"כ מה פשר שינוי הלשון בין "ואם אי אפשר למצוה להיעשות ע"י אחרים" דסעיף ג', ובין הל' דסעיף ד' "מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים". ועוד, מה ראה לחלק הדין לשני סעיפים, ולמה לא אמר בסעיף ג' שניהם כאחד 'היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה, ואפילו ת"ת דרבים וכו'".

יא. אך באמת זה אינו והוא לא קשיא כלל. וגם זה ביטא אדה"ז באופן נפלא בלשונו הזהב, בשינוי לשון קטן. בסעיף ג' כ' "כגון להוצאת המת שאין לו מלווים לפי כבודו וכו'". ואילו בסעיף ד' כ' "כמו שאמרו על ר' יהודה בר אלעאי כשהיה מלמד לתלמידיו וראה את המת או את הכלה היה מפסיק מתלמודו וכו'". "וראה את המת" דייקא. [רבינו כ' ההלכה בשינוי מלשון הגמ' דכתובות י"ז ע"א: "אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אלעאי, שהיה מבטל תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה", שבלשון זה כתב גם הרי"ף (מו"ק טו א בדפי הרי"ף) והרא"ש בכתובות (פ"ב סי' ה') והבה"ג (סי' א הל' ברכות)]. אבל רבינו דייק לכתוב כמו שהוא במס' שמחות פ"א ה"ז ובירושלמי חגיגה פ"א ה"ז, ר' יהודה **כשהיה רואה** את המת ואת הכלה מתקלסין היה נותן עינו בתלמידים ואומר המעשה קודם לתלמוד.

והם הם הדברים. כאשר רואה את המת שאני. דנהגה כ' הרמב"ן (תורת האדם שער הסוף - ענין ההוצאה) אחר שהביא הירושלמי דפסחים הנ"ל דתלמוד גדול כו' מביא הא דר' חייא ור' יוסא ור' אמי חבשון מיייתי קומי ר' אליעזר (פי', שנתאחרו לבוא לתלמודם) אמר לון אן הויתון, אמרין ליה גמלינן חסד, ולא הוון תמן חורנן, אמרין ליה מגירי הוה. פי' גמלינן חסד שלוו את המת. ואמר להם ר' אלעזר ולא היו שם אחרים ולמה בטלתם מתלמוד תורה, והשיבו שכן שלנו הי' ונהגנו עמו דרך ארץ לגמול לו חסד, ושמעין מינה שאין מבטלין ת"ת למת

67 דוק בל' אדמוה"ז "דכל מי שתורתו אומנתו וגריס בה יממא ולילי כו'.. אסור לו להתבטל מתורתו לעשות מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים", שדייק לכתוב בל' הגמ' דמו"ק, ולא בל' הירושלמי "מצוה דאפשר לה להיעשות ע"י אחרים".

כשיש בעיר מי שיתעסק עמו כל צרכו. אלא עוסק בתורה ואינו צריך לצאת ולראות אם יש עמו כל צרכו אם לאו, אלא כיון שיש שם מי שיעשה מעשה, ת"ת שלו קודם. עכ"ל הרמב"ן. הביאו הב"י (יו"ד סי' שסא א'). וכן פסק בשו"ע (שם סעי' א'), "ואין מבטלין ת"ת למת, כשיש מי שיתעסק עמו כל צרכו, אלא עוסק בתורה. ואינו צריך לצאת ולראות אם יש עמו כל צרכו אם לאו".

אבל אם רואה את המת שאני. דאיתא בברכות (יח א), אמר רחבה אמר רב יהודה כל הרואה המת ואינו מלווה עובר משום (משלי י"ז) לעג לרש חרף עשהו. ונפסק להלכה והוא בשו"ע יו"ד (סי' שס"א ס"ג) "הרואה את המת ואינו מלווה, עובר משום לועג לרש ובר נידוי הוא וכו'. כלומר, דמשעה שרואהו נתחייב במצוה⁶⁸. ומכיון שבכך נעשית מצוה דרמיא עלי', לפיכך מבטלין ואפילו ת"ת דרבים.

יב. מעתה מובן היטב. בסעיף ג' לענין הדין אם מבטלין ת"ת לצורך מצוה דלאו ידידה, כגון הלויית המת ועישוי לצדקה, דאין מבטלין אלא א"כ המצוה א"א לה שתתקיים ע"י אחרים, בזה נקט רבינו כלשון הירושלמי, 'אם אפשר (או אי אפשר) למצוה להעשות ע"י אחרים'. נהי שהיא מצוה שבעצם לאו עלי רמיא, מ"מ אם א"א לה שתתקיים ע"י אחרים, יפסיק. משא"כ בת"ת דרבים שכ' הדוגמא "כשראה" המת, וכאשר רואה את המת אזי נעשית מצוה דרמיא עלי'. כדאמרי' בברכות (יח א), אמר רחבה אמר רב יהודה, כל הרואה המת ואינו מלווה עובר משום לועג לרש חרף עשהו. וכן נפסק בשו"ע (שם ס"ג), בתוספת "ובר נידוי הוא וכו'". וא"א לעשותה ע"י אחרים, דמצוה שבגופו היא ולא שייך בה שליחות⁶⁹. כאן דייק רבינו לכתוב בל' 'מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים'. כי אם היה אפשר לקיימה ע"י אחרים, דהיינו ע"י שליח, היה אסור לבטל אע"פ שמצוה בו יותר מבשלוחו. ודוק⁷⁰.

ד.

יישוב וביאור דברי אדמוה"ז

הטור וש"ע שלא הזכירו את רבא ורב ספרא, א"א שהוא ע"ד תנא ושייר יסוד פשוט, רק מפני חיוב מבטלין ת"ת ולא בשביל קיום

א. מה שנראה בהבנת דברי רביה"ג דפשיטא לי' בדעת הטור וש"ע דס"ל כהסוגיא דמו"ק ולא כמו שהבין הבאר הגולה, בהקדים הבנת היסוד שהניח רבינו, דמצוה בו יותר מבשלוחו אינו אלא יתרון מצוה. רבינו הוכיח כן מהגמ' דקידושין, כמש"כ בפתח דבריו: "עייין בריש פ"ב דקידושין, דלגבי קידושי אשה מצוה בו יותר מבשלוחו, מהא דרבא ורב ספרא דומיא דקידושי

68 ועי' חלקת מחוקק אהע"ז סי' ס"ה סק"ב שכ' דגם בחופה אפ"ל דוקא כשרואה שנכנסין לחופה צריך לכבדם אבל אם יודע שיש חופה בעיר אין צריך לבטל מלימודו ולילך שם. אבל הב"ש (שם סק"ג) חולק עליו. וכ' דלשון הבריייתא אינו משמע כדבריו עיי"ש.

69 מלבד הסברא הפשוטה שכ' האור שמח (הל' שלוחין ושותפין פ"א ה"א), דכל שהשליח מקיים במעשהו מצוה שהוא עצמו חייב בה, א"א שיחשב זה עשית המצוה עבור משלחו.

70 הגם שבאמת לדינא אין כאן נפ"מ בין ת"ת דיחיד ודרבים, אפי' ת"ת דיחיד אינו נדחה מפני קיום מצות הלויית המת, אלא, אם יודע שאי אפשר למצוה להתקיים ע"י אחרים, דאזי חל חיוב ללוותו או לקברו. או אם 'ראה' את המת. שכבר נתחייב ללוותו בעצמו. ומחמת החיוב מבטלין אפי' ת"ת דרבים, דמצוה שבגופו היא וא"א ע"י שליח.

אשה, משמע דליכא חיובא במילתא, אלא יתרון מצוה בעלמא וכו'. כלומר, מתוך שאת התעסקות רבא ור"ס ברישא ושיבוטא, מעמידה הגמ' (ללישנא בתרא) כ'מעשה רב' ודוגמא לאשה המתקדשת דמצוה בה יותר מבשלוחה לקבל קידושיה. הנה כמו שבאשה לא שייך לומר **חובה** שתקבל קידושיה בעצמה, שהרי היא אינה עושה שום מעשה בקידושין, לבד שאינה חייבת בזה⁷¹. ועל היעדר עשיה לא שייך חיוב. ופשיטא שאין זה אלא יתרון מצוה בלבד. ש"מ ש'מצוה בו יותר' דרבא ורב ספרא נמי, ליכא חיובא במילתא, ואינו אלא יתרון מצוה בעלמא.

ויפה העירני ידידי מכובדי הגאון המופלג רבי ישראל פרידמן שליט"א ראש ישיבת אהלי תורה, דעצם הלשון 'מצוה בו יותר', הלא כפשוטו זהו משמעו, שרק 'מצוה יותר'. דהיינו יתרון מצוה בלבד. ואולי אכן זהו שורש הבטוי של אדה"ז "יתרון מצוה", שאינו מצוי כלל לפניו עכ"פ בענין זה⁷².

עוד הוכיח רבינו שכן היא דעת הטור וש"ע, ממה ש"לא הזכירו הא דרבא ורב ספרא כלל". (הטור וש"ע דוקא. דאפילו שיש חולקים, מ"מ לענין פסק הלכה למעשה, אין לנו אלא כדעת השו"ע).

ב. וא"ת מה בכך שהטור וש"ע לא הזכירום. וכי אי אפשר דתנא ושייר. והרי לא רק את רבא ורב ספרא השמיטו. מתוך כל האמוראים שנזכרו בגמ', רק ארבעה הזכירו הטור וש"ע. ומאי קושיא אם גם את רבא ורב ספרא שיירו מלהזכיר.

אלא באמת זה אינו. הטור וש"ע שבאו לקבוע הלכה שצריך "להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת **כדי לכבדו**". ועל זה הביאו מעשי האמוראים "ומהם ילמדו", א"א שישמיטו את רבא ורב ספרא באקראי, בגדר תנא ושייר. שהרי יש להם להדגיש מה ילמדו מהם. האם דין מיוחד בכבוד שבת, או שמצוה בו יותר מבשלוחו בכל המצות. ובהא תליא, אם יזכירו את רבא ורב ספרא בכלל שאר האמוראים, או לא. כי בזה תלוי הפשט בגמ' דקידושין, האם הא דמצוה בו יותר מבשלוחו "כי הא דרבא ורב ספרא", היינו חובה או יתרון מצוה בעלמא.

ביאור הדברים. הרי כל ההוכחה שחובה להתעסק בצרכי שבת מפני כבודה, הוא רק ממה שהאמוראים עשו כן בקביעות. כלשון אדה"ז, דממה "שזלזלו את עצמם כל כך בקביעות בכל שבת ושבת, מכלל דחיובא איכא במילתא". דאם לא בקביעות, אדרבה ש"מ דאינה חובה. וממילא הא בהא תליא. אם רבא ורב ספרא בכלל האמוראים שעשו בקביעות מפני כבוד השבת, ואעפ"כ אומרת הגמ' על זה הגדר דמצוה בו יותר מבשלוחו, ע"כ דמצוה בו יותר וכו' היינו חובה, כמו החובה מפני כבוד שבת. [וכמשנת"ל שזוהי דעת הרמב"ם, מפני החיוב בכבוד כל מצוה]. וממילא לאו דוקא רבא ור"ס. שהרי כל האמוראים עשו מה שעשו בכל שבת מפני כבודה. משא"כ אם פרטים אלו שעשו רבא ורב ספרא אינם בכלל מעשי האמוראים בכל שבת

71 שהרי אינה מצוה על כך. דאפי' לתוס' דאשה מצוה על שבת, אבל לא על הקידושין. ולהר"ן אינה אלא מסייעת בקיום מצותו. ואפי' להרמב"ם שהקידושין מצוה, רק הוא המצוה. ואפילו תאמר שיש לה עכ"פ מצוה קיומית בכך, מ"מ אין זה חיוב. מלבד שאין מצדה שום מעשה ששייך לומר שתחייב בו.

72 ומה שאדה"ז בריש דבריו בק"א לא כ' דיוק הל' הזה, אלא כ' להוכיח דאינו אלא יתרון מצוה מהסוגיא דקידושין כג"ל, י"ל בפשיטות, אדמוה"ז הלא בא להוכיח דלא כהמנ"א. והמג"א ודאי לא נקט כן בפירוש הל' מצוה בו יותר מבשלוחו. דאדרבה בלשון זה עצמו נפט לאידך גיסא דהוי חובה. לכך הוצרך רבינו להוכיח אחרת. (וטעמו של המג"א, אולי ית' בע"ה במ"א).

מפני כבודה, ש"מ דכבוד שבת לחוד, ומצוה בו יותר מבשלוcho דענג שבת לחוד, ואינה חובה. ומכיון שכן, א"א שהטור והשו"ע לא יגלו דעתם בזה.

וביתר שאת. הסדר והלשון בגמ' (שבת קיט א) הוא כך: "רבי אבהו הוה יתיב אתכתקא דשינא ומושיף נורא. רב ענן לביש גונדא וכו'. רב ספרא מחרף רישא. רבא מלח שיבוטא. רב הונא מדליק שרגי. רב פפא גדיל פתילתא. רב חסדא פרים סילקא. רבה ורב יוסף מצלחי ציבי. רבי זירא מצתת צתותי. רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק. אמר, אילו מקלעין לי רבי אמי ורבי אסי מי לא מכתפנא קמייהו וכו'".

אבל הטור ושו"ע (סי' רנ ס"א) לא כתבו אלא, "כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק. ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים. ר"ז היה מדליק האש. ורב נחמן היה מתקן הבית ומכניס כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול".

הם דייקו (כמו הרמב"ם) להדגיש בכל מי שהזכירו, שכן וכך "היה עושה". דהיינו בתמידות בכל שבת ושבת. ובחרו להביא דוגמא אחת מכל סוג של הכנות לצורך השבת. (בהא דר"נ דמכתף ועייל כו', פירשו בו כרש"י, שהיה מתקן הבית ומכניס כלים וכו'. שלא שייך בזה טעם אחר אלא מפני כבוד שבת).

ודוקא על רבא ורב ספרא שהם הראשונים שנמנו בגמ' כמי שעסקו בצרכי הסעודה ממש, ואשר מהם דוקא הביאה הגמ' הראי' דמצוה בו יותר, עליהם דוקא פסחו הטור והשו"ע, ועל ההתעסקות בצרכי הסעודה, כתבו דוקא "כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק", שבגמ' נמנה אחרי רבא ורב ספרא. והלא דבר הוא. היתכן שכל זה באקראי ובגדר ד"תנא ושייר", בפרט כאשר יש נפ"מ להלכה אם יזכרום או לא כדלעיל.

(ואולי לזה נתכוין רבינו באמרו שהטור ושו"ע "לא הזכירו הא דרבא ורב ספרא כלל". ולכאן מהי ההדגשה שלא הזכירו 'כלל'. אלא כנ"ל, שהטור ושו"ע הדגישו את אי הזכרת רבא ור"ס, בדלגם עליהם והזכירם דוקא את רב חסדא במקומם).

ג. אחרי כל זה, הלא מאירים בפשטותם דברי אדה"ז על הטור ושו"ע, "ולא הזכירו הא דרבא ורב ספרא כלל, אלא למדו חיוב זה משאר אמוראי שזלזלו את עצמם כל כך בקביעות בכל שבת ושבת מכלל דחיובא איכא במילתא". לאמור, בהכרח דמה שפסחו על רבא ורב ספרא הוא, מפני שעליהם לא היו יכולים לומר "ומהם ילמדו" את חובת הטירחא מפני כבוד שבת. וממילא ע"כ שפירשו בהו כרש"י והר"ן שלא בתמידות עשו רבא ור"ס כן, אלא כשנזדמן להם 'רישא' ו'שיבוטא'. וממילא ע"כ דלאו משום חובה דכבוד השבת. הלכך הוצרכו ללמוד החובה, "משאר אמוראי וכו'". (והטעם שנקטו הכי בדברא ורב ספרא, כבר נת' לעיל בשי' רש"י, די"ל ממה שהגמ' דייקה ונקטה בדברא בל' עבר "מלח שיבוטא" ולא "הוה מולח" שמשמעו בכל שבת ושבת כהל' שנקטה הגמ' בשאר האמוראים, וכנ"ל בארוכה, ואין לכפול הדברים).

ומכיון שהתעסקותם של רבא ור"ס ברישא ושיבוטא שלא בתמידות הוא ה'מעשה רב' דמצוה בו יותר מבשלוcho, ברור "דליכא חיובא במילתא, אלא יתרון מצוה בעלמא". דאי חיוב, היתכן שלא קיימוהו בכל שבת. ולהכי מש"כ הטור ושו"ע ד"ומהם ילמדו" לעשות "שום דבר" מצרכי השבת, אשאר אמוראי דוקא.

וזהו שסיים רבינו, אלא "מה שלמדו הטור ושו"ע החיוב לטרוח, זה (דוקא) משאר אמוראי שזלזלו את עצמם כל כך בקביעות, בכל שבת ושבת. מכלל דחיובא איכא במילתא כמ"ש

לקמן בסמוך. וכוונתו למש"כ בהמשך, "מדלא הזכירו בגמרא היאך היו נזהרים כן בשאר מצות, אלא בשבת בלבד שנצטוינו לכבדה במאד וכו', .. שלא מצינו כן בשאר מצות".

כלומר, הגם שיש בכ"מ בגמ' אודות זהירות האמוראים בשאר מצות, אבל היאך היו נזהרים "כן", דהיינו לעשות בעצמם דוקא, זה לא הזכירו. ולמה, לזה אומר רבינו שתי תשובות שהן אחת. חדא, "אבל בשאר מצות לא נצטוינו אלא שלא יהיו בזויות עלינו", אבל לא נצטוינו לכבדן. וממילא גם ע"י שליח שפיר דמי. אבל נקודת האמת בזה היא התשובה הב', "ועוד, דכל מי שתורתו אומנתו וגריס בה יממא ולילי כהני אמוראי אי אפשר לו לקיים כלל יתרון מצוה זו דמצוה בו יותר מבשלוחו, שהרי אסור לו להתבטל מתורתו לעשות מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים כמ"ש בי"ד סי' ר"מ". משא"כ מפני כבוד השבת, "ואפ"ה כולהו הני אמוראי ביטלו תורתן בכל שבת ושבת, מכלל דחובת הגוף היא להתעסק דוקא בעצמו משום שזהו כבודו של שבת כמ"ש הרמב"ם".

כל זה כ' רבינו להדגיש שלילת הסברא דמצוה בו יותר מבשלוחו היינו חובה בכל המצות מפני כבוד המצוה (כמשנ"ת לעיל, דמשמע שכך פירש אדה"ז דעת המג"א, דהלכך טרח להוכיח דאין חיוב בכבוד כל המצות). דאילו היינו חייבים בכבוד כל מצוה, לא ימלט שלא היו מזכירים בגמ', "היאך היו נזהרים כן" – כלומר בעצמם – בשאר מצות".

*

ו. מדאיתנין להכי, דברירא שהטור ושו"ע אית להו דמצוה בו יותר מבשלוחו אינו אלא יתרון מצוה ולא חובה, הנה כשנבוא לדייק מהי הגדרתו של יתרון מצוה זה, ע"כ הגדר הוא שהעשיה בגופו אינו אלא הידור ויתרון **בקיום** המצוה ותו לא.

ובאמת, בנקודה זו תלוי הכל. כלומר, בעצם מה שאומר רבינו הוא, נקוט האי כללא בידך, שרק מפני **חיוב** לעשות יתכן להפסיק מת"ת. אבל בשביל **קיום** מצוה אין מפסיקין. ומכיון שמצוה בו יותר מבשלוחו אינו אלא יתרון **בקיום** המצוה, אסור לבטל תלמודו בשביל כך.

באמת סברא פשוטה ומוכרחת היא. דהנה באמת, עצם הדין דמפסיקין מת"ת למצוה צ"ב. הא קי"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה, ואפילו ממצוה שא"א לה להתקיים ע"י אחרים. ולא זו בלבד, אלא אפי' אפשר לו לקיים שתיהן, פטור. וז"ל אדה"ז בשו"ע (סי' לח ס"ז): "כל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת, אפילו אפשר לו לקיים שתיהן. לפי שכל שעוסק במלאכתו של מקום, לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אע"פ שאפשר לו עכ"ל (והוא כשיטת הר"ן עי"ש). וכן כתב עוד (בסי' תר"מ סי"ח) וז"ל: וכל העוסק במצוה אחת, א"צ לטרוח ולחזור אחר מצוה אחרת בעוד שהוא עוסק במצוה זו, ואע"פ שאפשר לו לקיים כל המצות בלי שום שיהוי ועיכוב להמצוה שעוסק בה, מ"מ פטרתו התורה מלטרוח ולחזור אחר מצוה אחרת עכ"ל.

וא"כ מאי שנא מצות ת"ת שחייב להפסיק ממנה לעשית מצוה, כדפריך בפשיטות בירושלמי (כדלעיל) ולא מודי רבי שמעון בן יוחי שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב. ולכאור' מאי קושי', הא עוסק במצוה הוא. וממילא פטור מהמצוה האחרת. אלא הטעם בזה כמו שמסיים הירושלמי קושיתו, "ולית ליה לרבי שמעון בן יוחי הלמד שלא לעשות שהלמד שלא [ע"מ] לעשות כו' נוח לו אילו נהפכה שיליתו על פניו ולא יצא לעולם". ומבאר אדה"ז (בהל' ת"ת שם) דמה שחייב להפסיק תלמודו כדי לקיימן כהלכתן וכו', לפי ש"אם אינו עושה

כן, נמצא שלמד שלא לעשות, ונוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם". דהיינו שאם לומד שלא ע"מ לקיים אין זה תלמוד תורה⁷³. אך כל זה במצוה שהתורה מחייבתו בה. אבל כשאין עליו חיוב, מהיכי תיתי שיפסיק לקיים מצוה אחרת. אלא ודאי באמת הכי הוא, שמפני חיוב הוא דמפסיקים, אבל לא בשביל קיום.

ז. כשנבוא עתה להתבונן בעומק קצת, במחלוקת הירושלמי והסוגיא דמו"ק הנ"ל, הנה לאמתו של דבר, למרות מחלוקתם, **היסוד** של שתי הסוגיות אחד. והוא, אותו יסוד פשוט שהדגיש אדמוה"ז, שרק מפני **חיוב** מבטלין תלמוד תורה, ולא בשביל **קיום** מצוה.

הירושלמי דמייירי במצוה שאינו חייב בה, ואם יכולה להיעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, היינו שבשביל **קיום** מצוה שאינו חייב בה, אין מבטלין. ומה שאם אין המצוה יכולה להיעשות ע"י אחרים יפסיק תלמודו, אין זה מפני קיום המצוה. אלא משום שכאשר אין אחרים שיעשוה, אזי נעשה הוא החייב במצוה. וחיובו בה הוא שדוחה.

דבר זה מוכח להדיא במאירי (מו"ק ט ב), דכ' שאם "אין שם ראוי לה אלא הוא וכו' וקבורת מת מצוה במקום שאין לו קוברים ודומיהם, המצוה קודמת. ומבטל תלמוד תורה כדי לקיימה. ואינו מפקיע חיובה מעליו בקיום מצות תלמוד תורה". איה"נ דמבטלין ת"ת "כדי לקיימה". אבל למה, לא בשביל עצם הקיום. אלא כי "אינו מפקיע חיובה מעליו בקיום מצות תלמוד תורה". החיוב דוקא הוא שדוחה.

והלא זהו ממש היסוד למה שאומרת הגמ' במו"ק. נהי דבמצוה שחייב בה מיירי, אבל מכיון שאין חיוב שיעשנה בעצמו דוקא, דאפשר ע"י שליח, ממילא מה שיפסיק כדי לעשותה בעצמו, אינו אלא בשביל 'יתרון מצוה' **בקיומה**, ובשביל 'קיום' אין מבטלין.

אלא דבהא קמפלגי הסוגיות. לפי הירושלמי, במצוה דרמיה עלי, מכיון דחייבים בכבוד כל מצוה, כמו בכבוד השבת (כשי' הרמב"ם), ממילא גם העשיה בגופו (ולא ע"י שלוחו) הוא בגדר **חיוב**, לפיכך יפסיק תלמודו ויעשנה. ולפי"ז 'מצוה בו יותר מבשלוחו', היינו מצוה ממש וחיובו. משא"כ להסוגיא דמו"ק, מצוה בו יותר מבשלוחו אינו אלא יתרון **בקיום** המצוה, ולפיכך גם מצוה דעלי' דידיה רמיה במקום ת"ת, יעשנה ע"י שליח ולא יבטל תלמודו בשביל ההידור בקיומה בגופו.

ת. מעתה הכל פשוט. הרמב"ם שהזכיר את רבא ורב ספרא בכלל שאר האמוראים שעשו בע"ש מחמת **החיוב** בכבוד השבת, כמש"כ הרמב"ם בפירוש. ואעפ"כ ילפינן מינייהו דמצוה בו יותר מבשלוחו, ע"כ ס"ל דמצוה בו יותר מבשלוחו הוא בגדר חיוב ממש מפני כבוד כל מצוה, דומיא דהחובה בכבוד השבת כמשנ"ל. ואין זה רק יתרון ב'קיום' המצוה. ממילא פי' הכס"מ בדברי הרמב"ם בהל' ת"ת, שמקורו מהירושלמי דוקא, דכוותיה פסק הרמב"ם. משא"כ הטור ושו"ע ש"לא הזכירו הא דרבא ורב ספרא כלל". והוכח מדבריהם דאית להו דמצוה בו יותר מבשלוחו אינו אלא יתרון בקיום המצוה, א"א ששיפסקו כהירושלמי. אלא ודאי כהסוגיא דמו"ק הם פוסקים.

73 ועי' במאירי (שבת ט ב) שכבר כ' בן וז"ל: "ושמא תאמר האיך הקילו בת"ת משאר מצוות שהעוסק במצוה פטור מהמצוה. י"ל שהתלמוד אינו אלא להביא לידי מעשה והאיך יפקיע את המעשה והוא שאמרו בירושלמי ע"ז הלומד לעשות ולא הלמד שלא לעשות עכ"ל. כלומר, שהלומד ע"מ שלא לעשות הוי גרעון בגוף מצות ת"ת.

ד.

יישוב וביאור דברי הטור ושו"ע, שלשימתם הירושלמי והגמ' דמו"ק לא פליגי כלל

ראיה מוכחת לזה מדברי אדמוה"ז ומביאור הגר"א

י. אלא אי הכי שהטור ושו"ע לא סברי כהרמב"ם אלא כהסוגיא דמו"ק, א"כ למה כשפסקו ההלכה בענין ביטול ת"ת לצורך מצוה (יו"ד סי' רמ"ו סי"ח), פסקוה באותו לשון של הרמב"ם, דמשמעו דוקא כהירושלמי דפסחים ולא כהסוגיא דמו"ק.

אבל י"ל דל"ק. בודאי כל דיוקי הלשון ברמב"ם שנת"ל הם נכונים. אבל רק אחרי הידיעה שהרמב"ם ס"ל מצוה בו יותר מבשלוחו הוא בגדר חיוב מפני כבוד המצוה, כדמוכח מהל' שבת כנ"ל. אבל לולא זאת, הדיוק של ההבדל דשינוי הלשונויות בין "אם אפשר למצוה להיעשות ע"י אחרים", ובין הלשון "אם אפשר לעשותה ע"י אחרים", אין זה מכריח שהסוגיות חלוקות. הא פשיטא לכו"ע שרק מחמת חיוב לעשות המצוה מבטלין ת"ת, ולא בשביל קיום מצוה. אלא שההגדרה דמצוה שאינו חייב בעשייתה, שתי פנים לה.

לשיטת הרמב"ם, מה יקרא "מצוה שאינו חייב בעשייתה", רק מצוה בעלמא דלאו עליה ידידה רמיא, אלא שנזדמן לו לקיימה. כגון קבורת המת, ואפשר לה ליעשות ע"י אחרים. אבל מצוה שמחוייב בה, כבר חל עליו גם החיוב לעשותה בעצמו, ולא ע"י שליח. דמצוה בו יותר מבשלוחו, היינו מצוה ממש וחובה. וזה לא אתיא אלא כהירושלמי. משא"כ להגמ' דמו"ק שנקטה הלשון אם אפשר (לו) לעשותה ע"י אחרים, ודאי לא משמע הכי⁷⁴.

אבל לשיטת הטור והשו"ע, לאחר שהוכח מדבריהם דס"ל דהא דמצוה בו יותר מבשלוחו הוא רק יתרון ומעלה **בקיום** המצוה, א"כ גם מצוה דעליה ידידה רמיא, אם אפשר לו לעשותה ע"י אחרים, דהיינו ע"י שליח, "מצוה שאינו חייב בעשייתה" היא. כי אין **חיוב** שיעשנה בעצמו. וממילא לשיטתם, הל' "היה לפניו עשיית מצוה" מתפרש שפיר גם במצוה דעלי' ידידה רמיא, אם אפשר לו לעשותה ע"י שליח. כי העשיה בגופו, אינו מחויב בה. אלא שיש **'לפניו'** אפשרות ליתרון מצוה של עשיית המצוה בעצמו. לפיכך "לא יפסיק תלמודו". כי בשביל יתרון ב'קיום' אין מפסיקין.

במלים אחרות, הטור והשו"ע סוברים שהסוגיא דמו"ק והירושלמי דפסחים לא פליגי כלל. והלשון "אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים" שנקט הירושלמי, לאשמעינן דאפילו מצוה דלאו עליה רמיא, אם א"א לה להיעשות ע"י אחרים, יפסיק תלמודו. דאזי נעשה הוא **מחויב** לעשותה, כמשנת"ל וכדמוכח מהמאירי שהובא לעיל. ולשון הגמ' דמו"ק "אם אפשר לעשותה

74 ואין להקשות ממה שבקו"א בהל' ת"ת (פ"ג אות א) כ' רבינו בלשון הגמ' דמו"ק גם לדעת הרמב"ם, וז"ל: "... ואף האור זרוע ור"ן שם מודים בתלמוד תורה שצריך להפסיק למצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים ולא מיפטר משום עוסק במצוה, כדאיתא בירושלמי ולית ליה לרשב"י שמפסיקים לעשות סוכה כו', וכדאמרינן בגמרא דילן במ"ק דף ט', וכמ"ש הרמב"ם וטור ושו"ע סי' רמ"ו, יעו"ש. דהיינו שגם להרמב"ם שכ' ההלכה בל' הירושלמי, אית ליה הסוגיא דמו"ק, דלכא"ו הוא לא כמ"ש הכס"מ שציין מקור לרמב"ם רק מהירושלמי. דזה אינו ולק"מ. משנת"ל שהרמב"ם אינו פוסק כהבבלי, היינו בפרט זה דמצוה דעליה ידידה רמיא, אפילו אם אפשר לעשותה ע"י שליח, חובה עליו שיעשנה בעצמו. אבל כאן הלא מיירי במצוה שבגופו שאינו יכול לעשותה ע"י שליח. ובוזה הלא פשיטא דלא פליגי הסוגיות כלל.

ע"י אחרים", לאשמעינן לאידך גיסא, דאפי' מצוה דעליה דידיה רמיא, אם אפשר לעשותה ע"י אחרים, דהיינו ע"י שליח, לא יפסיק תלמודו בשביל לקיימה בעצמו. כי העשיה בגופו אינו חיוב עליו, אלא רק יתרון בקיום המצוה בו יותר מבשלוחו. ומכיון שאינו חיוב, לא יפסיק. וממילא תו ל"ק ממה שנקטו הטור והשו"ע בל' הירושלמי.

וכל זה לא כהבאר הגולה שציין גם על השו"ע המקור רק מהירושלמי. דהיינו שגם בדברי השו"ע פירש דלא אתיא כהסוגיא דמו"ק.

יא. ראייה ברורה לזה, מאדה"ז עצמו. דבהל' ת"ת (פ"ד ס"ג כנ"ל) כשפסק אותה הלכה, פסקה באותו לשון ממש של השו"ע והרמב"ם: "היה לפניו עשיית מצות ותלמוד תורה, אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים, לא יפסיק תלמודו ואם אי אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים וכו' יפסיק תלמודו ויעשה המצוה ויחזור לתלמודו", והציון על הגליון הוא, "מו"ק דף ט"ז⁷⁵. דהיינו כנ"ל, שלדעת הטור ושו"ע הני תרי סוגיות לא פליגי, ומיירי גם במצוה דעלמא וגם במצוה דעליה דידיה רמיא.

וכן כ' גם בביאור הגר"א (בסי' רמ"ו סי"ח הנ"ל). הוא אכן ציין שמקור השו"ע הוא מהגמ' דמו"ק, ולא כבאר הגולה, ע"ש. אלא ודאי הם הם הדברים וכמשנ"ת. דמה שהכס"מ ציין על הרמב"ם רק מהירושלמי, זהו דוקא לשי' הרמב"ם ש"מצוה בו יותר מבשלוחו" הוא בגדר חיוב מפני כבוד המצוה, כדמוכח מהל' שבת כנ"ל. משא"כ בדעת עצמו בשו"ע. ובזה מיושב הכל בעז"ה.

ה.

[ראוי להעיר מש"כ אדה"ז בקו"א בהל' ת"ת (פ"ג אות א) שמדגיש ענין המצוה דידיעת התורה, ואשר היא אינה נדחית אפי' מפני מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים, כגון המצוה דפרו ורבו. (ולא מפני שאפשר שבעצם המצוה תיעשה ע"י אחרים, כל' בן עזאי אפשר לעולם שיתקיים כו', דאפשר לעולם דייקא, שהעולם יוכל להתקיים. אבל המצוה אינה מתקיימת ע"י אחרים כי המצוה היא על כל אחד ואחד בפרט, והיא חובת הגוף כסוכה ולולב שצריך להפסיק מתלמוד תורה ולא סגי במה שכל ישראל יושבים בסוכות). "וידיעת התורה קודמת למעשה, וכמ"ש התוס' סוף פ"ק דקידושין בשם יש מפרשים. עיין שם דמיירי על כרחך באי אפשר לעשות ע"י אחרים, דבאפשר ע"י אחרים גם אחר שלמד אין לו להפסיק, כדאמרינן סתמא במ"ק דף ט' כאן במצוה כו', ובירושלמי פ"ג דפסחים ובפ"ק דחגיגה ע"ש".

ורבינו שם פירש, ד"הא דאמר רבי אבהו התם המבלי אין קברים כו', גם אי לא היו מלווין ועוסקים כדי צרכו, משום שהיה תחלת לימודו והיה מתבטל תמיד עי"ז. ודאמרי התם רבנן דקסרין הדא דתימא כו', לא קאי ארבי אבהו אלא אהא דנמנו וגמרו סתמא שהתלמוד קודם כו'".

עוד כ' רבינו שם, ד"מ"ש הרמב"ם וטור וש"ע סעיף י"ח לא יפסיק דוקא, היינו לאיסורא. אבל הברירה היא גם כשמופסק בלאו הכי ... אלא ודאי דאפילו בכהאי גוונא מקרי מפסיק מתלמוד תורה, מאחר שאפשר לו לעסוק בה כו'". יעו"ש.